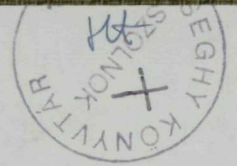
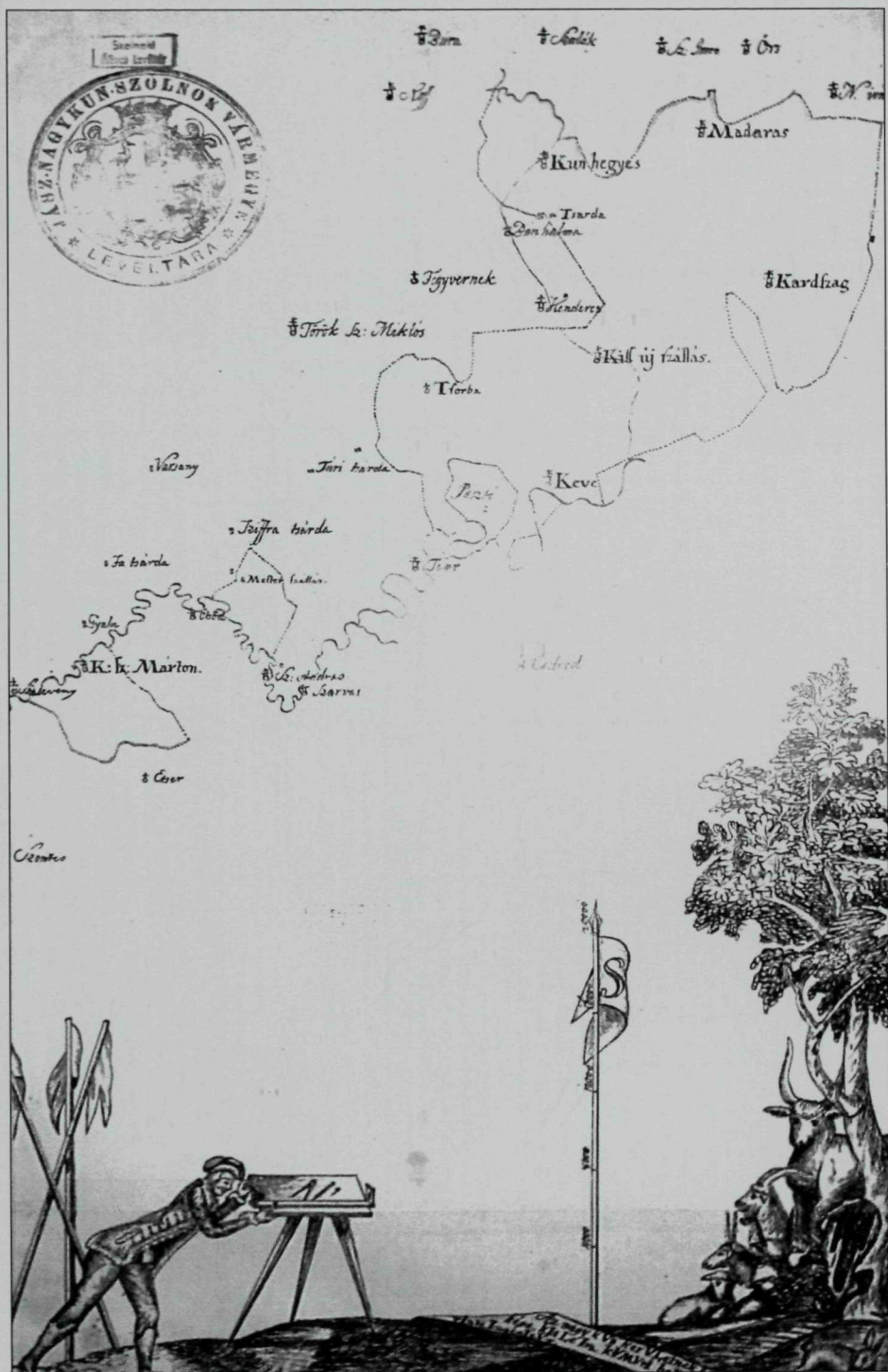

JÁSZKUNSAÉG

MTA JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYEI TUDOMÁNYOS EGYESÜLET FOLYÓIRATA

A Nagykirályság a XVIII. században

JÁSZKUNSAÉG

AZ MTA JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYEI TUDOMÁNYOS EGYESÜLET
FOLYÓIRATA

LIII. évfolyam 2010. 1–4. szám

Szolnok, 2010

**AZ MTA JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYEI TUDOMÁNYOS EGYESÜLET
FOLYÓIRATA**

Szerkesztőbizottság:

Dr. H. Bathó Edit, dr. Fülöp Tamás, Márki Gábor,
dr. Nemes András, dr. habil. Örsi Julianna, prof. Szabó László
(a szerkesztőbizottság tiszteletbeli elnöke), dr. Tóth Albert

Főszerkesztő: Örsi Julianna

Olvasószerkesztő, korrektor: Márki Gábor

Szerkesztőség postacíme:

Dr. Örsi Julianna, 5420 Túrkeve, Attila u. 1.

Telefon: 06-56-361-474; mobil: 06-30-9383-777, e-mail: jorsi@level.datanet.hu

Fotók:

Első borítón: A Nagykunságért-díj plakettje (Györfi Sándor alkotása)
- A Nagykunság a XVIII. században (JNSZ Megyei Levéltár kéziratok térképe)

Hátsó borítón belül:

- A Nagykunságért-díjasok I. találkozásán zászólószalag-kötés, 2005
- A Nagykunságért-díjasok III. találkozásának megnyitása, 2010

Hátsó borítón kívül:

- Kutatóúton Euráziában (kiállításrészlet)
- A Nagykunságért-díjasok I. találkozója

HU ISSN 1788-7259

Kiadó: MTA JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYEI TUDOMÁNYOS EGYESÜLET
ÉS A TÚRKEVEI KULTURÁLIS EGYESÜLET

Megjelent az NCA, az MTA DAB, Nagykun Hagyományörző Társulás és
az SZJA 1% támogatásával.

©A szerzők, a szerkesztő és a kiadó

Terjesztés:

Kapható: az MTA Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület
5000 Szolnok, Kossuth tér 4.,

Finta Múzeum, 5420 Túrkeve, Attila u. 1.

Megrendelhető – postai úton: Finta Múzeum, 5420 Túrkeve, Attila u. 1. Pf. 25.

Telefonon/faxon: 06-56/361-183; 06-56-361-474; mobilon: 06-30/9383-777

E-mailen: jorsi@level.datanet.hu

Készítette a Karcagi Nyomda Kft.

5300 Karcag, Kertész József út 20. Tel./fax: 59-311-048, e-mail: k.nyomda@t-online.hu

Felelős vezető: Márkusné Tankó Orsolya, Nagyné Tankó Timea

Tipográfia: Szabó Éva

TARTALOM

TARTALOM

ÉLETUTAK

<i>Nagykunságért-díjasok:</i>	Baldaszi József, dr. Barna Gábor, dr. Bartha Júlia, dr. Bellon Tibor, Csíkos Sándor, dr. Ducza Lajos, Füleki Gábor, Györfi Sándor, Horváth György, Józsa László, Körmendi Lajos, Cs. Molnár Anna, dr. Nyíri László, Oláh Lajos, dr. Örsi Julianna, dr. Ötvös László, dr. Szabó Lajos, dr. Szathmári István, Szent Ernő, dr. Tóth Albert, Túri Imre, Zsoldos István	5
<i>Szabó László - Gulyás Éva:</i>	Örsi Julianna 60 éves	45

TÖRTÉNELEM

<i>Bagi Gábor:</i>	Egy XIV. századi kolbázszéki kun előkelő, Hatházi Scibes és utódai	48
<i>Cseh Géza:</i>	Egy huszártiszt emlékei az 1848-as itáliai hadjáratról (Kacs Kovics Károly nyugalmazott kapitány feljegyzései)	57
<i>Elek György:</i>	Karcagon, az 1849. évben elhalt és eltemetett honvédek	67
<i>Bagi Gábor:</i>	Adalékok egy amerikai magyar katona életéhez a XIX. században	73
<i>Ducza Lajos:</i>	Zsidó közösségek megjelenése a Nagykunságban	83

IRODALOMTÖRTÉNET – MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET

<i>Szabó László:</i>	Arany János cigányképe	86
<i>Szabó László:</i>	József Attila öcsödi világa	91
<i>Szent Ernő:</i>	A Nagykunság szellemi élete	106

NÉPRAJZ – KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA

<i>Novák László Ferenc:</i>	A hagyomány szerepe a magyar kultúrában	110
<i>Örsi Julianna:</i>	Hagyományőrzés, hagyományteremtés a Nagykunságban	114

KÖNYVISMERTETÉS – KÖNYVAJÁNLÓ

<i>Rideg István:</i>	Negyven év szigorúan szép életés dokumentációja. Nagy Jenő: Széljárta mezők	120
----------------------	--	-----

TARTALOM

<i>Márki Gábor:</i>	Paulus Alajos: A magyar falu, Mezőhék küzdelme a megmaradásért (1972–2006)	125
<i>Elek György:</i>	Historia Kumanorum	127
<i>Szathmáry István:</i>	Jász kincsek Szolnokról	129
<i>Elek György:</i>	In memoriam Gombos Imre	130

KÖTETÜNK SZERZŐI

	131
--	-----

„NAGYKUNSÁGÉRT” –DÍJASOK*

A nagykun települések között több évszázadra visszamenőleg állandó kapcsolat volt. Előbb vérségi alapon, majd területi alapon nyugodott ez az együttműködés. A középkorban az Olas nemzetségbeliek laktak a mai Nagykunság területén. Központjuk a Kunhegyes határában lévő Kolbáz-szék volt. A 17. században a kunok falvait a török elpusztította és csak öt település: Karcag, Kisújszállás, Túrkeve, Kunhegyes és Kunmadaras tudott újjá épülni. Nem sokkal később Kunszentmártont is kun birtokon szállták meg a jászok. Így hatra emelkedett a nagykun települések száma. A 18. századi közös küzdelem az ősi kun kiváltságokért és függetlenségért (melyet redempciós harcnak nevezünk) összekovácsolta a Nagy-kunság népét, erősítette önkormányzatait. Lényegében létrejött a Nagykun Kerület, amely beletartozott a Jászkun vagy Hármas Kerületbe. A Nagykun Kerület székhelye a legnépesebb város, Karcag lett. A 18. században lakosságszámot illetően még Túrkeve követte. Etnikailag, néprajzilag az öt település kultúrája azonosságot mutatott. A redempció megteremtette a Nagykunságon a parasztpolgári fejlődés alapjait. Ezt közjogilag partikuláris törvények is alátámasztották. A közös katonáskodás is erősítette a vérségi, gazdasági, politikai szálakat. 1876-ig, a mai megyerendszer Jászkunságra való kiterjesztéséig önálló fejlődési utat járhatott be a Hármas Kerület, benne a Nagykunsággal. Hatása a 20. században is érezhető volt. Nem véletlenül alakult ki, őrződött meg erős kun és jász öntudat. A református iskola-rendszer – a Debreceni Kollégium segítségével – az alföldi kultúra mellett nyugat-európai kultúrát is terjesztett. Ugyanakkor közigazgatási vonalon Jászberény, majd Szolnok irányító szerepét sem hagyhatjuk figyelmen kívül. Az államszocialista korszakban bűvópataként – elemeiben – ott rejtőzködött a nagykunsági szellem.

1985-ben alakult meg a Nagykun Települések Együttműködési Tanácsa, és ekkor fogalmazódott meg először konkrétan a hat nagykun település között egy megállapodás, mely akkor az oktatási, a sport- és kulturális kapcsolatokra terjedt ki. Ezt az együttműködést igyekeztek továbbfejleszteni a települések. 1989-ben az együttműködés kibővült még két témakörrel: az egyik a kiadványok megjelenítése, a másik pedig a „Nagykunságért”-díj rendszeres odaítélése a hat nagykun település között.

1989-ben a nagykun települések közös összefogással alapították a „Nagykunságért” kitüntetést, melyet olyan magyar vagy külföldi személy kaphat meg, aki a tudomány, a kultúra, a gazdaság vagy a politika terén olyan kiemelkedő tevékenységet végez vagy végzett, mely tevékenység a Nagykunsághoz kapcsolódik, illetve kötődik. A kitüntetés elméleti vagy gyakorlati tevékenységért egyaránt odaítélhető. A kitüntetéssel emléklakett és pénzjutalom jár, melynek költségeit a hat nagykun település közösen, egyenlő mértékben vállalja. Az emléklakett 12 cm átmérőjű bronz plakett, melynek előlapján a Nagykun Kerület pecsétje található és a NAGYKUNSÁGÉRT felirat, hátlapján pedig a hat nagykun település neve és címerlenyomata található. Ezt a kitüntetést 1990 óta Nagykunságért-díj címen minden évben kiosztják 2010-ben 21-ik alkalommal. Eddig 22 kitüntetettünk van. A közösségért végzett kiemelkedő tevékenységéért Karcag 4, Kisújszállás 6, Túrkeve 3, Kunhegyes 2, Kunmadaras 1, Kunszentmárton 3, Mesterszállás 1, Berekfürdő 2 polgárát részesíti

tették ebben a megtiszteltetésben. Vannak közöttük néprajzos muzeológusok, helytörténet-kutatók, tanárok, helytörténeti gyűjtő, művészek (író, költő, festő, szobrász), hagyományörzők. Mindannyian a helyi és térségi kultúra, a vidék felvirágoztatásáért dolgoznak, legyenek hivatásosak vagy amatőrök a szó nemes értelmében, aktív vagy nyugdíjas korúak. Tevékenységüket a nagykunsági szellemi élet frissítéséért, megújulásáért töretlenül végzik.

1994-ben megalakult a NagyKunsági Együttműködési Tanács. 1995-ben civil kezdeményezésre nagyszabású rendezvénysorozatot bonyolítottak le az egykori Jászkun településein, amely nagymértékben elősegítette a civil szféra fejlődését és az együttműködést. 1996-ban három új település (Berekfürdő, Mesterszállás, Kuncsorba) csatlakozott a NET-hez. A kistérségekre osztás (1997), majd annak korrigálása (2004) ugyan csorbította a területi egységet, de szerencsére az összetartozás tudata és szelleme megmaradt. 2007 óta NagyKun Hagyományörző Társulás néven napjainkban is együttműködnek a nagyKun települések. E társulás a NagyKunságért-díjasok III. találkozóját és ezen cikk és előadások megjelenését, valamint egy kiállítás megrendezését is támogatta.

Túrkeve városa és a Túrkevei Kulturális Egyesület 2005-ben úgy érezte, hogy e kiemelkedő egyéniségeket nem szabad elfelejtenünk, félreállítanunk, hanem meg kell becsülnünk. E megbecsülés egyik formája, hogy időről-időre találkozóra hívjuk őket, fórumot adva kutatási eredményeiknek, ötleteiknek, találkozást kínálva a civil szervezeteknek, a lakosságnak, hogy gondolataikat kicseréljék, és továbbra is együtt munkálkodjanak a NagyKunság felvirágoztatásáért. 2005, 2007 után 2010-ben valósult meg NagyKunságért-díjasok találkozója Túrkeven. Néhányan már nem lehetnek közöttünk. Hatan meghaltak. A többiek – akik tudtak – eljöttek. Ezen találkozásokon előadásokra került sor először, majd fórumot biztosítottak a szervezők a jelenlévőknek hozzászólásra, vitára, javaslatokra, hogy így is gazdagodjon a NagyKunság szellemi élete.

A „NagyKunságért” díjasok névsora

<i>év</i>	<i>Név</i>	<i>foglalkozás</i>	<i>adományozó település</i>
1990	Dr. Szabó Lajos	helytörténész	Kunhegyes
1991	Zsoldos István	helytörténész	Kisújszállás
1992	Dr. Nyíri László	agrárkutató	Karcag
1993	Dr. Örsi Julianna	néprajzkutató	Túrkeve
1994	Dr. Barna Gábor	néprajzkutató	Kunszentmárton
1994	Dr. Ötvös László	művelődéstörténész	Kunmadaras
1995	Dr. Bellon Tibor	néprajzkutató	Karcag
1996	Baldaszi József	tanár-helytörténetkutató	Kunszentmárton
1997	Dr. Tóth Albert	főiskolai tanár	Kisújszállás
1998	Túri Imre	tanár- testnevelő	Túrkeve
1999	Cs. Molnár Anna	tanítónő	Mesterszállás
2000	Dr. Ducza Lajos	agrármérnök- helyt.	Kisújszállás
2001	Józsa László	helytörténész-tanár	Kunszentmárton
2002	Körmendi Lajos	író-újságíró	Berekfürdő

2003	Oláh Lajos	helytörténeti gyűjtő	Kunhegyes
2004	prof. Szathmári István	nyelvész	Kisújszállás
2005	Füleki Gábor	festő-tanár	Túrkeve
2006	Csíkos Sándor	színművész	Karcag
2007	Györfi Sándor	szobrászművész	Karcag
2008	Horváth György	hagyományőrző	Kisújszállás
2009	Szenti Ernő	költő-grafikus	Kisújszállás
2010	Dr. Bartha Júlia	néprajzkutató	Karcag

Életutak

BALDASZTI JÓZSEF tanár, helytörténet-kutató

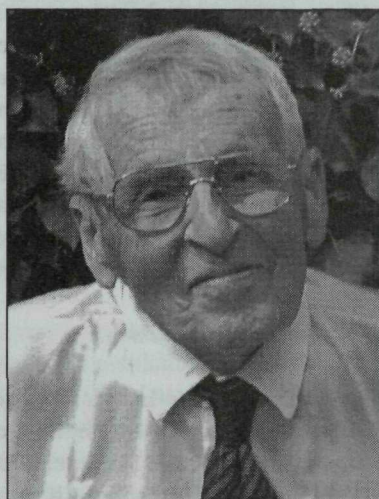
*„s akik igazságra oktattak sokakat, tündökölnek
örökkön-örökké, miként a csillagok”.*

(Dán 12,2-3)

Baldaszi József 1920. november 19-én született a Zala megyei Káváson pedagógus családban. 2008. május 25-én hunyt el a szentesi kórházban. A zalaegerszegi gimnáziumban érettségizett, majd pedig a szegedi polgári iskolai tanárképző főiskolán szerzett magyar-történelem polgári iskolai tanári diplomát. Az otthonról, a szűkebb szülőföldről, a cserkészetből hozott értékek, és a Szegeden szerzett tapasztalatok és elmélyült tudás Baldaszi Józsefet a közösségért, az elesett emberért dolgozó, tenni akaró, nagyon művelt, történelmet, irodalmat ismerő, nyelveket tudó pedagógussá tették. Nagyon szerette nemzetét, a magyarságot. Főiskolai és katonai szolgálatának éveire esett a Trianonban elszakított területek egy részének visszaszerzése. Életének meghatározó eleme lett a nemzet részek egymástól való elszakítása, az ország feldarabolása, területeinek megszállása. Ezt családi kapcsolataiban is megélte, hiszen rokonságának egy része az Őrvidéken osztrák fennhatóság alá került. Egész életében foglalkoztatta sajátos családnevének és magának a családnak eredete. Katonának már a felszabadított Muraszombatba vonult be.

A katonaság, sebesülése, a hadifogság után a kunszentmártoni Állami Polgári Fiú- és Leányiskolába kapott tanári kinevezést, majd az iskolarendszer átalakítása után a Mátyás király Utcai Állami Általános Iskolában dolgozott. Tanárként az örök értékeket, a humánus mot képviselte. Ezért segített a kitelepített családok gyermekeinek önbecsülésük fenntartásában a maga sajátos pedagógiai eszközeivel. Számos kiváló tanítványt nevelt.

Életének 62 esztendejét töltötte a Nagykunságban, Kunszentmártonban. Itt nősült, itt alapított családot. Végzettségének megfelelően magyart és történelmet tanított, hosszú évekig

pedig a József Attila Gimnáziumban német, francia és latin nyelvet oktatott. Évtizedek alatt generációk sorának szívébe plántálta a magyar irodalom és a történelem szeretetét. Egészséges és önbecsülő magyarság- és országismeretet közvetített diákjainak. Szakmai elismerését és rangját jelezte, hogy éveken keresztül magyar szakos szakfelügyelőként dolgozott Szolnok megyében. Hosszú éveken keresztül irodalmi szakkört, szavalókört, színjátszó kört vezetett. Történelmi szakkörének tárgyi gyűjteményét és a diákok néprajzi, helytörténeti feljegyzéseit nyugdíjba vonulása után az akkor formálódó kunszentmártoni Helytörténeti Múzeumnak adományozta.

Az 1956-os forradalom idején a forradalmi tanács oktatásért felelős megbízottja volt. A rendszerváltást követően aktívan bekapcsolódott Kunszentmárton közéletébe, művelődési életébe.

Oroszlánrészt vállalt a Tiszazug földrajzi neveinek összegyűjtésben, és sajtó alá rendezésében. Nyelvészeti kutatásait és elemzéseit összefoglaló munkái sorra jelentek meg a Magyar Nyelvőr és a Honismeret hasábjain. Elsősorban ezért, valamint évtizedes helytörténeti kutatásaiért kapta meg 1996-ban a Nagykunságért-díjat. Groteszk fafaragásait több kiállításon – köztük a Lakitelki Népfőiskolán – csodálhatta meg a közönség. Kétszer részesült pályája során miniszteri dicséretben, elnyerte az oktatásügy kiváló dolgozója címet, megkapta az arany, a gyémánt s a vas tanári oklevelet. Kutatásai, publikációi alapján joggal érdemelte ki Kunszentmárton Pro Urbe Díját, míg 2003-ban díszpolgári cím adományozásával fejezte ki iránta érzett tiszteletét és megbecsülését a Város.

Baldaszi József munkái:

- *Kunszentmárton*. In.: Jász-Nagykun-Szolnok Megye földrajzi nevei V.

Tiszazug. Szerkeszti: Balogh Lajos – Ördög Ferenc. Közzétette: Farkas Ferenc. Tudományos irányító: Ördög Ferenc. Kiadja a Jászberényi Tanítóképző Főiskola és a Tiszazug önkormányzatai. Jászberény – Kunszentmárton, 1994. 75–88. p.+ térkép. (A gyűjtést koordinálta és irányította Baldaszi József)

- *A Tiszazug földrajzi nevei*. Baldaszi József teljes anyaga a könyvhöz. Kézirat. Kunszentmárton. (Kunszentmárton, Helytörténeti Múzeum Adattára: 2672.)

- *Kávásiak a csatári búcsún*. People from Kávás in the patronal feast of Csatár. Honismeret, 19. évf. 4. sz. (1991) 20–23. p.

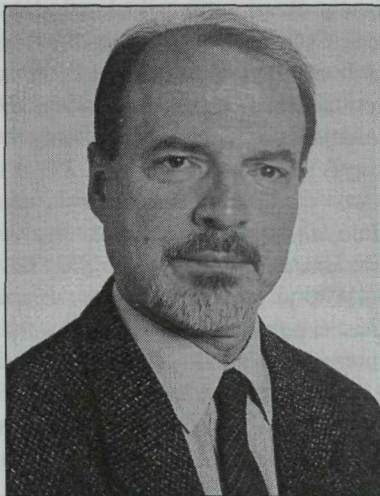
- *Száz éve halt meg Kossuth Lajos*. Kossuth emlékezete. In.: Tiszazugi kalendárium 1994. szerk. Józsa László – Hevesi Ferenc – Herczeg László. H. és é.n. Kunszentmárton és a tiszazugi községek önkormányzatai, 1994. 91–93. p.

- *Töredékek 1848/49 eseményeiről Kunszentmártonban és a Tiszazugban*. In.: 1848/49 emlékezete a Nagykunságban. Tudományos ülés anyaga. Kisújszállás, Kisújszállás Város Önkormányzata, 1998. 41–46. p.

DR. BARNA GÁBOR

tanszékvezető egyetemi tanár, néprajzkutató

A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Kunszentmártonban született 1950. április 13-án. Általános iskolában tanára volt Baldaszi József. A helyi József Attila Gimnáziumban érettségizett 1968-ban. 1967-ben az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyen történelemből V. helyezést ért el. Egyetemi tanulmányait a debreceni egyetem történelem-latin-néprajz szakán végezte 1968–1973 között. Egyetemi doktori szigorlatot 1974-ben tett. Kandidátusi értekezését 1989-ben írta meg a búcsújárás néprajzáról. 1998-ban az ELTE Néprajzi doktori iskolájának Folklore programjában habilitált. 2007-ben az MTA doktora címet kapott a vallási társulatokról készített értekezésére.

Szakmai érdeklődési területéhez elsősorban folklorisztikai, vallási néprajzi problémák, néprajzi/folklorisztikai elméletek és módszerek, az asszimilációs és akkulturációs folyamatok, az identitás, az ünnep és ünneplés, valamint a Tiszazug és a Nagykunság jelenkori és történeti néprajza tartoznak.

Első munkahelye, 1972–1973-ban a szolnoki Damjanich Múzeumban volt, ahol részt vett a Szolnok Megyei Néprajzi Atlasz gyűjtő és feldolgozó munkáiban. Kutatásaival és magángyűjteményének átadásával – Turcsányi Istvánnal és Józsa László helytörténeti kutatóval együtt – hozzájárult a kunszentmártoni helytörténeti múzeum megalapításához. Két évvel keresztül félállásban e gyűjtemény ügyeit is intézte. Szolnok megyei kollegáival együtt az 1980-as évek elejéig szervezte a tiszazugi és kunszentmártoni kutatásokat, kiállításokat és honismereti tanácskozásokat. Ennek eredményei a Tiszazugi füzetek-ben, kiállítás vezetőikben, s az általa szerkesztett csépai tanulmánykötetben láttak napvilágot.

1973–1986 között az MTA Társadalomtudományi Főosztályának alkalmazottjaként akadémiai kutató volt a debreceni KLTE Néprajzi Tanszékén. 1987–1993 között az MTA Néprajzi Kutatóintézetének (Budapest) tudományos főmunkatársa, 1989–1992 között tudományos titkára. 1992–1997-ig a Miskolci Egyetem Bölcsész Intézetének Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékén egyetemi docensként folklorisztikát oktatott. 1993-tól a szegedi József Attila Tudományegyetem néprajzi tanszékére, mai nevén a Szegedi Tudományegyetem BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékére került főállású egyetemi docensként. Bellon Tibor halála után, 2002 októberétől a tanszék vezetője, 2008-tól egyetemi tanárként.

Több hazai és külföldi egyetemen volt vendégtanár (ELTE, Kolozsvár, Zürich, Jyväskylä, Göttingen, Turku).

Jelentősebb terepkutatásokat végzett a Hortobágy vidékén, a Tiszazugban, a Nagy- és a Kiskunságban (Karcag, Túrkeve, Kunmadaras, Fülöpszállás stb.), a Jászságban, Gömör-

ben, Abaújban, Ungban, Szatmárban, Beregben és Zemplénben, valamint az egykori Temesközben, a mai Bánságban, a romániai Szatmárban, s a mai Szlovákia egész területén, valamint Észak-Burgenlandban. Végzett kutatásokat a hazai szlovákok és németek körében is. Részt vett a palóckutatásban. Több településmonográfiába írt tanulmányt (Jászdóza, Csépa, Berettyóújfalú, Báránd, Répáshuta). 1972–1980 között (Szabó Lászlóval és Bellon Tiborral) szervezte a tiszazugi néprajzi kutatásokat és a kunszentmártoni honismereti tanácskozásokat, 1981–1985 között pedig az Ung-vidéki terepkutatást. Rendszeresen kutatja Kunszentmárton és környékének történeti néprajzát, elsősorban vallási kultúráját. Egyik szerkesztője volt a „...*Körös vizinek napkeleti partján...*” Kunszentmárton, a mezőváros című tanulmánykötetnek, amelyet a település várossá nyilvánításának 200. évfordulójára adtak közre. Munkatársaival és hallgatóival jelenleg a szolnoki Damjanich Múzeum által koordinált tiszazugi OTKA kutatásban vesz részt.

1980-tól számos európai országba kapott kutatói ösztöndíjat. Az általa vezetett szegedi tanszéknek kiterjedt cserekapcsolatai vannak számos európai néprajzi és antropológiai intézettel, tanszékkal (Bécs, Kolozsvár, Újvidék, Zágráb, Ljubljana, Prága, Pozsony, Krakkó, Lublin, Wrocław, Moszkva, Tartu, Tallin, Vilnius, Skopje, Shkodra, Szófia, Blagoevgrad, Belgrád, Zágráb, Ljubljana, Maribor, Lendva, Moszkva, Padova, Freiburg, Halle, Berlin, Jéna, Göttingen, Leuven, Amszterdam, Oslo, Kruku, Jyväskylä, Helsinki, Sevilla, Ankara, London, Cardiff, Edingburgh, Cork, Dublin stb.). 1994-ben elindította a szegedi nemzetközi néprajzi diákszeminárium (Seminarium Ethnologicum Szegediense) Európában egyedülálló diákprogramját.

2009 szeptemberétől a Gál Ferenc Hittudományi Főiskola által alapított és a SZTE BTK-val együtt működtetett Bálint Sándor Valláskutató Intézet igazgatója.

A szegedi, a kárpát-medencei és az európai vallási néprajzi kutatások számára is fórumot teremtett az 1992-ben elindított Szegedi Vallási Néprajzi Konferenciák sorozatával. Az 1994-ben elindított *Devotio Hungarorum*, *Források a magyar vallásos népeletről* kiadványsorozatban eddig tizenöt, a Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár sorozatban pedig huszonhat kötetet jelentetett meg. Alapító szerkesztője a Magyar Néprajzi Társaság Cigánisztikai Tanulmányok sorozatának. Sorozatszerkesztőként elindította 2004-ben az Akadémiai Kiadónál a *Kultúrákutás* című magyar nyelvű, és a *Studies in Ethnology* című idegen nyelvű kiadványsorozatokat. A Magyar Katolikus Lexikon (Szent István Társulat) és a Magyar Művelődéstörténeti Lexikon (Balassi Kiadó) munkatársa. 1991 óta szerkeszti az MTA *Acta Ethnographica Hungarica* című idegen nyelvű néprajzi folyóiratát. Kilenc könyve, s több mint 400 tanulmánya, közelménye jelent meg magyarul és idegen nyelven, itthon és külföldön.

Az oktatással és a kutatással párhuzamosan szerepet vállalt a hazai és a nemzetközi szakmai tudományos közéletben is (pl. SIEF). Több hazai és külföldi tudományos társaság tagja, tiszteleti tagja. 1996-ban a Finn Irodalmi Társaság levelező tagjává; 1999-ben a Szent István Akadémia rendes tagjává választotta; 2001–2003 között Széchenyi István Professzori Ösztöndíjas; 2000-től az Österreichische Gesellschaft für Volkskunde levelező tagja. 1999 óta Szent István Akadémia rendes tagja. 2007-ben a Porthan Seura (=Társaság, Turku), 2008-ban pedig a régebbi finn tudományos akadémia: *Societas Scientiarum Fennica*

(1838, Helsinki) választotta tagjai sorába. Tagja a kunszentmártoni Városvédő Egyesületnek. Munkájával eddig a következő elismeréseket érdemelte ki: miniszteri nagydíj az 1970-es X. Országos Tudományos Diákköri Konferencián, Budapesten; 1981-ben Jankó János-díj (Magyar Néprajzi Társaságtól); 1994-ben Nagykunságért díj. Tanítványának, Gleszer Norbertnek Pro Scientia Aranyéremmel való kitüntetése alkalmából 2005-ben, mint témavezető tanár Pro Scientia oklevelet kapott. 2006-ban elnyerte a Pro Urbe Kunszentmárton kitüntető érmet, 2010-ben pedig a Jász-Nagykun-Szolnok megyéért díjat.

Barna Gábor fontosabb munkáiból:

- *Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.
- *Búcsújáró magyarok.* Szent István Társulat, Budapest, 1994. (Bálint Sándorral)
- *A mai Kunszentmárton megalapításának története.* A „Megszálló Levél”. Várostarténeti és néprajzi tanulmányok 2. Kunszentmárton Város Önkormányzata, Kunszentmárton, 1994.
- *Az Élő Rózsafüzér kunszentmártoni társulata/The Living Rosary Confraternity in Kunszentmárton.* Devotio Hungarorum 5. JATE Néprajzi Tanszék, Szeged, 1999.
- *1956 Kunszentmárton.* A megtorlás dokumentumai. Barna Gábor, Kunszentmárton, 2006.

DR. BARTHA JÚLIA
orientalista, etnográfus

Dr. Bartha Júlia 1955-ben született Karcagon. Kutatási területe a kunsági folklór és keleti kapcsolatai, a török népek néprajza. 1984-től húsz éven át a karcagi Györfly István Nagykun Múzeumban dolgozott, majd a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága néprajzi osztályának vezetőjeként a szolnoki Damjanich János Múzeumba került. 1999–2001-ig a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékén doktorandusz volt a népek-kultúrák programban. A Ph.D. értekezését 2001-ben védte *A Kunság népi kultúrájának keleti elemei* címmel, summa cum laude eredménnyel.

Választott kutatási területe a kunsági folklór és keleti kapcsolatai, ezért néprajzi gyűjtésekre 1998-tól évente egy-egy hónapra Törökországba ment. Elsősorban az anatóliai törökség szellemi kultúrája érdekelte, főleg az emberélet fordulóihoz fűződő szokásokat, etnobotanikát, árucserenéprajzot gyűjtött. Három ízben járt Közép-Ázsiában, Kazakisztánban és Kirgíziában. Mivel az összehasonlító néprajzi munkákhoz kevés irodalom állt rendelkezésre, ezért nagy hangsúlyt helyezett a terepmunkára és a szakmai kötődésekre

kialakítására. Ennek eredményeként komoly és rendszeres szakmai kapcsolatot tarthat fent az Ankarai Egyetem Nyelvi és Földrajzi Fakultásának vezetőjével, prof. dr. Naciye Güngörmüs asszonnyal, valamint az ugyancsak ankarai székhelyű Hacettepe Egyetem Néprajzi Tanszékén dolgozó prof. dr. Özkul Cobanoğlu professzorral és prof. dr. Gülay Mirzaogluval, akiknek tanszékéről a Debreceni Egyetem Néprajz Tanszékére az Erasmus program keretében érkező néprajz szakos hallgatókat tanítja.

1996-tól alapító tagja, majd 2005–2007 között elnöke volt a Barbaricum Irodalmi és Művészeti Egyesületnek, a Barbaricum Könyvműhelynek. 1984 óta tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak, 1985 óta a Kőrösi Csoma Társaságnak, 2006-tól a Bereki Irodalmi Társaságnak.

Díjak, kitüntetések:

- 2000 Jász-Nagykun-Szolnok Megye Kulturális díja,
- 2006 Karcag Város Kultúrájáért
- 2007 A Magyar Néprajzi Társaság Szűcs Sándor Tájékatató díja.
- 2008 Jász-Nagykun-Szolnok Megye Tudományáért díj
- 2009 A Magyar Kultúra Lovagja
- 2010 Nagykunságért-díj

Publikációi főleg a Debreceni Egyetem Néprajzi Intézetének kiadásában, a Keletkutatás és az Ethnographia folyóiratokban, a múzeumi és levéltári évkönyvekben, és más múzeumok periodikáiban jelentek meg.

1996 óta 10 kötete jelent meg és 22 könyv szerkesztését-kiadását végezte el. Az említett köteteken kívül közel száz kisebb-nagyobb tanulmányt írt, 1993-tól Pálóczi Horváth Andrással közösen szerkesztette a Karcagon megjelenő Keleti örökségünk sorozatot, majd 2006-ban újabb sorozatot indított útjára, a Kunsági Tékát.

Kötetei:

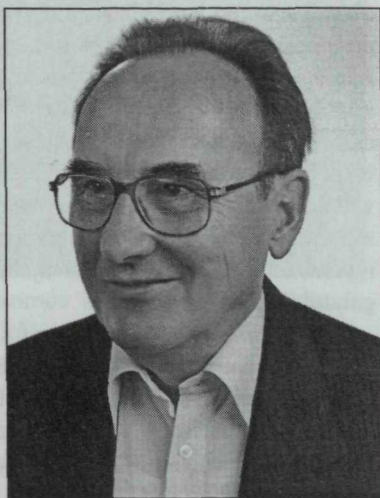
- *Az anatóliai törökök temetkezési szokásai* (Studia Folkloristica et Ethnographica 35. Szerk. Ujváry Zoltán) Debrecen, 1996.
- *Fogyó hold*. Tanulmányok a török népi kultúráról (Folklór és Etnográfia 95. szerk. Ujváry Zoltán) Debrecen, 1997.
- *Keleti tanulmányok*. Közép-ázsiai néprajzi tanulmányok (Keleti örökségünk) Karcag, 1998.
- *A Kunság népi kultúrájának keleti elemei* (Studia Folkloristica et Ethnographica 44. szerk. Ujváry Zoltán) Debrecen, 2002.
- *Karcagi kistérség* (Kistérségek értékleltára Vadász Istvánnal közösen) Budapest, 2005.
- *A Nagykunság és vidékének tájházai*. (Benedek Csabával közösen) Szolnok, 2005.
- *A Jászságtól Beregig*. Az Észak-Alföld régió népművészete CD-rom Szolnok, 2005.
- *Török folklór archívum*. CD-rom Szolnok, 2006.
- *Lále*. Hagyományok a mai török társadalomban. Az emberélet fordulóinak népszokásai. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok közleményei 62. Szolnok, 2006.

- *Karcag* (kismonográfia). Kunsági Téka 1. Karcag, 2006.
- *Nagykunsági néprajzi tanulmányok*. Karcag, 2007.
- *Népviselet a Nagykunságon*. Karcag, 2010.

1985 óta kutatóként részt vesz a Jászkunság Műhely alkotócsoportban, amely a történeti Jászkunság kultúrájának kutatását vállalta fel, s háromévenként komoly szakmai konferencián számot ad a legfrissebb kutatási eredményekről. A Nagykunság és a rokon népek népi kultúrájának feltárása, megismertetése és huzamosabb időn át magas színvonalon végzett kutatómunkája elismeréseként 2010-ben Nagykunságért-díjban részesült.

DR. BELLON TIBOR
tanszékvezető, etnográfus

1941. január 1-én született Nyíradonyban, szülei: Bellon Mihály bádogos mester és Gyarmati Anna. Középiskolai és egyetemi tanulmányait Debrecenben végezte. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 1964-ben szerzett diplomát magyar-néprajz szakon. Még egyetemistaként írta első néprajzi tanulmányát Nyíradony határhasználatáról, az írás 1965-ben jelent meg az *Ethnographia* hasábjain. Frissen végzett etnográfusként 1964-ben a *Győrffy István Nagykun Múzeum* igazgatójának nevezték ki, a múzeumot 1994-ig vezette. 1989 februárjában mellékállású egyetemi adjunktus lett a szegedi egyetem Néprajzi Tanszékén, a folklórkutató Ferenczi Imre mellett az anyagi kultúra, az életmód és a társadalomnéprajz témaköreit oktatta. Ferenczi váratlan halála után megbízott tanszékvezető (1989–1991), 1994-től főállású egyetemi docens, majd 1998-tól haláláig tanszékvezető.

1994 és 1997 között a Magyar Néprajzi Társaság főtitkára, 1997-től az MTA Agrártörténeti és Faluszociológiai Szakbizottságának, 1999-től pedig az MTA Néprajzi Bizottságának tagja.

Terepmunkái során bejárta a Kárpát-medence szinte minden vidékét, számos televíziós néprajzi dokumentumfilm és -sorozat (*A Tisza, Örökségünk, Gyökerek*) szakértője, szerkesztő-riportere volt. Több évtizeden át kutatta a Tisza menti települések néprajzát, a víz és ember kapcsolatát, az ártéri gazdálkodást. A témáról írt történeti-ökológiai szemléletű munkája – amit akadémiai doktori értekezésnek is szánt – sajnos már csak posztumusz kötetként jelenhetett meg.

Szakmai tevékenysége mind a muzeológia, mind a tudományos kutatómunka területén szorosan kapcsolódik a Nagykunsághoz. A táj népéletét, vizsgálatában jelentős szerepet vállaló kutatók munkásságát állandó illetve időszakos kiállítások formájában igyekezett a

nagyközönség számára bemutatni. 1973-ban nyílt meg a „Nagykunsági krónika” című történeti-néprajzi, 1984-ben pedig a Györffy István életpályáját végigkísérő tárlat. Bellon Tibor tevékenységéhez fűződik ezen kívül a helyben megőrzött, műemlékileg helyreállított „nagykunsági tájház” berendezése is. Igazgatósága alatt az intézményt a jelenlegi épületbe költöztette, a múzeumot pedig a tudományos kutatások illetve a helyi művészeti élet központjává tette. Konferenciákat szervezett Györffy István születésének 90. és 100. évfordulóján, „Nagykunsági füzetek” címmel kiadványsorozatot adott ki. A Nagykunságban végzett terepmunkája során a jelentős mennyiségű tárgyi anyag gyűjtése mellett nemcsak a levéltári források elemzésére tett kísérletet, hanem a recens néprajzi jelenségek vizsgálatára is nagy hangsúlyt fektetett. Az egyetemi doktori fokozat megszerzése után öt évvel, 1973-ban jelent meg értekezése, amely a *Karcag város gazdálkodása - Földművelés* címet viselte. 1979-ben látott napvilágot a Gondolat Könyvkiadó gondozásában a táj népeletét bemutató *Nagykunság* monográfia. Az 1991-ben megvédett kandidátusi értekezését 1996-ban tette közzé, amelyben a Nagykunság 18–19. századi állattartását próbálta értelmezni levéltári források bevonásával. Györffy István munkáját, a *Nagykunsági krónika*-t sajtó alá rendezte és utószóval látta el. Társzerkesztői közreműködésével jelent meg 1987-ben az Európa Könyvkiadónál a Szolnok megye népművészete című kötet, amelyben több fejezet elkészítése is a nevéhez fűződik. Tudatosan próbálta felkarolni a Nagykunság népi alkotóit, akiknek a munkáiból kiállításokat is rendezett. Aktív szerepet vállalt a népi iparművészeti termékek értékelésében, zsűrizésében. Bellon Tibor munkássága méltó folytatása a táj kutatásában maradandót alkotó elődök örökségének, amelyet igyekezett pályafutása során újabb források hasznosításával újraértelmezni és továbbgondolni.

5 legjelentősebb munkája:

- *Karcag város gazdálkodása.* Földművelés. Szolnok, 1973.
- *Nagykunság.* Budapest, Gondolat, 1979.
- *Karcag és a Nagykunság.* Szolnok, 1983.
- *Beklen.* A nagykunsági mezővárosok állattartó gazdálkodása a XVIII–XIX. században. Karcag, 1996.
- *A Tisza néprajza.* Ártéri gazdálkodás a tiszai Alföldön. Budapest, 2003.
(Sajtó alá rend. ifj. Bellon Tibor és Szilágyi Miklós)

Díjak, kitüntetések:

- 1985. Magyar Néprajzi Társaság Szűcs Sándor Tájékutató díja
- 1992. Móra Ferenc díj
- 1995. Nagykunságért-díj
- 2000. Karcag város díszpolgára

Irodalom:

- Szilágyi Miklós: Bellon Tibor 60 éves. In.: Barna Gábor (szerk.): Társadalom, kultúra, természet. Tanulmányok a 60 éves Bellon Tibor tiszteletére. Karcag–Szeged–Szolnok, 2001. 11–14.
- Szilágyi Miklós: Bellon Tibor. In.: Bodó Sándor - Viga Gyula (főszerk.): Magyar múzeumi arcképcsarnok. Budapest, Pulszky Társaság –Tarsoly Kiadó, 2002. 76–78.

- Barna Gábor – Juhász Antal – Pusztai Bertalan: *A néprajz szegedi műhelye*. Szeged, SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2004.

CSÍKOS SÁNDOR

színművész, színházigazgató

Csíkos Sándor Jászai-díjas színművész 1941-ben született Karcagon, régi karcagi család tagjaként. Nagyapja Csíkos János a Közbirtokosság pénztárosa volt, édesapja Csíkos Sándor 1948-ig demokratikusan megválasztott képviselője volt ennek a körzetnek, tagja a Nemzetgyűlésnek az akkori Kisgazdapárt képviselőjében.

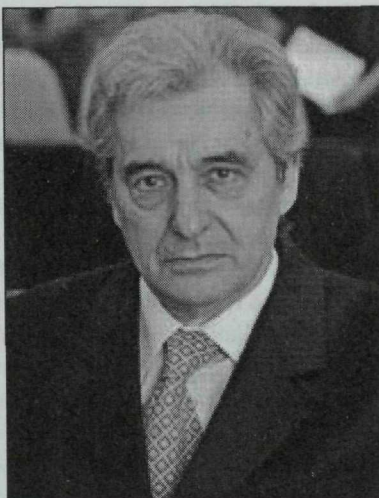
Az általános iskolát a karcagi volt „fiú iskolában” végezte, tanulmányait a helyi gimnáziumban kezdte meg, ahonnan 1957-ben eltanácsolták az októberi forradalomban való részvétele miatt, így középiskolai tanulmányait Debrecenben fejezte be.

Egy évig volt segéd munkás a TITÁSZ helybeli kiadalmosságán, majd felvételt nyert a Színház és Film-művészeti Főiskolára, melyet 1965-ben végzett el. Jeles és híres osztályba járt, osztálytársai voltak Juhász Jácint, Kozák András, Szilágyi Tibor, Almási Éva, Csomós Mari. Szívesen emlékszik vissza tanáira, Simon Zsuzsára, Vámos Lászlóra és különösen Gáti József-re, beszéd-tanárra, aki csiszolta és pallérozta a Kunságból hozott tiszta beszédét.

Tizennégy évet tanított a debreceni Ady Gimnázium drámatagozatán. Számos, országosan is ismert művész került pályára tanítványai közül, így Eszenyi Enikő, Szarvas József, Keresztes Tamás. Tagja volt az egri, a miskolci és a győri színházaknak. A leghosszabb időt Debrecenben és Nyíregyházán töltötte. Három évig volt a nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház igazgatója, megszakításokkal 25 évet töltött a debreceni Csokonai Színháznál, melynek jelenleg is tagja. A Csokonai színház igazgatói kinevezést is elnyerte.

Pályája során számos kortárs magyar drámaíró művében játszott és szerzett barátokat, többek között Hubay Miklós, Száraz György, Szakonyi Károly, Gyurkovics Tibor is elismerte alakításait.

Legbüszkébb Németh László, Ratkó József és Szabó Magda elismerésére. A magyar történelem jeles alakjait jeleníthette meg: játszotta Németh László Széchenyijét, Ratkó – Segítsd a királyt című drámájában István királyunk alakját jelenítette meg. Szakonyi Károly művében Kossuthot alakította. Hét Szabó Magda darabban játszott, a nyolcadikat rendezte. Az író mindig a legnagyobb elismerés hangján szólt játékaról. A legnagyobb örömét a magyar drámai hagyomány egyik legjelesebb művében Madách Imre „Az ember tragédiája” című darabban, Lucifer szerepének eljátszása adta. Minden magyar színész álma Ádám vagy Lucifer eljátszása. Ezt a szerepet Csíkos Sándor több mint 130-szor ját-

szotta Debrecenben és a Nemzeti Színházban. Az a megtiszteltetés érte, hogy 2000. április 7-én a Tragédia Nemzeti Színházbeli 1500. előadásán is ő játszhatta Lucifert.

Számos jeles kitüntetést kapott; két ízben Csokonai-díjat, Kölcsey-díjat Debrecenben, Szabolcs-Szatmár Megye Művészeti díját, a Kölcsey Társaság Emlékérmét. Immár több mint 10 éve minden évben a Magyar Kultúra Napján a szatmárcsekei templomban ő mondja el a Himnuszt. Országos elismerései a Jászai-díj, a Magyar Köztársaság Lovagkeresztje, és számára a legkedvesebb a Kazinczy-díj, amelyet szép magyar beszédéért kapott.

Csíkos Sándor mindig is büszkén hangoztatta „karcagiságát”, származását, s benne az örökölt erkölcsi parancsokat: a becsületet, hazaszeretetet, kitartást. Igen jól ismeri a karcagi hagyományokat, a Nagykunság történetét. Édesanyja a kunhímező művésze volt, a „Népművészet mestere” címmel tüntették ki.

A Kunsághoz való kötődését jelzi az is, hogy Berekfürdőn – ahol szabadidejét gyakran tölti – kunkapitánnyá választották. Kunkapitányként ő kezdeményezte a Nagykun Vers- és Prózamondó Verseny Berekfürdőben való megrendezését, amelyet azóta több alkalommal szerveztek meg nagy sikerrel. Rendszeresen fellép a nagykun települések rendezvényein, elsősorban a Karcagon és Berekfürdőn rendezett ünnepeken. Verset mond, előadói estet tart, műsorokat szervez és rendez. Az 1848/49-es forradalom és szabadság 150. évfordulója alkalmából nagyszabású történelmi játékot rendezett Karcagon, majd 2000-ben a millennium tiszteletére szintén az ő jelentős közreműködésével valósulhatott meg az „Oratorikus játék a kunok évszázadaiból” című szabadtéri rendezvény.

Több évtizedes, rangos, országos hírű művészi pályafutásáért, 2006-ban a Nagykunság kulturális életében végzett kiemelkedő tevékenységéért, a Nagykunság hírének öregbítéséért Csíkos Sándor Jászai-díjas színművész a Nagykunságért-díj kitüntetésben részesült.

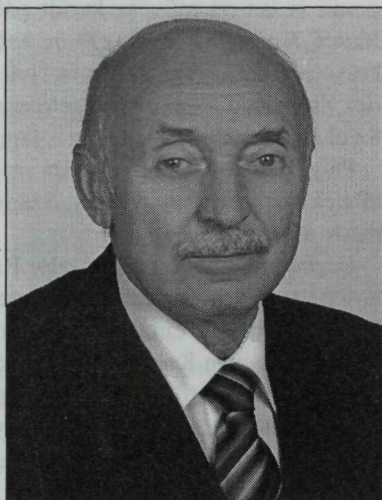
DR. DUCZA LAJOS

ny. főiskolai docens, helytörténet-kutató

Egész élete a Nagykunsághoz, azon belül is Kisújszálláshoz köti. Ósei városalapító redemptus gazdák. 1942-ben itt született, tanult és dolgozik.

Különböző funkciói miatt a város felnőtt lakosságának nagy részét, szakmája miatt egész határát jól ismeri. Debrecenben végzett az Agrártudományi Egyetemen 1965-ben. Visszatérve a városban többször átalakuló mezőgazdasági szövetkezetekben dolgozott közel 25 évet.

1990-ben a város első demokratikusan választott polgármestere lett. Két ciklus után Mezőtúron a Tessedik Sámuel Főiskola docenseként tanított 2005-ig. Tanári diplomát 1972-ben, mezőgazdaság-tudományi doktori minősítést 1977-ben szerzett a gödöllői egyetemen. A várostörténet gyerekkora óta érdekelte. Az egyetem el-

végzése után 1965-től kapcsolódott be a közéletbe. Az akkor megjelenő „Kisújszállás és Vidéke” című havilap szerkesztője. Tagja lett a Zsoldos István által 1982-ben létrehozott „Múzeum-baráti kör”-nek. Helytörténeti gyűjtőmunkát végzett. Részt vett a Pálóczi Horváth András régész folytatta terepbejáráson, az 1983-as kontai ásatáson. 1987-ben alapító tagja lett a Városvédő és -Szépítő Egyesületnek.

Polgármesterként két ciklusban elnöke a Nagykun Együttműködési Társulásnak.

A városért végzett munkájáért 1990-ben Pro Urbe díjat kapott, 1999-ben Gaál Kálmán-díjat, a Nagykunságért díjat 2000-ben vehette át.

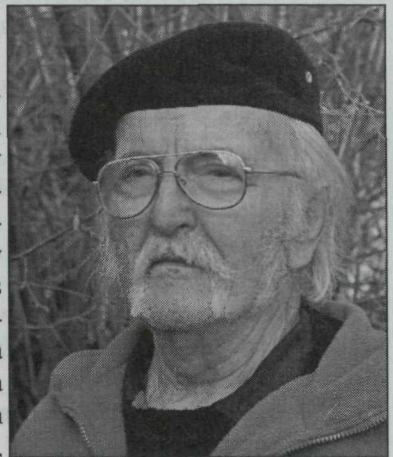
Polgármesteri idejében, 1992-ben kezdte meg a kisújszállási Nagykun kalendárium szerkesztését, melynek napjainkig főszerkesztője. 1995-től sorozatszerkesztője a városi Helytörténeti Füzeteknek, ebből 2010 végéig 26 kiadvány jelent meg. Ezek közül többnek szerkesztője, így a következő köteteknek:

- *1848/49 emlékezete a Nagykunságban*. Kisújszállás, 1998
- *A Nagykunság európai értékei*. Kisújszállás, 2005
- *Kisújszállási Városvédők*. Kisújszállás, 2007
- *Rekviem egy közösségért*. A kisújszállási zsidóság története. Kisújszállás, 2010

Főiskolai docensként állattenyésztés tantárgyat tanított, kutatási eredményeként a klímavizsgálatról és a sertés mélyalmos sertéstartásról több publikációja jelent meg szakfolyóiratokban (pl. a Sertés című szakfolyóiratban, 2005-ben). Szakmai és önkormányzati munkáját 2009-ben Jász-Nagykun-Szolnok Megyéért díjjal ismerték el. 2000-ben Nagykunságért-díjat kapott. 2006 és 2010 között Kisújszállás város alpolgármestereként főleg a kulturális élet szervezésével, civil szervezetekkel foglalkozott. Jelenleg tiszteletbeli elnöke a Városvédő és -Szépítő Egyesületnek; a Városi 48-as Olvasóköri 1972-től tagja, és a Nagykun Szellemi Műhelynek résztvevője. Örömmel dolgozik közösségben és közösségért. Várostörténeti publikációkat ír, 2010-ben hatodik alkalommal választották meg választóközöze képviselőjének.

FÜLEKI GÁBOR festőművész, tanár

Szülőföldje a Nagykunság. Túrkevéen született 1933-ban. Szülővárosát életében kétszer hagyta el, szegedi tanulmányai alatt és pályakezdő tanárként néhány évig Szabolcsban dolgozott. Így festészetének témavilága szorosan kapcsolódik az Alföldhöz. Nagy szeretettel kereste és találta meg lépten-nyomon a „Nagy Semmi” számtalan szépségét. Az évszakok újabb és újabb arculatát mutatta felé. A végtelen puszták lelkivilága, lélegzete vezette ecsetét. A nyári tikkasztó puszták tippanos forró lehelete épp oly sok témát adott, mint a téli végtelen sokszínű fehérsége. Ha a semmi közepén egymagában festeget, alkot, úgy érzi nincs egyedül,

de nem tudni ki vagy mi a társa; a csend-e vagy a nagy Alkotó Társ? Vagy a szöcskék, lepkeszárnyak zizegése, vagy a varjak lesik lépteit? Az évezredek földillata kíséri.

Szülei, nagyszülei is a Kunság fiai voltak. Édesanyját is kényszerítette sokszínű környezete, hogy megőrkítse a dél-libabosan remegő pusztalétet. Édesanyjától nem csak szép magyar nyelvünket tanulta, de a festés szeretetét és tiszteletét is. Tudását végül is állandó önképzéssel (irodalom, alkotótáborok) és a Szegedi Tanárképző rajzszakán tökéletesítette, de soha sem sikerült szerinte a tökéletességet megközelítenie.

A tanári munka mellett minden szabadidejét festéssel töltötte. Alapító tagja volt a Kevi Körnek, amelyben a szobrász, a festő, a keramikus, a fotós, a költő művészete a „szikes” közös gyökérből táplálkozott, és ahol évtizedeken át nemes vetélkedés folyt a letisztult, lényegi ábrázolás felé, megtartva a téma „miért szép” tulajdonságait.

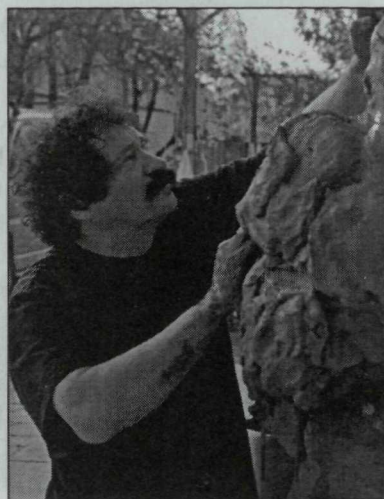
Sokféle alkotói módszerrel, stílussal megismerkedett, de mindig a szeretett valóságból kiindulva és oda visszatérve alkotott. A puszta hatalmas misztériuma élteti, gyönyörködteti mindennapjait. A természet csodálatos szépségeinek számtalan megnyilvánulására szeretné figyelmünket irányítani tájképein, csendéletein és portréin. Ecsetvonásai nyomán megjelennek a Berettyó-parti öreg füzek, hol szikkadt, hol tavaszi vizektől tocsogós rétek és legelők, a pipacsoktól harsogó május, a hóban keresgélő varjak, a magányos gémeskutak, a távolba vesző apró tanya-reliktumok, a folyton valamire váró kunsági szikkadt emberarcok. Több évtizedes rajztanári és festői munkásságával igyekezett tanítványai és környezete ízlését formálni, és a szülőföld szeretetére, megbecsülésére nevelni. Sok-sok egyéni és kollektív kiállításon vett részt 1970 óta: Kevi Kör őszi tárlatai Túrkevéen, a nagykun városok alkotóinak kiállításai, Lakitelek, Abádszalók, Budapest, Szolnok, Sarkad, Nagyszalonta, Szekszárd, Parádfürdő. Munkái külföldre is eljutottak, Svájcba, Hollandiába, Németországba, Romániába. A nagyközönség szeretetén, megbecsülésén túl néhány díjban is részesült: Megyei Művészeti díj, 2004; Nagykunságért díj, 2008. A nagykun városok kiállításain is több alkalommal részesült elismerésben.

GYÖRFI SÁNDOR

Munkácsy - díjas szobrászművész

Szakmai életút, díjak, elismerések:

- 1951: Karcag
- 1965–1969: Képzőművészeti Gimnázium Budapest.
Mestere: Borbás Tibor
- 1973–1978: Magyar Képzőművészeti Főiskola.
Mesterei: Mikus Sándor,
Rátonyi József, Somogyi József
- 1978–1981: Nyíregyháza - Sóstói Éremművészeti
Symposium alkotótelepi
tanácsának tagja, 1983-tól napjainkig
művészeti vezetője.

„NAGYKUNSÁGÉRT” –DÍJASOK

1983-tól a Mezőtúri Homo et Natura képzőművészeti alkotótelep művészeti vezetője.

Mindkét művésztelepen az általa szervezett viaszveszejtési szoboröntés, mint alkotói módszer válik ismertté s gyakorlattá, iskolateremtő tevékenységé.

Főbb tevékenysége a köztéri szobrászat. Több mint 150 felállított mű, emlékmű bizonyítja ezt. Ezek közül néhány:

- Kubikus emlékmű. Mezőtúr, 1988
- Kun pieta. Karcag, 1992
- Magyar Golgota. Szolnok, 1993
- Szent László lovasszobra. Kisvárda, 2001
- Nagykun Milleniumi emlékmű. Karcag, 2001
- Avianói Boldog Márk. Budapest, 2006

Györfi Sándort kiállításokon kispasztikái és érmei képviselik.

Díjak, elismerések:

1977: Művészeti Alap tagja, 1980 Magyar Képzőművészek Szövetsége tagja

1978–1981: Derkovits ösztöndíjas

1979: Hatvani Portrébiennálé Bronzdiploma, 1983: Ezüstdiploma

1981: Szolnok Megyei Művészeti díj

1985: Művelődési Minisztérium Szobrászati Nívódíj

1986: Munkácsy Mihály-díj

1987: Szabadtéri Szoborkiállítás -díja Salgótarján

1990: Debreceni Tárlat díja

1991: Pro Urbe Mezőtúr

1993: Jász-Nagykun-Szolnok Megyéért-díj

1994: Karcag Díszpolgára

1998: Mednyánszky László-díj

2001: Tiszteletbeli Nagykun Kapitány (hagyományörző cím)

2001: Magyar Művészetért-díj

2001: Nyíregyháza Város Pro Arte aranyérme

2003: Szervátiusz Jenő-díj

2004: Karinthy Szalon Móricz Pályázat Fődíja

2004: Symposion Társaság díja

2004: Szegedi Nyári Tárlat díja

2004: Zempléni Tárlat díja

2004: Civis Művésztelep díja

2005: Képzőművészeti Triennálé díja, Szolnok

2006: Honvédelemért - díj

2007: Nagykunságért - díj

2007: Prima - díj, Jász-Nagykun-Szolnok Megye

2008: Pro Urbe Székelykeresztúr

2009: Mezőtúr város díszpolgára

2009: Munkássága Magyar Örökség-díjas

2010: Helvécia Díszpolgára

Művei közgyűjteményekben:

Damjanich Múzeum – Szolnok, Déri Múzeum – Debrecen, Bronzplasztikai gyűjtemény – Galánta, British Museum – London, Vatikán – Róma, Művésztelepi gyűjtemény – Tenno, Mezőtúri Művésztelep gyűjteménye, Városi Galéria - Nyíregyháza, Jósa András Múzeum – Nyíregyháza, Sárospataki Képtár, Györffy István Nagykun Múzeum – Karcag, Finta Múzeum – Túrkeve, Galéria – Dunaszerdahely, Múzeum – Lendva stb.

Köztéri szoborpályázat I. díját több mint 20 alkalommal nyerte el.

HORVÁTH GYÖRGY

hagyományőrző, tiszteletbeli kunkapitány

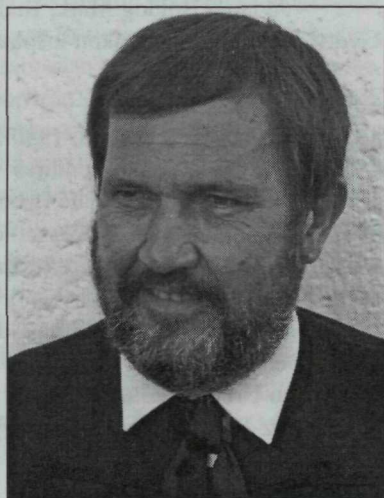
Horváth György Kisújszálláson született 1953-ban. Azóta is szülővárosában él és a Nagykunság értékeinek, hagyományainak letéteményese. Különösen a Kunság legarchaikusabb történeti hagyománya, a lovashagyományok, lovas íjászat és a huszárhagyományok felélesztése területén szerzett elévülhetetlen érdemeket.

Neki köszönhetően szülővárosa, Kisújszállás, ma a nagykun városok között a lovas-íjászversenyek és fogathajtó versenyek legrangosabb helyét vívta ki. A lovasíjász-versenyek a Világkupa rendezvénysorozat pontszerző versenyei, ahol a kisújszállási csapat a nemzetközi mezőnyben is kimagasló eredményeket tud magáénak.

Horváth György több mint egy évtizede rendezi a Kun Viadalt, amely már nemcsak Kisújszállás, hanem a térség kiemelt turisztikai látványosságának számít. A Magyar Turizmus Rt. Az Észak-Alföldi Régió kiemelt jelentőségű rendezvényei közzé sorolja. A Nagykunság egyetlen olyan három napos lovas rendezvénye, amely a nagykunsági hagyományok jegyében zajlik és a hagyományőrzők nem bemutatót tartanak, hanem versenyben mérik össze tudásukat.

A lovasíjászat mellett a kunsági lovas hagyományokat igyekszik teljességükben bemutatni. Így a huszárságot, a történelmi lovasjátékokat, a lovasbirkózást, (ebből évente versenyt is rendez), de, hogy a közelmúlt hagyományait is említsük, a szüreti felvonulást, aratófelvonulást, és közreműködője a nemrégiben újjáélesztett hagyománynak, a kunkapitányválasztás ceremóniájának.

Vezetésével méltón képviselik Jász-Nagykun-Szolnok megyét a lovas világtalálkozókon, a legutóbbin, a Szarvason 2005-ben rendezett III. Lovas Világtalálkozón a Nagykun Nádor Huszár Bandérium II. helyezett lett.

A kulturális örökség iránti tiszteletből szülővárosa 2000-ben kunkapitánnyá választotta. Azóta minden nagykun város választ kunkapitányt. 2003-ban megalakította a Nagykun Kapitányok Tanácsát, amely vezetőjének, nagykun főkapitánynak választotta.

Györfi Sándor szobrászművész, Karcag kunkapitánya kezdeményezésére megalapították az Illéssy János-díjat, amit minden évben Kisújszálláson adnak át olyan személynek, aki a Nagykusnág hagyományainak ápolásában kimagasló érdemeket szerzett.

Horváth György 1995-ben Magyarországon elsőként szervezett Kisújszálláson Lovas tájékozódási versenyt, ami azóta népszerű lovas-sporttá fejlődött és az ország több pontján rendeznek ilyen versenyeket. A kulturális és természeti értékek megőrzéséért a Henry Ford Európai és Kulturális Örökségért díj elismerő oklevelét kapta 1999-ben. A hagyományörző munkájáért a Honvédelmi Minisztérium „A honvédelemért” kitüntető címet adományozta 2003-ban. 2001-ben megalapította a Nagykun Nádor Huszár Közhasznú Kulturális Egyesületet, amely e vidék egyetlen olyan közhasznú szervezete, ami a lovas nemzeti hagyományokat örökíti át, s amely túllép a városa határán, hiszen tagjai a Nagykusnág egész területéről toborzódtak.

A Nagykun Nádor Huszárok a városi és országos rendezvények szép színpoltjai, az ünnepek méltóságát emelik. Nemcsak hazánkban, hanem külföldön is emlékezetes sikerekkel büszkélkedhetnek, hiszen 2002-ben a Párizsban rendezett Magyar Év megnyitó ünnepségén Horváth György képviselte a nagykusnági huszárokat.

2007-ben Sumenben, a '48-as Kossuth-emigráció utolsó európai állomásán, a Bandérium csapattagjaival részt vett a március 15-i ünnepségen amit a Szófiai Magyar Intézet szervezett. Minden évben részt vesznek a Hadtörténeti Intézet és Múzeum szervezésében sorra kerülő Élő Magyar Hadtörténelem Hadijátékokban, Nyíregyházán, Szolnokon, Komáromban (a Monostori Erődben). A Széchenyi István élettörténetéről készült „Hidember” című film forgatásában a teljes lovasbandérium részt vett. Több történelmi lovas emléktúrán hol szervezőként, hol csapattagként volt jelen. Ezek közül különösen az 1995-ben az „Őseink nyomában” nevet viselő túra volt kiemelkedő, amely a Káma folyótól Ópusztaszerig tartott. Kezdeményezője és szervezője volt a *Pacséri emléktúrának*, amelyet 2006-ban a bácskai kirajzás 220. évfordulója tiszteletére tartottak. Végigvonultak a kitelepülő kusnágiak útján. Szobrot - Györfi Sándor kunsbálványát - adományoztak Pacsérnak. 2009-ben, az I. Kun Világtalálkozó tiszteletére Kun Történelmi Emlékmenetet szervezett és a Nagykun Nádor Bandérium élén végigvonult a Rádnai-hágótól a karcagi Kun emlékhelyig azon az útvonalon, amelyen valaha a kun őseink jöttek. A mintegy 600 km hosszú utat 10 nap alatt tették meg.

A Kunszövetség alapító tagja és az ügyvivő testületi tagként segíti a szervezet munkáját. 2007-ben a Magyar Huszár- és Katonai Hagyományörző Szövetség alelnökének, a Honfoglalás-kori korszak vezetőjének választották. Az országos lovasrendezvények programjainak rendszeres szervezője és résztvevője.

Horváth György példamutató életével, munkájával a Nagykusnág kulturális örökségét ápolja és adja tovább, a köré szerveződő fiatalok megtanulják azokat a nemzeti értékeket, amely hozzásegíti őket ahhoz, a vidék igazi otthonukká váljon. A nagykun városok polgármestereiből álló grénium 2008-ban Nagykusnágért-díjban részesítette.

JÓZSA LÁSZLÓ
tanár, helytörténet-kutató

Redemptus eredetű család egyetlen gyermekeként látta meg a napvilágot 1931. május 23-án, a Jász-Nagykun-Szolnok megye területén fekvő Körös-parti kisvárosban, Kunszentmártonban. Édesapja Józsa Antal, 15 holdon gazdálkodó kisbirtokos, édesanyja Árvai Julianna. Az elemi és polgári iskola elvégzése után a nagy múltú egri érseki római katolikus tanítóképzőbe iratkozott, melyet 1948-ban államosítottak. Az 1950-51. tanév végén tett összevont érettségi és tanítóképesítő vizsgát, ezt követően a szegedi pedagógiai főiskolán magyar-történelem szakos általános iskolai tanári végzettséget szerzett. Pályafutása során mindössze két munkahelye volt: először a tiszaföldvári, majd 1957-től 1991-ig, nyugdíjba vonulásáig a kunszentmártoni Deák Ferenc utcai általános iskolában tanított. 1957-ben kötött házasságot Bereczki Erzsébet postatisztviselővel. Három gyermekük született: Mónika 1958-ban, László 1962-ben, Ildikó 1963-ban.

Helytörténeti kutató munkája elemi iskolás évei színhelyén, a kunszentmártoni Deák Ferenc utcai általános iskola (helyi szóhasználattal: a „nagyiskola”) évszázados falai között kezdődött. A város legrégebbi oktatási intézményének 130 éves történetét feldolgozó írásműve 1968-ban önálló kötetként jelent meg. Ettől kezdve minden szabadidejét a levéltári-könyvtári bújáráskodásnak szentelte.

Diákkori példaképével, a polihisztorként ismert Turcsányi István tanár úrral és az akkor még ifjú Barna Gáborral létrehozta a helytörténeti múzeumot, amely napjainkban, szakszerű vezetés mellett a város nagykun hagyományainak, valamint tárgyi emlékeinek hivatott őrzője és átörökítője.

Oktatás- és nevelőtörténeti kutató munkája a helyi óvodák történetének részletes feldolgozásával, majd az iparostanonc-képzés százéves múltjával foglalkozó terjedelmes tanulmány elkészítésével teljesedett ki. (Utóbbi a „100 éves a szakmai képzés Kunszentmártonban” című jubileumi kötet 9–53. lapjain jelent meg az 1989. év folyamán.) A későbbiekben rendszeresen megjelenő írásai és önálló könyvei a szülőváros hagyományvilágát tárják az olvasók elé: Kunszentmárton utcanevei (1990), A Kunszentmártoni Önkéntes Tűzoltó Testület története 1892–1992., Karmeliták Kunszentmártonban (in.: Barna Gábor szerk. Szerzetesrendek az Alföldön. 1993.). Józsa László szerkesztette 1993-ban és 1994-ben a Tiszazugi Kalendáriumot. 1995-ből való Mesterszállás története az önálló község megalakulásáig című tanulmánya (in.: Mesterszállás – Fejezetek a község történetéből. Szerk. Barna Gábor). A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke adta ki 1999-ben a kunszentmártoni kápolnák, szakrális témájú szobrok, keresztek és temetők részletes bemutatását szolgáló „Megszentelt kövek”, majd 2009-ben a kunszentmártoni római katolikus templom történetét és művészi értékeit elemző „Isten hajléka az emberek között”

című vaskos kötetét. Másfél évtizede rendszeresen részt vesz a Barna Gábor által szervezett szegedi szakrális néprajzi konferenciákon, ahol előadásokat tart. Ezek, a tanácskozások teljes anyagát tartalmazó kötetekben folyamatosan megjelennek: Kunszentmárton múlt századi szentembere: Ökrös József. In.: Szentemberek – a vallásos élet szervező egyéniségei. 1998., XVIII. századi hímezett Mária-képek a kunszentmártoni Nagytemplomban. In.: Boldogasszony–Szűz Mária tisztelete Magyarországon és Közép-Európában. 2001., Szent Márton tisztelete egy alföldi kun városban. In.: A szentisztelet történeti rétegei és formái. 2001., A Szentháromság tisztelete Kunszentmártonban. In.: „Oh, Boldogságos Háromság”. 2003. Idő és emlékezet – Az emberi élet rögzített pillanatai. In.: Idő és emlékezet – Tanulmányok az időről az ezredfordulón. 2005., A kunszentmártoni keresztek, mint a könyörgő körmenetek állomásai. In.: Kép, képmás, kultusz. 2006., Ministráns hagyományok Kunszentmártonban. In.: Rítus és ünnep. 2010. Írásai ezen kívül a helyi és a megyei újságokban, illetve a Honismeret és Redemptio hasábjain, valamint az Egyháztörténeti Enciklopédia (Esztergom), a Documenta Savariensia (Szombathely) és a Magyar Katolikus Lexikon kötetekben jelentek meg.

Ünnepségek, iskolai vetélkedők szervezésében, megemlékezések lebonyolításában működik közre, elfelejtett évfordulókra hívja fel a város figyelmét. Gyakran felkéri ünnepi beszédek tartására. Kunszentmárton történetéről, a jász és nagykun hagyományok tárgyköréből nemcsak lakóhelyén, hanem jeles intézmények meghívására Budapesten, Szegeden, Szolnokon, Jászapátiban, Jászberényben, Tiszafüreden, Esztergomban és Szombathelyen tartott előadásokat.

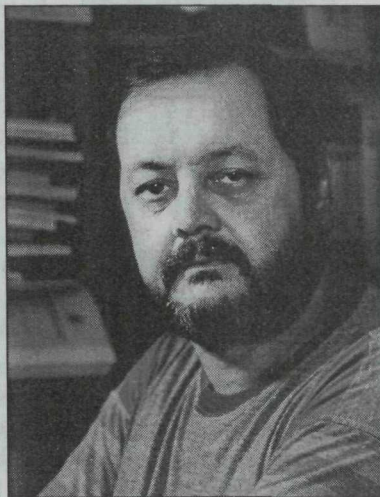
Szülővárosa 1997-ben Pro Urbe díjjal ismerte el munkásságát, a Nagykun Települések Tanácsa pedig 2001-ben kutató és alkotó tevékenysége elismeréseként számára ítélte a Nagykunságért-díjat. 2005. augusztus 20-a óta Kunszentmárton város díszpolgára. Józsa László munkássága – dr. Barna Gábor méltató szavai szerint – „építő köve lehet a helyi történelmi emlékezet kiformálásának is.”

KÖRMENDI LAJOS író, költő, publicista

Körmendi Lajos 1946. június 6-án született Karcagon, és 2005. január 1-jén hunyt el Karcagon.

Szellemi organizátora volt Karcagnak, Berekfürdőnek, de az egész Nagykunságnak, „Barbaricum-Magyarországnak”. A Nagykunsághoz való kötődés-kötés valaha élt legnagyobb írója, költője, irodalmi, lelki szervezője távozott vele közülünk.

Volt Karcagon mélyépítő technikus, könyves bolti eladó, újságíró, művészeti előadó, könyvtáros, gimnáziumi tanár, képviselő, alpolgármester, könyvkiadó. Rendszeresen írt a megyei és országos lapokba, folyóiratokba. Hét évig a megyei Jászkunság főszerkesztője

volt. Származását tekintve nem volt kun, apai ágon magyar, anyai ágon sváb, de e nép értékei és saját elhatározása kunná tették a Nagykunság fővárosában. Kun voltát még az első kötete, a *Barbaricum* megjelenése előtt felvállalta: „Én a Nagykunságban születtem, büszkén vallom, hogy kun vagyok.” Kötetcímadó ódájában kijelöli körmendis egyéni tájegységét, *Barbaricumot*: a költői én mitikus, óriássá növelt, önmegszólító alak, aki Kelet-Közép-Európa (s benne a magyar világ) tájelemeivel mutatkozik be. A kötetben megszólal a Nagykunság: Új érdes nyelven; a neoavantgárd és a vágáns, villonos, bővérű életérzés mellett a kulturális örökség. A mágikus realista Mifelénk-beli táltos-költői szülőföldszertet mintaadó ma is: a nagykunsági-karcagi tájhaza mikrovilága lenyűgöző.

Körmendi barátaival – a turkológus Mándoky Kongur Istvánnal, a fazekas ifj. Szabó Mihállyal, a szobrász Györfi Sándorral – egy új, modern polgári szemlélet kialakításán fáradozott Karcagon és a Nagykunságon. Mindhárman a kun identitástudat, az erkölcsi tartás ébresztői és erőteljes kifejezői voltak indulásuktól kezdve.

Körmendi elbeszélése, a Művész Pista huszonegye a városszéli *Barbaricum-Magyarországot* fedezi fel az irodalomnak Kocskoron (Karcag álneve). A *Ló a mecsetben* ciklus a „haza-találás” (tartalmában realista, formájában neoavantgárd-posztmodern) poémája, lírai naplója, ahol a költő deklarálja, hogy nincs más hely, nincs más haza, csak a szülőföld. Körmendi példát mutatott azzal, hogy hazajött Karcagra, megtalálni a „kincset”.

A Nagykunság hű fiának két nagy szellemi szerelme volt: a Kunság és a kunok keleti rokonsága. A rokonságot fordításaival és *Kurgán* című lírai bedekkerével is szolgálta.

Körmendi a tárcaművészet nagy megújítója, nagymestere lett. Magánkrónikaival, dátumverseivel új műfajokat teremtett. Nagykunsági kisnovellái, kétpercesei összegyűjtve az *Édes otthon* című posztumusz kötetben jelentek meg: legtöbbjük a közvetlen hétköznapijainkról szól, és etikai ítéleteket vázol fel.

Körmendi megírta *Az együttes szellemet, amely a „leghazafiasabb karcagi könyv”*. Benne olvasható a *Gombos Imréről* szóló Kunsági mikrokozmosz. Ez körmendi legszebb esszéje. Körmendi *Barbaricum-Karcag* múltjából is igyekszik mítoszt teremteni. Ezért felfrissíti, kiegészíti, modern eszközökkel korszerűvé, élvezhetőbbé teszi a mondai hagyományokat *A táltos kincse* meséiben, különösen a *Bengecse*gben. Igen termékeny újságírói, írói, költői munkássága mellett Körmendi önzetlenül, nagy szeretettel, hivatásszerűen foglalkozott a tehetséges fiatalokkal. Az ifjúság mentora volt. Szinte lehetetlen felsorolni írói, a karcagi *Barbaricum Könyvműhely* (1995) létrehozó szerkesztői, szervezői tevékenységét. Az ő nevéhez köthető a *Karcagi Hírmondó* (1988), a *Kunhalom* (1990–1994) újságok létrehozása.

1995-ben ő alapítja meg Karcagon a *Kunhalom Polgári Kört* a város és a Nagykunság polgárai részére. 1999-ben ő hozza létre a *Berekfürdői Nemzetközi Írótabort*, amelynek szellemét ő határozta meg, és haláláig a motorja volt. Hálából 2007-ben Körmendi Lajos Írótabor lett a neve.

2004-ben, nem sokkal a halála előtt így fogalmazta meg kötődését szűkebb hazájához: „Nekem az Ég Oltára a Nagykunságban van. Egész pontosan Berekfürdőn.” Zarándokhellyé vált berekfürdői sírhelyén köbe vésvé: „Jó volt köztetek!”. A fürdő előtti díszkúton simogató, dajkáló hazaszeretetének legszebbik kézjegye:

„Ha Berekben délibáb vár,
ne csodálkozz:
itt lakik a nyár”

Körmendi Lajos legjelentősebb művei:

- *Barbaricum* (versek, 1981)
- *A gyökeres állat* (versek, 1992)
- *Telefax a Megváltónak avagy IV. Louis Bejgliumban* (pedagógiai naplóregény, 1995)
- *Magánkrónikák* (rövidnovellák, 1996)
- *Kurgán* (versek, 1997)
- *A táltos kincse* (mondák, mesék, történetek, 2004)
- *Édes otthon* (kétpérs kisnovellák, 2007)

Legjelentősebb díjai:

- Kölcsey-díj, 1994
- József Attila-díj, 1995
- Petőfi Sándor Sajtószabadság-díj, 1996
- Nagykunságért-díj, 2002
- Csopaki Irodalmi Fesztivál Díja, 2003
- Arany János-díj, 2004

DR. NYÍRI LÁSZLÓ
professzor emeritus, MTA doktora

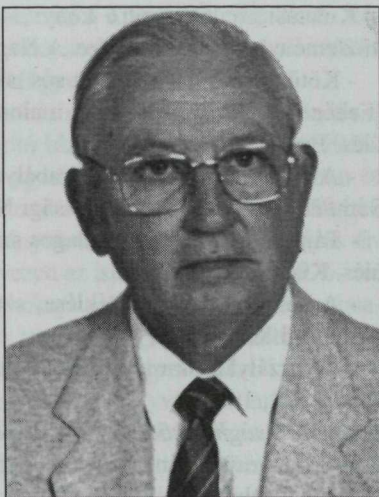
Dr. Nyíri László professzor emeritus a Debreceni Egyetem Kutató Intézetének nyugalmazott igazgatója, az MTA doktora tudományos és oktatói, valamint kutatásszervezői tevékenysége a talajjavítás és talajvédelem fejlesztésére irányult.

1957-ben a gödöllői Agrártudományi Egyetem Talajtani Tanszékén talajvédelmi munkakörben jeles diplomát szerzett. A megkezdett és Dunántúlhoz kötődő tudományos tevékenysége eredményeként:

- A dombvidéki kapáskultúrákat érő vízeróziós károk csökkentésére kidolgozta a róla elnevezett „sorközi barázda” alkalmazásának módszerét (egyetemi doktori értekezés),

- kidolgozta Cser- és Kemeneshát sekély termőréteggű savanyú talajainak hatékonyabb szántóföldi hasznosítására alkalmas talajjavítási módszereket, amelyek lehetővé tették, pl. a lucerna sikeres telepítését és termesztését is (kandidátusi értekezés).

1974-ben elfogadta az ország egyetlen talajjavításra is szakosodott Karcagi Kutató Intézet kutatásszervezést is felkínáló vezetői státusát és megszervezte a „savanyú talajok javítása” kutatási osztályt.

-A több talajra kiterjedő kutatómunkájának hasznosítható eredményeit összefoglaló „Gyakorlati útmutató a kalciumot kis mennyiségben tartalmazó savanyú talajok meszezéséhez és mélyműveléséhez” címmel (1980) közadott tanulmánya nagyban hozzájárult a központi talajjavítási programok szakszerűbb és szélesebb körű alkalmazásához.

Az Országos Kutatási és Fejlesztési Programok keretében, program valamint témavezetői minőségben is végzett tudományos tevékenysége eredményeként:

- a kapcsolódó tudományterületek együttműködésével Karcagi-pusztán tartamkísérleti kutatóbázist létesített és beindította a kötött szikes szántóföldi talajok nedvességszabályozása lehetőségeinek megállapítására, módszereinek kidolgozására irányuló munkát (MTA doktori értekezés),

- a mézstrágyázás agrokémiai és talajtani paramétereinek pontosításával, módszereinek kidolgozásával, új talajjavításra alkalmas anyagok feltárásával megalapozta az első „Országos Mézstrágyázási Akció” megszervezését és bonyolítását. Munkatársai ezek eredményeiből tudományos fokozatot szereztek. A megye támogatásával kidolgozta és irányította az öntözött talajok védelmére (másodlagos szikesedés, szerkezetromlás, láposodás) alkalmas mérő, értékelő és irányító rendszert,

- egyik kezdeményezője volt az (Alföldprogram) életre hívásának és vezetője a Mezőgazdaságfejlesztési Tudományos Projektjének,

- a Debreceni Egyetem tárgyfelelős professzoraként írt és szerkesztett Földműveléstan c. könyve nivódjában részesült,

- arbarétummá és hivatalos látogatóhellyé (Tájak, korok, múzeumok) fejlesztette a Kutató Intézet parkját.

Kutatási eredményeit 6 könyv, 4 tudományos értekezés és cca 120 hazai és külföldi közleményben foglalta össze. A Nagykunsághoz kötődőek közül:

- Kötött szikes és mélyben sós talajok nedvességszabályozásának kutatási eredményei. (Fehér F.-el közösen) In.: A melioráció szerepe a termelésfejlesztésben. Tudományos ülés. Bp. I. 1985.

- A melioratin nedvességszabályozás és fejlesztésének szükségessége. In.: „Tessedik Sámuel Tiszántúli Mezőgazdasági Napok”. Debrecen, 1986.

- Tájproblémánk a másodlagos szikesedés. „Áldás és átok a víz”. Tudományos Emlékülés. Kisújszállás, 1987.

- Az aszálykárak mérséklése, szántóföldi növénytermesztés (Alföldprogram). Mezőgazdasági Kiadó, Bp., 1997.

- Az aszálykárak mérséklése a kertészetben. (szerk.) (Alföldprogram) Mezőgazdasági Kiadó, Bp., 1998.

Nagykunsághoz kötődő kitüntetései:

1986: Környezetünk védelméért, fejlesztéséért (országos kitüntetés).

1987: Szolnok Megye Nagydíja

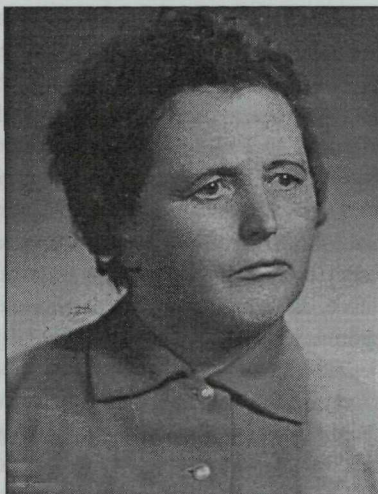
1991: Nagykunságért-díj

1996: Pro Regione Alföld

1997: Jász-Nagykun-Szolnok Megyéért Nagydíj.

CS. MOLNÁR ANNA
tanár

Cs. Molnár Anna 1914. július 12-én született Mesterszálláson. Édesapja, Cs. Molnár László az első világháború áldozata lett, 1917-ben Szibériában, egy hadifogolytáborban halt meg. Édesanyja, László Anna háztartásbeli, nehéz körülmények között maga nevelte fel három lányukat, Máriát, Ilonát és Annát. Az általános iskola első négy osztályát Mesterszálláson végezte. Egy elég távoli tanyáról járt be az iskolába, mint akkoriban számtalan kisgyerek, hiszen a község határában ekkor még nagyon sok tanya volt. Kitűnő tanuló volt, így 1924-ben a mezőtúri Teleki Blanka Állami Leánygimnáziumba került tanulni, ahol 1932-ben leérettségizett. Tanulmányait 1934-ben folytatta Szegeden, a Római Katolikus Tanárképzőben, ahol 1936. június 22-én végzett és kapott néptanítói oklevelet. A tanítói pálya kezdetén volt kisegítő, írnok, majd házitanító. Itthon, Mesterszálláson magániskolát szervezett, közben helyettesített. 1941-ben kapott tanítói állást Kévényben, majd 1943-ban Kunszentmártonba került, ahol előbb külterületi, tanyai népiskolában tanított összevont osztályokat. 1945-től a belterületi iskolában felsőtagozatos osztályt tanított és az ott működő ipari iskolában óraadó lett. Majd a budapesti és szegedi Pedagógiai Főiskolán szakosított továbbtanulással megszerezte a matematika, fizika és kémia szakos szaktanítói oklevelet, utána a matematika-fizika szakos általános iskolai tanári oklevelet. A tanítás és a tanulás mellett ezidőben szakfelügyelő is volt.

Mint munkájában nagyon igényes pedagógus, folytonosan képezte magát a szakmában. Mezőgazdasági gyakorlati foglalkozás tanítására jogosító bizonyítványt is szerzett. 1958-ban a mesterszállási Általános Iskolába helyezték igazgatónak, ebben a beosztásban öt évig dolgozott. Később volt szakmai munkaközösség-vezető és igazgatóhelyettes. 1959-ben összegyűjtötte a községben azokat az asszonyokat és lányokat, akiket a kézimunkázás érdekelt. Számukra heti egy alkalommal foglalkozást szervezett az iskola épületében. 1976-ban vonult nyugdíjba, de korán sem nyugalomba, hiszen bekapcsolódott a különböző társadalmi és tömegszervezetek munkájába, általában, mint vezető, vagy mint vezetőségi tag. A mesterszállási asszonyok részvételével megalakította a Díszítő Népművészeti Szakkört, amely a Kultúrházban, majd 1977-től az újonnan felépült Klubkönyvtárban működött. A szakkörben kiállításokat szervezett, megismertette a tagokat a népművészet értékeivel. Beszélgetésekre, felolvasásokra, TIT-előadások megtartására került sor. Részt vettek a községben lévő társadalmi és kulturális rendezvényeken, ünnepségeken, mint a Nőnap, a Mikulás-est és a Karácsony. Azonkívül általában évente egy alkalommal kirándulást szerveztek autóbusszal. Bejárták az egész országot, a különböző tájakat, városokat, természetvédelmi területeket, múzeumokat és templomokat.

1997-ben Cs. Molnár Anna ötvenéves tanítói-tanári pályája évfordulóján gyémántdiplomát vett át Gácsiné Seres Ágnes igazgatónőtől, valamint Molnár Mihály polgármestertől a „Mesterszállás Község Díszpolgára” elismerő címet vette át. Ezeknek nagyon örült. Ez alkalomból a „Falufigyelők” című helyi lapban Kovács János újságíró riportot készített Cs. Molnár Annával, „Lelkek kertjének művelője” címmel. 1999-ben megkapta a „Nagykunságért” díjat, amelyet szintén nagy örömmel fogadott, mert egész életében sokat tett a Nagy-kunság, s különösen Mesterszállás hagyományainak ápolásáért, megőrzéséért, úgy tanárként, mint a kézimunka szakkör vezetőjeként. Írásbeli művei nem voltak, könyvei nem jelentek meg. Személyes emberi, szakmai jelenléte, több évtizedes nevelőmunkája volt az életműve, amelynek során több generáció tanult tőle emberséget, tudást, szépérzéklet és hagyománytiszteletet. Emberi egyéniségéről sokat elárul a fent említett riport következő része:

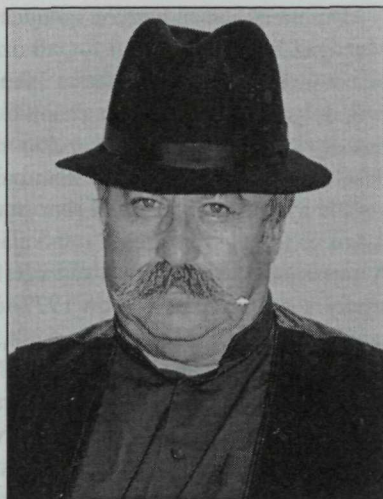
„A Díszítő Népművészeti Szakkörből sok szép emlékeim vannak. Kedvvel gyűjtöttem a színes néphímzésekhez a szép színes hímzőfonalakat. Ezekből most is sok van. Most az egészségem és erőm szabja meg, hogy mit, mikor, hogyan, mennyit csináljak. Régen kedvvel foglalkoztam volna a kertészkedéssel is. Most a foglalkozásból időtöltés lett, mert szeretem a virágokat, bokrokat, fákat, növényeket gondozni, ápolni, szaporítani. Édesanyám szép kerti virágait nevelgetni még most is külön öröm. (...) Szeretnék hálát adni az irgalmas Istennek, akitől életem során a jókat és mindent kaptam. Szeretnék sokat imádkozni, hogy az élet forgatagában elmulasztottakat pótoljam, s sokat imádkozni áldásért, kegyelemért, hogy legyen igazság, béke, szeretet, nyugalom, egyetértés szülőfalumban, hazámban és az egész Földön.”

2001. március 30-án távozott el közülünk, átadva lelkét Teremtőjének. Temetésén szinte az egész község lakossága lerótta kegyeletét a „Nagykunságért” díjas Cs. Molnár Anna, a község díszpolgára emléke előtt.

OLÁH LAJOS helytörténeti gyűjtő

Oláh Lajos 1946. január 8-án született Kunhegyesen a Feketehegy utca 36 sz. házban. Itt éltek apai nagyszülei és a dédnagymamája is. Elsősorban nekik köszönheti, hogy megismerhette a régi pásztoréletet. Dédanyja mesélt az 1876-os árvízről, amit úgy mondott el, hogy a fiatal gyermek szinte a szeme előtt látta a történeteket.

Nagyapja régi kun családból származott, öten voltak testvérek, ő pásztornak szegődött, nanája is pásztorcsaládból származott. Mesélte, hogy a kamrában nagyapja családi legénybotja ott volt a sarokba állítva, és a szűr a padajtóra terítve, hogy télen ne jöjjön be a hideg. Nanájával kijárt a legelőre árvaganét szedni, megfigyelte, hogy ültetett libát. Nagyapját látta birkanyírás közben, vagy azt, ahogy a birkát

fogával herélte, érdekesen szúrta le a birkát, úgy hogy a vére se vesszen kárba. Sokat tartózkodott náluk, addig, amíg nem kezdett iskolába járni. Ez az időszak meghatározó volt a nehéz kunsági élet, a kétkezi munka megismeréséhez, megszeretéséhez.

Édesapja rendőr volt, több településen laktak, Bátorba, Eger mellett egy kis faluban, ahol még az emberek beszédét is alig értette meg, mert tájszólással beszéltek. Ott, egy nyáron tehénpásztor volt, ott kapott élelmet is, így megtapasztalta, hogy más tájegységek lakóinak más a főzési szokása, fő élelme. Ott látta azt is, ahogy a kendert áztatták, a tilolástól a szövésig az egész munkafolyamatot. Majd édesapját áthelyezték Tiszaroffra, itt teljesen más élet folyt, a halászat, a Tiszapart. Ott is dolgozott nyáron a dohánytermesztésben, húzatáskor lóvezető volt.

Jó tanára volt, Karkományi Gyula bácsi, aki sokat mesélt Tiszaroff és Kunhegyes közötti különbségekről. Kunhegyesen sok iparos dolgozott, ellátta a környező településeket,

Tanára adott neki egy szép kis butellát, ez gyűjteménye első darabja, rá van írva, hogy: „Készítette Molnár Lajos fazekasmester Kunhegyes. 1874”. Így a cserépedények iránti vonzalom is kialakult benne.

Szülei elváltak, 13 éves korában jött haza Kunhegyesre, apai nagyszülei nevelték. Nagyapja, sokat mesélt a katonaságról. Őt testvére volt, mind az öt kint volt az első világháborúban és hadifoglyok is voltak, de mind az öten hazajöttek. Ha összejött a család, meséltek a frontról, a hadifogságról.

Édesapja is megjárta a Don-kanyart, majd Budapest ostrománál sebesült meg.

Nagyapja testvérei is neki adták a bajoneteket és a hazahozott emléktárgyakat, fényképeket.

Nyáron elment dolgozni, megismerkedett Csarnai János bácsival (régí kun család), akinek közvetlen leszármazottja, aki haza hozta 1711-ben Rakamazról a kis harangot Kunhegyesre. Sok régi történetet mesélt. Mivel nem volt családja, Oláh Lajosnak adta a családi fényképeket, dokumentumokat.

Oláh Lajos megvásárolta Györfly István, Szűcs Sándor első kiadású könyveit, dr. Fazekas Mihály, dr. Bellon Tibor, dr. Szabó László, dr. Szabó Lajos munkáit, amelyeket ma is szívesen olvas.

35 évig volt gépkocsivezető, anyagbeszerző, bejárta az egész országot, több múzeumot, skanzenet meg tudott tekinteni. A Nagykunság és szűkebb hazája Kunhegyes tárgyi és történeti emlékeit több mint 40 éve gyűjti.

Megjelent munkái:

- *Szolnok megye népművészete* Dr. Bellon Tibor és Dr. Szabó László szerk., 1987 (Oláh Lajos gyűjteményéből több tárgy is pl.: legénybot, fokok, csengők, csatok, juhászkapó, tuskosár stb. szerepel a könyvben.)

- *Kunhegyes fotók és képeslapok tükrében* 1885–1945-ig. 2000-ben jelent meg

- *Kunhegyes képeslapok és fotók tükrében* 1945–1990-ig. 2006-ban jelent meg. Mind a két könyv Oláh Lajos szerkesztésében és gyűjteménye felhasználásával készült.

- *Fényes szurony rózsafa a nyele* (Nagykunsági katonák az Osztrák-Magyar Monarchiában.) című könyv, amit Szabó József János hadtörténésszel együtt állítottak össze 2006-ban

- *Kútvolgyi Mihály „Fénybojtár”*: „Kunsági ízek” című könyvében jelent meg gyűjteménye.

2005 óta a Damjanich János Megyei Múzeum néprajzi pályázati felhívására rendszeresen küld be dolgozatot feleségével, feldolgozva ezzel gyűjteménye egy-egy szeletét.

Kiállítása csak a Nagykunságban volt, első alkalommal 1982-ben, ezt követően több mint 30 alkalommal. A Kunszövetség-nek megalakulása óta tagja.

Kitüntetései:

- „Társadalmi munkáért” kitüntető jelvény arany fokozata. Szolnok Megyei Tanács, 1986. október 9.
- „Szocialista kultúráért” kitüntető jelvény. Művelődésügyi Minisztérium, 1989. augusztus 20.
- Pro Urbe Kunhegyes díj, 1998. március 15.
- Pro Cultura Kunhegyes, 2004. január 22.
- Nagykunságért-díj. 2006. augusztus 20.

DR. HABIL. ÖRSI JULIANNA
ny. múzeumigazgató, néprajzkutató

Örsi Julianna 1950. október 21-én született Karcagon. Általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. A Kossuth Lajos Tudományegyetem (Debrecen) történelem-néprajz szakán szerzett egyetemi diplomát. Ugyanott doktorált 1982-ben. A néprajztudomány kandidátusi fokozatát a Magyar Tudományos Akadémiától kapta meg 1992-ben sikeres védeése eredményeként. 2004-ben a Debreceni Egyetemen sikeresen habilitált néprajz-kulturális antropológiából.

Munkáltatója 1974 óta a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága. 1982-ig a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum muzeológusa volt, majd a túrkevei Finta Múzeum igazgatójaként dolgozott nyugdíjba vonulásáig, 2008. szeptemberéig.

Tudományos tevékenységét az egyetemi évei alatt kezdte el. Sikeres tudományos diákköri dolgozata után két tanulmányt is készített, amelyek megjelentek az Ethnographia szakfolyóiratban illetve egy Hajdu-Bihar megyei múzeumi kiadványban. Az 1970-ben megkezdett néprajzi kutatómunkáját azóta is folyamatosan végzi. Magyarország szinte minden régiójában végzett kutatást, de a legtöbb általa megvizsgált kutatópont az Alföldön található. Kutatásai középpontjában mindig az ember és az őt körülvevő közösség áll, legyen az múlt- vagy jelenvizsgálat. Történeti, néprajzi, demográfiai és szociológiai módszerekkel dolgozik. A terepmunkára, levéltári és múzeumi kutatásra épülő tanulmányai elsősorban a Kárpát-medence falusi és mezővárosi közösségeinek 18–20. századi működését elemzik. Különösen sok időt szentelt a család, a vérrokonai kapcsolatok vizsgálatának. Nagyon sokat dolgozott munkaközösségekben, részt vett országos kutatási főirányok témáinak kuta-

tásában. Kutatásai során több tudományos intézettel került munkakapcsolatba az elmúlt évtizedekben (ELTE Szociológiai Tanszék, KLTE Néprajzi Tanszék, KSH Népelességtudományi Intézet, MTA Néprajzi Kutató Intézet, Alföldi Regionális Kutatási Központ stb.). Eddig két az OTKA által is támogatott kutatási projektje volt (A Nagykunság társadalomszervezete a 18–20. században, Házassági kapcsolatrendszerek a Kárpát-medencében). 2001-ben elkészítette a „*Lokális közösségek, vérségi csoportok és az egyén helye, szerepe a változó társadalomban*” című projektet, amely konzorciumban valósult meg. (5/162/2001. sz. NKFP projekt) E kutatások kutatóhelyeken és team-ekben folytak. Projektvezetőként kandidátusokat, Ph.D.-jelölteket és egyetemi-, főiskolai hallgatókat egyaránt bevont a munkákba. 2006-tól ismét szervezett és irányított egy régiós tudományos kutatást (kistérségek összehasonlító vizsgálata), amely 2 évig folyt. Az általa összeállított projekt („*Nemzedékek kutatóúton*” című ROP-3.3.1-05/1-2006-02-0007/37 számú) a felsőfokú intézmények és civil szervezetek összefogásával (Szolnoki Főiskola Műszaki és Mezőgazdasági Fakultása, MTA JNSZ M. Tudományos Egyesület, Túrkevei Kulturális Egyesület) uniós támogatás révén valósult meg.

Folyton tovább képezte magát. Korszerű képzettsége, tudományos munkája és kutatásszervezői tevékenysége eredményeként több intézmény (OTKA: 2003–2006, NKFP: 2005–2010, ÉARFÜ: 2010–, NFÜ: 2009–) felkérte pályázatok bírálatára.

Írásai önálló kötetekben, tanulmánykötetben, monográfiákban, szakfolyóiratokban és népszerűsítő kiadványokban jelentek meg. 9 könyvet írt és 30-at szerkesztett. Tanulmányai száma meghaladja a százötvenet. Publicisztikai írásai többsége városi újságokban jelentek meg. 1996–2002 között főszerkesztője volt a Túrkeve c. önkormányzati lapnak is. 2004-ben elindította a Múzeumpont. Az Észak-Alföldi Régió múzeumturisztikai lapját kiadóként és főszerkesztőként. 2006-tól szerkeszti a Jászkunságot, az MTA Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület folyóiratát.

1990 óta számos nemzetközi konferencián nyílt lehetőség arra, hogy kutatási eredményeit közé tegye (Ausztria, Észtország, Hollandia, India, Izrael, Norvégia, Románia, Szerbia). Hosszabb külföldi kutatóúton Romániában, Szerbiában, Szlovákiában és Udmurtiában járt.

Több nemzetközi és hazai szervezetnek a tagja (International Society for Ethnology and Folklore, International Society for Folk Narrative Research, Magyar Néprajzi Társaság, Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság, Magyar Múzeumi Történész Társulat, Magyar Irodalomtörténeti Társaság, MTA Köztestülete, Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület, Magyar Népfőiskolai Társaság, Pulszky Társaság, Györffy István Néprajzi Egyesület, Tiszántúli Történészek Társasága). Vezetőségi tisztséget töltött be a Szűcs Sándor Tájékutató Alapítványban elnökségi tagként 2009-ig, az MTA Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesületben – 2005-től elnök, a Finta Múzeumért Alapítványban társelnök volt 2010-ig, a Túrkevei Kulturális Egyesületben – titkár.

1997–2008 között oktatott néprajz-szociológiát a Szolnoki Főiskola Mezőgazdasági Főiskolai Karán Mezőtúron. 2000 óta címzetes főiskolai tanár. 1997-ben a Békéscsabai Főiskola, 2004-ben a Szolnoki Főiskola is felkérte a néprajz tantárgy oktatására.

Önálló kötetei:

- *Karcag társadalomszervezete a 18–20. században.* Akadémia Kiadó, Bp. 1990. (223 p.)
- *Hagyomány és modernizáció a Nagykunság kultúrájában.* Tradition and modernisation in culture of Great Cumania. Túrkeve, 1992. (73 p.)
- *Földközelenben.* Túrkeve, 1994. (211 p.)
- *A redempció szerepe a Jászkunság fejlődésében.* Karcag – Túrkeve, 1995. (88 p.)
- *A Nagykunság 1848/49-ben.* Karcag, 1998. (119 p.)
- *Emberszötte háló.* Túrkeve, 1998. (215 p.)
- *Tiszavárkony.* Száz magyar falu könyvesháza. Bp. 2002. (189 p.) digitális formában is megjelent.
- *A társadalom kihívásai – a mikroközösségek válaszai.* Alföldi könyvtéka 2. kötet. Túrkeve, 2004. (424 p.)
- *Múzeumi tükröképek.* Múlt–jelen–jövő tájmúzeumi szemszögből. Alföldi Könyvtéka 4. kötet. Túrkeve, 2008. (239 p.)

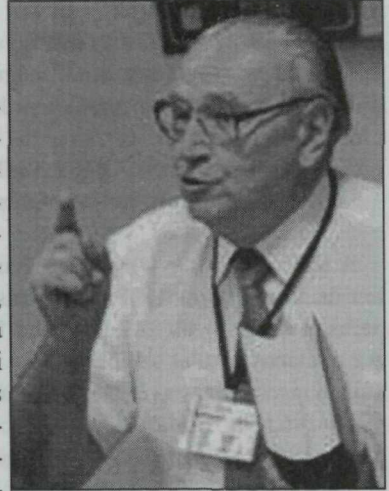
Munkássága elismeréseként a következő kitüntetésekben, díjakban részesült:

- 1978, 1982: Szolnok megye Kultúrájáért – nívódíj
- 1980: Miniszteri dicséret
- 1982: Gunda Béla-díj
- 1984: Jankó János-díj
- 1988: Szocialista kultúráért
- 1993: Nagykunságért-díj
- 1997: A Magyar Néprajzi Társaság Szűcs Sándor Tájékutató díja
- 2000: Jász-Nagykun-Szolnok Megye közművelődési-díja
- 2000, 2007: Túrkeve városért-díj
- 2007: Magyar Köztársaság Érdemérem Lovagkeresztje
- 2007: Jász-Nagykun-Szolnok Megye Tudományáért

A tudományos és muzeológusi munka mellett jelentős időt fordít a tudomány és nemzeti örökségünk népszerűsítésére. Tette, teszi ezt intézményvezetőként, tanárként és civil szervezetek önkénteseként.

DR. ÖTVÖS LÁSZLÓ
lelkész, biblia-kutató

Ötvös László dr., Ph.D. néprajzkutató-lelkész, biblia-történész, irodalmár Hajdúnánáson született 1930. szeptember 16-án. Pályája sok nehézségen és sorozatos hátratételek között vezetett. Mindezeket Isten javára fordította, hiszen a csizmás fiú kezét annak idején megfogta, vezette, mindig nagyobb-nagyobb feladatokat bízott reá; református lelkészi oklevelet szerzett (1955), a Magyar Néprajzi Társaság soraiba fogadta (1976), a debreceni Református Teológiai Akadémia a teológiai tudományok doktorává fogadta (1978), a Református Hittudományi Egyetem Ph.D. fokozattal ismerte el kutatását (1998), a Doktorok Kollégiuma Irodalmi Szekciójában és a Népi Írók Baráti Társaságában elért eredményei révén poeta doctusként lett ismertté, a Debreceni Kollégium tudományos főmunkatársává fogadta (1994), Amerikában az év emberévé választották (2000), megkapta a Nagykunságért-díjat (1994), az Aranydiplomát (2005), a Hajdúnánás Városért díjat (2008) és a Váci Mihály-díjat 2010-ben.

Az volt a kutatási módszere, hogy egy-egy településre kerülve a lelkészi szolgálata mellett elkezdte az egyháztörténeti, néprajzi és irodalmi emlékek gyűjtését. Ezt tette, amikor 1981-ben a kunmadarasi gyülekezetbe került. A rendszerváltozás előtti évtizedekben publikálásra – pályázatokat és rövid írásokat leszámítva – nem volt lehetőség. Az első önálló kötet kiadására 1998-ban került sor, aminek a címe Madarasi Krónika, amit az önkormányzat támogatásával sikerült megjelentetni. Hasonló volt a helyzet a Tiszaigari Krónikánál is, ami 1994-ben jelent meg, közben 1990 és 1995 között öt madarasi füzetet publikált, és négy poétai munkát is kiadott, sőt elkezdte a kandidátusi értekezésének összeállítását. Mindezeket a kutatásokat – Györffy István életművét alapul véve – folytatta, amit a Nagykunságért-díjjal jutalmaztak. Az említett Madarasi Krónika és további négy nagykunsági témájú kötet értékelését így foglalták össze: „Mindezek az alkotások egy gazdag életmű részeként a befogadó Nagykunság, jelesen Kunmadaras értékeit tárja elénk, hogy általa gazdagodjunk múltunk megismerésében.”

Ebben a szellemben tevékenykedett aktív és dolgozik nyugdíjas éveiben egyaránt, ezt tükrözi az a negyven tételes bibliográfia, amit a Kiss Tamás bibliája című kötetében (2008) közölt. Jelenlegi kutatásából kiemelhető, hogy Melius Juhász Péter három bibliafordítása újra kiadásának hatását vizsgálja. Ezek a bibliafordítások a következők: Kolosséi levél, 1561 (1937), Jób könyve, 1565 (2008), Két Samuel és Királyok Könyve, 1565 (2010. november 25. A két utóbbi bibliakiadás szerkesztője Ötvös László. Az említett bibliafordítások hasonló kiadásának a hatása református teológia-történeti, európai keresztyéni és hazai bibliai jellegű, és mind a három hatás egyszerre népi-nemzeti beágyazottságú. Ezt a munkát a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének támogatásával végzi.

A Nagykunságért-díj átvételekor elmondott kutatói vallomásából idézhetjük – a ma is érvényes – szavakat: „Legyünk egyek a népünkért fáradozó hitben és emberségben mindnyájan, hogy megtartassék és megújuljon a mi nemzedékünk élete. Keresztyénként legyünk magyarok és magyarokként keresztyének!”

DR. SZABÓ LAJOS
tanár, helytörténész

A történelmi Nagykunságban, Kunhegyesen született dr. Szabó Lajos 1938. augusztus 30-án. Szegény-paraszti családban. (Szülei: Szabó Lajos, Pál Mária) Az általános iskolát szülőhelyén, a gimnáziumot Kisújszálláson, az egyetemet Debrecenben (KLTE: 1956–1961) és Budapesten (ELTE: 1979–1982) végezte. 1962-ben megnősült, felesége Kása Judit nyugalmazott gimnáziumi tanár. Lajos (1963–) és Ákos (1968–) fia diplomát szerzett.

Szakképzettsége:

1.) történelem, földrajz szakos középiskolai tanár (KLTE, 1961)

2.) népművelő (KLTE, 1961)

3.) pedagógiai (nevelésszociológiai) előadó (ELTE, 1982)

Tanított szaktárgyai: logika, lélektan, földrajz, filozófia, gazdasági ismeretek, művészettörténet, történelem.

Érettségi elnök: 1968-2003-ig.

Bölcsészdoktori címet szerzett: közép- és újkori magyar történelemből 1968-ban.

Disszertációja: Kunhegyesi szegények és tanácsbeliek ellentéte a XVIII.–XIX. sz. fordulóján (kéziratban)

Munkahelyének és beosztásainak alakulása 1961–1999 között:

- főhivatású nevelő (1961–1967) Kisújszállás, Móricz Zsigmond Gimnázium és Kollégium

- kollégiumigazgató, kollégiumvezető (1967–1987) Kisújszállás, Móricz Zsigmond Gimn. és Kollégium.

- Szolnok megyei kollégiumi szakfelügyelő (1976–1988)

- gimnázium és szakközépiskola igazgató (1988–1992) Kunhegyes

- országgyűlési képviselő, (1990–1994) az Oktatási, Ifjúsági és Sportbizottság tagja

- tankerületi igazgató (1992–1994) Jász-Nagykun-Szolnok, Pest, Nógrád megye

- gimnáziumigazgató (1994–1999) Törökszentmiklós, Bercsényi Miklós Gimnázium

A tanítással telt nyugdíjas éveket is beleszámolva, 43 évig tanított gimnáziumban és szakközépiskolában.

Szakmai és egyéb elismerései:

- Apáczai Csere János-díj és kitüntetés, 1976
- Pro Urbe Kisújszállás kitüntetés, 1984
- Nagykunságért-díj, 1989
- Bercsényi Miklós-díj, 1999
- Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Pedagógiai-díj, 2001
- Pro Cultura Kunhegyes, 2002
- Illéssy János-díj, 2004
- posztomusz Magyar Kultúra Lovagja, 2010

Tudományos konferenciákon való közreműködései Kunhegyes és Kisújszállás képviselőjeként:

- Jász-kunságiak Bácskába települése (1986), Kisújszállás
- Áldás és átok a víz (1987), Kisújszállás
- Várostörténeti konferencia (1989) Kunhegyes
- 1848/49 emlékezete a Nagykunságban (1992), Kisújszállás
- Koronakerti centenáriumi (2002), Kisújszállás

Dr. Szabó Lajos munkássága sokoldalú, gazdag és színes, amelynek színtere Kisújszállás, Kunhegyes, és Törökszentmiklós városokhoz, s azok vonzáskörzetéhez ezer szállal kapcsolódik.

1967-től a Magyar Pedagógiai Társaság, 1970-től a Debreceni Akadémiai Bizottság tagja. Kiemelendő, hogy hivatali munkája mellett szenvedélyes és elkötelezett kutatója a szűkebb és tágabb szülőföldnek, a Nagykunság-vidéknek. Kutatási tevékenységére jellemző a szakmai igényesség és kimunkáltság. Pályája során több száz szócikket közölt, elsősorban a helyi lapokban (Karcagi Kunhalom, Hírmondó, Kisújszállási Kisbíró, Kisúji Szabad Szó, Kunhegyesi Hírvivő, Kunhegyesi Híradó, JNSZ-Megyei Néplap.) Felelős szerkesztője volt a Törökszentmiklós és Vidéke című havilapnak (1996–1999). Tudományos körökben mintegy 35–40 levéltári kutatásokon alapuló forrástanulmányát tartják nyilván, amelyek önálló kötetekben, vagy szakmai folyóiratokban jelentek meg. (Tisicum. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyvei; Jász-kunság; Zounuk. Solnok Megyei Levéltár Évkönyvei; középiskolai évkönyvek; kalendáriumok stb.) Számos általa szaklektorált és szerkesztett tanulmány, kötet látott napvilágot. Forrástanulmányai közül különös figyelmet érdemelnek az alábbiak, melyeket a szerző büszkén emlegetett:

A fiatal Arany János segédtanító kisújszállási tantestülete (1967), A „Mirhó gáttjának” építése 1787–1788, A kunhegyesi református nagytemplom építésének története 1827–1848, Kunhegyesi „földtlen emberek” Feketicsre költözése 1785-ben, mely az újvidéki Fórum Kiadó gondozásában is megjelent, Kisújszállásiak Pacsérra települése 1786-ban, Redemptio és Kunhegyes, Megélhetőség Kisújszálláson a XVIII. század második felében, A kisújszállási közös határ használata a XVIII. század második felében, Aszály a Nagykunságban a XVIII. század végén, Fejezetek Kisújszállás történetéből (1969 – közös Zsoldos Istvánnal), A kunhegyesi Református Iskola redemptio utáni története: 1745–1852.

Kiemelkedő munkája, melyen húsz évig dolgozott: Kisújszállás története a XVI. századtól a XIX. első negyedéig (Kisújszállás, 1987. 300 oldal).

Dr. Szabó Lajos – évtizedek óta – megyszerzte elismert előadó, ünnepi szónok és kiállítások sorának megnyitója volt Tiszafüredtől Karcagig, Jászberénytől Tiszaföldvárig, Karcagtól Törökszentmiklósig, Abádszalóktól Kisújszállásig. 1989-ben a kunok bejövetelének 750. évfordulója alkalmából rendezett nagykun-sági ünnepségek egyik fő szervezője volt (előadások, műsorok, kopjafák).

Példaértékű és egyedülálló megynkben az a szerkesztői, írói és kutatómunka, amelyet dr. Szabó Lajos a Kunhegyesi Nagykun Kalendárium évkönyv készítésével vállalt. Eddig 13 kötet, (mintegy 3900 oldalon) jelent meg.

Dr. Szabó Lajos forrástanulmányaiával jelentős hatást gyakorolt környezetére, szakmai pályatársaira, tanítványaira és személyes példájával – politikai kockázatot is vállalva nagy érdemeket szerzett a bácskai Bácsfeketehegy és Kunhegyes, Pacsér és Kisújszállás közötti történeti kapcsolatok megújításában. Kunhegyesen úttörő szerepet vállalt a helyi születésű Nagy László (1816–1875), a magyar gyermekpszichológia atyja életének és munkásságának feltárásában. Kezdeményezésére vette fel a gimnázium és szakközépiskola Nagy László nevét (1989). Felkutatta a Barabás Miklós által készített Nagy László festményt, domborművet készíttetett róla, amit az iskolaépület belső falán helyeztek el. Ugyancsak ő kutatta a kunhegyesi születésű, világhírű matematikus, Szegő Gábor (1895–1985) életét és munkásságát, akinek mellszobrot állítottak a városi könyvtár előtt (az avató beszédet dr. Szabó Lajos mondta). Törökszentmiklósi igazgatósága szintén maradandó eredményeket produkált. A gimnázium udvarán szobrot állítottak Bercsényi Miklósnak. Ugyancsak Bercsényi domborművet helyeztek el az iskolaépület Almássy utcai homlokzatán. Dr. Szabó Lajos alapítója a Bercsényi Miklós-díjnak, melyet évről-évre a legkiválóbb pedagógusok, diákok, iskolatámogatók kaphatnak meg. Igazgatósága idején testvérkapcsolat épült ki a törökszentmiklósi Bercsényi Miklós Gimnázium és a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő Líceum között.

Kisújszálláson – feleségével együtt – évtizedeken át nívós kultúrmunkával alkottak maradandó értékeket (versmondás, színjátszás). Kezdeményezője és megvalósítója az 1956-os kisújszállási forradalmi események kutatásának, melynek eredményét három kiadványban (Kisújszállási 56) tette közzé. Terve volt: az 50. éves évfordulóra szerény, képes kiadvány megjelentetése a kisújszállási 56-os események ápolásáról. Svédgránitból elkészült az obeliszksz emlékmű, és az emlékpark is, amely felemelő október 23-i ünnepségek színhelyévé vált.

Dr. Szabó Lajosnak számottevő érdemi része van Illéssy János életének és munkásságának közkinccsé tételében, valamint mellszobrának elkészíttetésében, felavatásában.

Dr. Szabó Lajos pedagógiai és nagykun-történet kutatói munkásságát számos elismerés fémjelzi. Legutóbb a Pro Cultura Kunhegyes (2002) és a nagykun kapitányok által adományozott Illéssy János-díj (2004) birtokosa lett.

Dr. Szabó Lajos egészségi állapota 2003-ban alapvetően megrendült, de harcban az életért – maradék erejével dolgozott tovább életének utolsó percéig, 2004. május 22-én bekövetkezett haláláig.

2010. január 22-én a posztomusz Magyar Kultúra Lovagja kitüntetést kapta meg a Kunhegyesiek Baráti Köre civil szervezet felterjesztése alapján, melynek alapító tagja és alelnöke volt.

DR. SZATHMÁRI ISTVÁN
nyelvész, MTA doktora

Dr. Szathmári István 1925. február 20-án született a nagykunsági Kisújszálláson, szegény kisiparos családban. Kiváló tanítói voltak mind a kisiskolában, az első és második, majd a további három osztályban. A családban, az iskolában (beszéd- és értelemgyakorlat!) gyorsan elsajátította az ízes kisúji beszédet, illetve nyelvjárást. A gimnáziumban kedvelte a nyelveket (magyar, latin, német, francia) és a matematikát is. Az első osztálytól kezdve számos magántanítványa volt, a család erre rá is szorult, de már ekkor szeretett tanítani. Tanulmányait 1945-ben a Debreceni Egyetemen magyar, német, francia szakon folytatta. Közben az öreg kollégiumban a Református Tanárképzőnek is tagja volt (ez az Eötvös Collegium mintájára alakult Debrecenben!). Az európai híru nyelv tudós, Bárczi Géza hatására elsősorban nyelvészettel foglalkozott, 1948-ban meg is védte disszertációját A Kisújszállási í-zés nyelvtörténeti múltja címen. Az emberek közti forgolódást, egy kissé nagy szóval: a szónoklást sajátította el a legációk alkalmával, bejárta Kisújszállás környékét, valamint a Szatmár megyei helységeket.

Az egyetem elvégzése után három évig Debrecenben a Közgazdasági Gimnáziumban tanított. Majd a budapesti Idegen Nyelvek Főiskoláján a magyar tanszék vezetésével bízták meg. Ennek megszüntével 1955-ben az ELTE-re helyezték a közben Budapestre költözött Bárczi-tanszékre. Itt tanított évtizedeken át egészen máig, 1975-től egyetemi tanárként, 1996-tól pedig nyugdíjasként, pontosabban professor emeritusként. Közben 1975-től négy évig a bölcsészkar dékánja volt. 1983-tól 6 évig a Helsinki Egyetemen vendégprofesszorként működött, és elindította a magyar nyelv és irodalom szakot. Ezenkívül a világ számos egyetemén tartott előadást.

Kisújszállással a kapcsolata sose szakadt meg. Innen hozott feleséget is. Aztán oda-hatott, hogy a Kazinczy szépkiejtési versenyt a Dunától keleten lévő általános iskolák számára Kisújszálláson rendezzék meg. Ezeken mindig vállalt előadást, és szintén vállalta az egyik zsűri elnökségét is.

A nyelvtudományok doktora fokozatot (MTA) 1996-ban szerezte meg. Mintegy 25 könyve és számos tanulmánya látott napvilágot. Kutatási területei: az irodalmi nyelv, a stilisztika, a nyelvtudomány-történet, a XVIII. század nyelvi élete, a mai magyar nyelv. 2004-ben megkapta a Nagykunsági díjat, 2008-ban pedig Kisújszállás díszpolgárává választották.

Szathmári István öt kitüntetése:

- Az ELTE arany Emléklakettje, 1979
- Pais Dezső-díj, 1997
- Nagykunságért-díj, 2004
- Apáczai Csere János-díj, 2005
- Révai-émlékérem, 2009

Szathmári István öt munkája:

- *A magyar stilsztika útja*. Gondolat Kiadó, Bp. 1961. második bővített kiadás. Mundus Egyetemi Kiadó, Bp. 2008.
- *Régi nyelvtanaink és egységesülő irodalmi nyelvünk*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1968.
- *Bárczi Géza*. A múlt magyar tudósai. Akadémiai Kiadó, Bp., 1995.
- *A stíluselemzés elmélete és gyakorlata*. Kodolányi Füzetek 16. Székesfehérvár, 2002.
- *Alakzatlexikon*. (munkatársakkal). Főszerkesztő: Szathmári István. Tinta Könyvkiadó, Bp., 2008.

SZENTI ERNŐ
grafikus, költő, tanár

Hódmezővásárhelyen született 1939-ben. Az osztatlan kopáncsi iskolából Szegedre került, ahol a Tanítóképző elvégzése után a Tanárképző Főiskolán szerzett (földrajz-rajz) tanári diplomát.

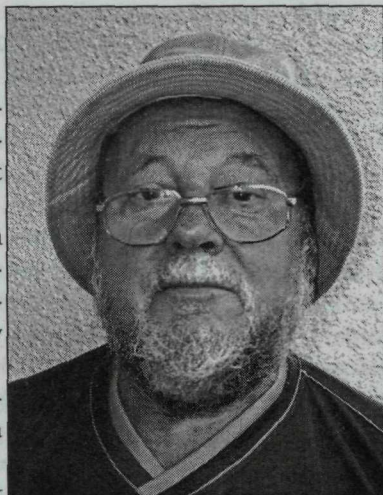
1961 óta kisújszállási lakos. 38 évig volt a Kossuth Lajos úti Általános Iskola tanára. 1967-ben megyei rajzszakfelügyelőnek nevezték ki. 1970-től, nyugdíjba vonulásáig, óraadó tanárként foglalkoztatta a város nagy múltú gimnáziuma.

1965-ben feleségül vette a helyi születésű kollégáját. Ágnes lányuk 1967-ben, Ervin fiuk 1968-ban látta meg a napvilágot.

A fiatal Szent Ernővel a közelebbről és évtizedek óta ismerők elsősorban nyitottságát, sokirányú érdeklődését, toleráns, másokra figyelő, másokat meghallgató attitűdjét emelték ki. Sokan becsülték elfogulatlan, tárgyilagos életszemléletéért, valóságismeretéért. A történetek túlreagálását éppen úgy kerülte, mint az elbagatellizálást. A képzőművészettel való elmélyültebb foglalkozás egybeesett szakfelügyelővé kinevezésével. Ennek látványos megnyilvánulásai voltak a csoportos kiállításokon való részvétel az ország különböző városaiban.

Nyári alkotótelepeken vett rész (Tokaj, Pécs. Mór, Zebegény). Nyári alkotótelepet szervezett és vezet mind a mai napig Tiszakürtön a megyéhez kötődő rajztanárok részére.

Egyéni formavilágú grafikáinak mind a megyei, mind az országos kiadású napilapok, szakmai kiadványok, irodalmi orgánumok szívesen adtak helyet.

Kollégáit, ismerőseit meglepte, a képzőművészettel intenzíven foglalkozó Szent Ernő költőként való jelentkezése. A '80-as évektől kezdve egyetlen megyében megjelenő antológiából sem maradt ki. Első verseskötete 1992-ben jelent meg *Léghajón a mélyben* címmel. A 2009-ben került ki a nyomdából a *Nyikorgó árnyak* című verseskötete, a sorban immár a kilencedik. Ebben a kötetben a Kunok I. Világtalálkozója új élményforrást nyitott meg Szent Ernő számára. Korai élet- és történelmi időket elevenít fel. Tucatnyi versajánlata a Kunságban élő és a régióhoz kötődő kiemelkedő teljesítményt nyújtó személynek szól.

A szakma sem maradt közömbös a vidéki kisvárosban csendesen élő és tevékenykedő Szent Ernő teljesítménye iránt. 2000 tavaszán tagja lett az Magyar Írószövetségnek, majd két évvel később a Magyar Grafikumvészek Szövetségének. Neve, szakmai körökben, egyre ismerősebben cseng.

Írótáborok rendszeres részvevője. (Tokaj, Berekfürdő). Irodalmi rendezvényekre, összejövetelekre jár, részben hallgatóként, részben szereplőként. (Budapest, Miskolc, Szolnok, Hódmezővásárhely) Ötödik éve meghívott szerzője a Miskolci Nemzetközi Operafesztiválhoz kapcsolódó kiadványnak. Az utóbbi két évben két országos antológiában is helyet kapott.

2009-ben szerepelt a Salgótarjáni Tavaszi Tárlaton, illetve az idén ősszel a Salgótarjáni I. Országos Rajz-triennálén. Tavaly a *Spanyolnátha* Internetes folyóiratban, illetve az *Esőben* köszöntötték barátai, pályatársai a 70 éves Szent Ernőt.

Az 1980-as évek végén megkapta a Szocialista Kultúráért címet. 1999-ben kapta meg a Kisújszállás város Arany János Pedagógiai, Kulturális és Művészeti díját. Tavaly vette át a Nagykunságért-díjat. Szerepel a Ki kicsodában (2004, 2009.).

Ő az emberekben elsősorban a jót, az értéket és szeretnivalót keresi, ez az alapja a belső békének, az érdemleges munkára összpontosításnak. A sérült lélek, a beteges ítélőképesség nem teszi lehetővé a távlatokban gondolkodást, zárójelbe teszi a jövőben való bizakodást. Ennek a szemléletnek a jegyében oktatta, nevelte tanítványait, és nyitott meg számos esetben képzőművészeti kiállításokat.

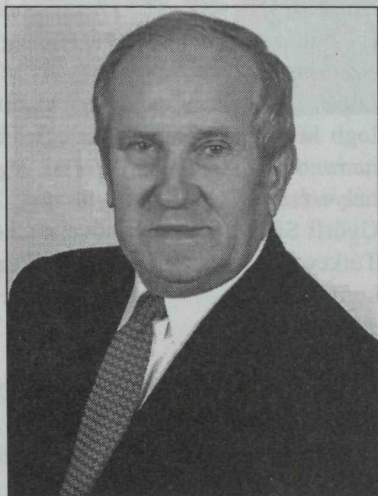
DR. TÓTH ALBERT

főiskolai tanár, tájkológus (Alföld-kutató)

Kisújszálláson született 1941. március 11-én. Ősei – éppúgy, mint a feleségéé – tősgyökeres nagykunsági, kálvinista, redemptus parasztpolgárok voltak.

Iskoláit (ált. iskola és gimnázium) szülővárosában, Kisújszálláson, egyetemi tanulmányait biológia-földrajz szakon Debrecenben végezte.

Középfiskolai tanárként (1963–1994) egykori iskolájában szolgált. Közben 1990–1994 között a 6. sz. választókerület egyénileg megválasztott országgyűlési képviselője volt. 1994-ben a mezőtúri főiskolára került, ahol 2000-ben megalapították a tájgazdálkodási szakot, amelynek szakfelelőse és tanszékvezetője lett.

Egyetemi doktori (1981), majd 1997-ben a biológiai tudományok kandidátusi fokozatot szerzett. Tudományos szakmai és közéleti tevékenysége széleskörű: TIT előadó (1964-), a Természet Búvár című folyóirat szerkesztőségi tagja (1991-), a Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesületének elnöke (1992-), az Alföldkutatásért Alapítvány kuratóriumi elnöke (1995-), a Szent István Egyetem doktori iskolájának tanára (2000-), az MTA Természetvédelmi és Konzervációbiológiai bizottságának tagja (2000-), a Magyar Természetudományi Társulat alelnöke (2000-), országos tanulmányi versenyek, mint a Kaán Károly verseny (Mezőtúr) és a Herman Ottó verseny (Kisújszállás) kezdeményezője és versenyfelelőse.

A Pro Natura-díjas, immár 36 alkalommal megrendezett Hortobágyi Természetvédelmi Kutatótábor életre hívója és vezetője, a Jermy Gusztáv-díj, a Less Nándor-díj, a Boros Ádám-díj és a Juhász-Nagy Pál emlékérem alapítója.

Szoros kapcsolat fűzi a nagykunsági iskolákhoz, kutatókhoz, művészekhez, kutatóhelyekhez, múzeumokhoz, civil szervezetekhez. Évente több előadást tart és szakmai kirándulást vezet a Nagykunság értékeinek bemutatására.

Közéleti munkájában azt tartja kiemelkedő eredménynek, hogy sikerült a Parlamentben elfogadtatnia az Alföld-program néven ismert átfogó Alföld-védelmi és fejlesztési tervet. Javaslatára 1984-ben sikerült Ecseg-pusztát természetvédelmi oltalom alá helyezni, majd ezt követően minisztériumi felkérésre elkészítenie a Körös-Maros Nemzeti Park létesítésének megalapozó koncepcióját.

Publikációinak döntő hányada az Alföld – szűkebb értelemben véve a Középtiszavölgy, a Hortobágy és a Nagykunság vidékére koncentrálódik. Benne a tájatalakítás, az emberi beavatkozás hasznos és káros következményei, a tájtörténet és a klímaváltozás várható kilátásai szerepelnek központi kérdésként.

Tanítóinak száma, akik a világot érteni, hinni, magyarázni és főleg becsülni vele megtanították, végtelen: a felnevelő szülői ház, a szűkebb és tágabb rokonság, a dolgos, egyszerű, becsületes, egyenesgerincű emberek sokasága, az életbölcselettel megáldott idős emberek (köztük az 1867-ben született nagypapa) és végül az államférfiak, tudósok, különösen Széchenyi István, Teleki Pál, Györffy István, Szűcs Sándor, s akikkel közvetlen kapcsolatban is volt: Szent-Györgyi Albert, Kádár László, Selye János, Juhász-Nagy Pál és Balogh János professzorok. Balogh János professzorral a kapcsolata több évtizedes volt. A nemzetközi hírnű tudós erkölcsi végrendeletében reá bízta hamvainak végső nyughelyre helyezését is. Erre Ecseg-pusztán, 2003. augusztus 9-én került sor. Ekkor avatták fel itt Györffy Sándor szobrászművész alkotását. Emlékének ápolására minden év februárjában Túrkevény megrendezik a nevével fémjelzett Balogh János Nagykunsági – Nagy-Sárréti tájkonferenciát.

Fontosabb művei:

- *A város természeti viszonyai.* 1986: In.: Kisújszállás város története I. Kisújszállás, 1986. 9–96. p.

- *Tudományos kutatások a Hortobágyi Nemzeti Parkban (1976–1985).* Tóth A. (szerk.), Budapest, 1988.

- *Áldás és átok a víz.* Tudományos emlékülés a Mirhó-gát megépítésének 200. évfordulójára. Tóth A. (szerk.), Kisújszállás, 1987.

- *Az Alföld piramisai.* Alföldkutatásért Alapítvány, 2002.

- *A kunhalmokról más szemmel.* Tóth A. (szerk.), HNP Igazgatóság, Alföldkutatásért Alapítvány, Debrecen – Kisújszállás, 2004.

Fontosabb kitüntetései:

- Pro Urbe Kisújszállás, Mezőtúr, 1987, 1995

- Pro Regione Alföld-díj, 1994

- Pro Regio-díj, 1995

- Jász-Nagykun-Szolnok megye nagydíja, 1999

- Pro Natura-díj, 2002

- Magyar Köztársaság Arany Érdemkereszt, 2004

- Kisújszállás város díszpolgára, 2007

TÚRI IMRE

történelem - testnevelés szakos tanár

Iskolái: általános és középiskola: Túrkeve

Főiskola: Eger, (1968) történelem-testnevelés szak,

Népköztársasági ösztöndíjas

Testnevelési Főiskola (1976) Edzői szak

Egyetem: Kossuth Lajos Tudományegyetem,

Debrecen (1979), Történelem szak.

Munkahely: 1968–2008: Ványai Ambrus

Gimnázium és Szakközépiskola, Túrkeve

Szakmai feladatok:

1968–2008 testnevelő tanár

1968–1991: kézilabda edző, Túrkevei VSE

1978–1984: atléta edző, Szolnoki MÁV SC

1988–1989: megyei testnevelési szakfelügyelő

1989–2007: igazgatóhelyettes, Ványai Ambrus Gimnázium és Szakközépiskola

Szakmai publikációi: 1973–1985 között országos szakmai folyóiratokban több mint 20 tanulmánya, cikke jelent meg (Testnevelés Tanítása, Sport és Tudomány, Kézilabdázás c. szakmai kiadványok

Társszerző a „Szülőföldem Túrkeve” c. könyvnek (Túrkeve sporttörténete)

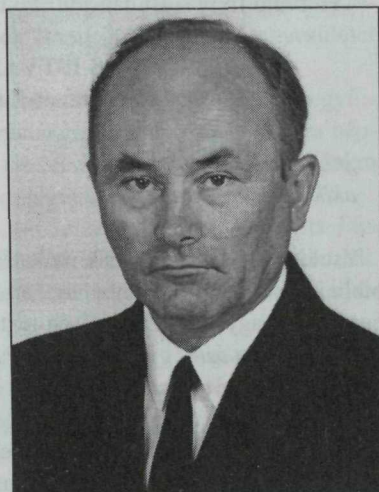
Tehetség gondozás: Tanítványai között 18 testnevelő tanár van.

Versenyzők:

Atlétika sportág:

Diszkoszvető csapat: Országos Középiskolai Bajnokság 1982– I. helyezés; 1986. III. helyezés

Válogatottak: - Karaffa László futó, több mint 100 alkalommal szerepelt a magyar válogatottban: Olimpia Szöul, 1988. Róma, Világbajnokság, 1990

- Simon Magdolna távolugró, ifjúsági válogatott, 1971
- Türi Imre tízpróbázó országos bajnok, 1982

Kézilabda sportág:

- Országos Ifjúsági Bajnokság I. osztályában szerepelt fiú csapataival 1982-1990 között
- A Túrkevei VSE férfi kézilabda csapatával 1991-ben feljutottak az NB II-be

NB I-s játékosok:

- Tóth Kornél – Debreceni Dózsa
- Lakatos Tibor – Debreceni Dózsa
- Sinka József – Újpesti Dózsa
- Takács Róbert – Komlói Bányász
- Laki János – Szolnoki olajbányász
- Barna Gyula – Szolnoki Olajbányász
- Vántus Károly – Szolnoki Olajbányász, Ceglédi VSE
- Vízi György – Ózdi Kohász
- Horváth Imre – Budapesti Elektromos

ZSOLDOS ISTVÁN
tanár, helytörténet-kutató

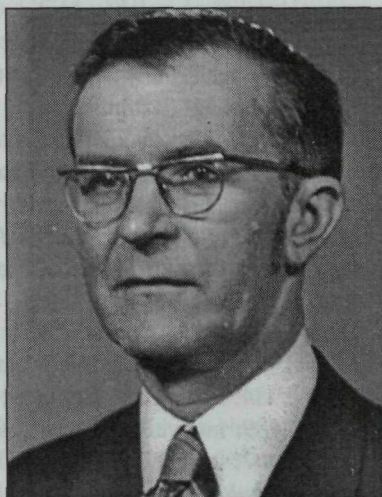
*„...fényeljék mindazoknak,
akik e házban vannak”*

Zsoldos István életútjának méltatására készülve egy bibliai idézet jutott eszembe, melyet lelkésként 1946-ban anyai nagyanyám temetésén textusként felolvasott „*Gyertyát sem azért gyújtanak, hogy a véka alá rejtsek, hanem hogy a gyertyatartóba tegyék, és fényeljék mindazoknak, akik a házban vannak.*” (Máté 5:15). Ezt az idézetet Zsoldos István református lelkésként és gimnáziumi tanárként egyaránt jellegként választhatta volna.

Életében tehetségét, tudását felhasználva mindig a közjót szolgálta. A lelki gondozás, az oktatás és a helytörténeti kutatás során mindig az vezérelte, hogy képességét, tudását, felhalmozott ismereteit fényként szórva közkinccsé tegye.

Egyszerű, hatgyermekes paraszt családban született 1913-ban Kisújszálláson. Gyermekként testvéreivel – szüleit segítve – részt vett a paraszti munkában. Tehetsége, élénk felfogóképessége korán megmutatkozott. Testvérei közül egyedül került gimnáziumba 1924-ben, majd az érettségi után 1932-ben a jó képességű parasztyerekek legnagyobb lehetőségeként a Debreceni Református Teológián folytathatta tanulmányait.

Lelekésként szeretett szülővárosába tért vissza. A helyi szokás szerint előbb a anyai gyülekezet lelkipásztoraként szolgált, majd városi lelkész lett. A háború megváltoztatta az ő pályáját is. Mivel lelekésként nem szolgálhatott, 1946-tól tanári képesítéssel a gimnázium

földrajz-történelem szakos tanára lett. Mindjárt az első tanítási évben osztályfőnöki megbízást is kapott. Abban a szerencsében volt részem, hogy korosztályomnak 1956 után még művészettörténetet is tanított. Egy időben kollégiumi nevelőtanár volt. Szorgalmasan és szerényen harminc éven át szolgálta a város közoktatását.

Valószínű, hogy a gimnázium 1944. október 17-én megsemmisült régiségtárának hiánya is inspirálta, hogy tanári pályája kezdetétől néprajzi, helytörténeti és tárgyi gyűjtőmunkába kezdett; a gimnáziumban néprajzi szakkört vezetett. Ezzel a tevékenységével tanítványait is ösztönözte az ilyen jellegű gyűjtőmunkára. A fiatalokkal gyűjtött anyagot előbb a gimnáziumban helyezték el, majd a Városházán, végül 1971. október 28-án a 15 éve hányódó néprajzi gyűjtemény az egykori Morgó kocsmában talált helyet. További gyűjtőmunkájának köszönhetően az épület északi termében 1982. október 22-én kunsági szobát alakítottak ki, 1986-ban pedig a Nagykun Tsz. dolgozóival kocsiszínt építettünk az udvaron. Így vált teljessé munkája révén a mai gyűjtemény.

Hagyományápoló tevékenységéhez kapcsolódott, hogy 1975-ben dr. Kiss Kálmánné akkori igazgatóval és egykori diáktársaival az országban elsők között újjászervezte – az 1929-ben alakult, majd megszűnt – Kisújszállási Öregdiákok Baráti Körét. Ezt az egyesületet mintegy húsz éven át vezette.

1982-ben többünk bevonásával múzeum-baráti kört hozott létre, amelyben néprajzi gyűjtőmunkát végeztünk, és gyarapítottuk a helytörténeti gyűjtemény tárgyi anyagát. Neves néprajzosok, muzeológusok előadásait hallgathattuk, így többek között: Balassa Iván, Makra Sándor, Pálóczi Horváth András, Szabó László volt vendégünk.

1983-ben Pálóczi Horváth András régész vezetésével lelkesen vett részt Konta falu régészeti feltárásában. 1987-ben alapító tagja lett a Városvédő és -Szépítő Egyesületnek. Sok fiatal egyetemista diplomakészítését, anyaggyűjtését segítette. Középkiskolás diákjainak segítségével jelentős pályamunkákat írtak.

1969-ben dr. Szabó Lajossal közösen jelentették meg a „Fejezetek Kisújszállás történetéből” című tanulmányukat. Érdeme az Illéssy család történelmi szerepének tisztázása. Külön kiadványban írta meg a kisújszállási tűzoltóság százéves történetét, és az 1863-as nagy aszály krónikáját. Az 1986-tól megjelenő háromkötetes városi monográfia egyik meghatározó szerzője volt, de több tanulmányt is írt megyei pályázatokra, városi kalendáriummunkba, sőt a művelődési ház műsorfüzeteibe is.

Több ünnepi rendezvény, városi tudományos ülészak aktív szereplője, előadója volt. Legnagyobb alkotása – mondhatjuk életműve – a város helytörténeti gyűjteménye lett. Az itt meglévő több mint kétezer tárgyat aprólékosan, féltő gondnal konzerválta és leltározta lehetőséget teremtve ezzel arra, hogy a sodró idővel szemben megmaradjanak a város múltjának jellegzetességei: a paraszti munka, a pásztorélet, a kunsági háztartás múltidéző tárgyi emlékei. Ugyanakkor lelkesedése, ösztönző munkája révén többen bekapcsolódhattunk a városért végzett helytörténeti munkába.

A város sok évtizedes munkáját Pro Urbe díjjal jutalmazta, és az elsők között kapta meg a díszpolgári kitüntető címet. 1991-ben a tágabb közösség Nagykunságért-díjjal ismerte el tevékenységét. Hogy ezek a kitüntetések milyen sokat jelentettek számára, azt az mutatja, hogy az oklevelek haláláig dolgozószobája falát díszítették. Halála után, 2004-ben a

Városvédő és -Szépítő Egyesület és az Öregdiákok Baráti Köre maradandó emlékként emléktáblát helyeztek el a Helytörténeti gyűjtemény, az egykori Morgó csárda falán.

**Az életrajzokat írták, fotókkal és adatokkal segítették az összeállítást: Dr. Barna Gábor, dr. Bartha Júlia, dr. Ducza Lajos, Füleki Gábor, Györfi Sándor, Horváth György, Józsa László, Kovács János, Karcag város Polgármesteri Hivatala, Kunhegyes város Polgármesteri Hivatala, dr. Mód László, dr. Nyíri László, Oláh Lajos, dr. Órsi Julianna, dr. Ötvös László, dr. Simon András, dr. Szabó Lajosné, dr. Szathmári István, Szei Ernő, dr. Tóth Albert, Tourinform Berekfürdői Irodája, Túri Imre, Vigh Márta, Vass Zoltán.*

Nagykunságért-díj plaketijének B. oldala (Györfi Sándor alkotása)

Szabó László – Gulyás Éva

ÖRSI JULIANNA 60 ÉVES

Ha a néprajzkutatók körében Örsi Julianna vagy bizalmasabban Örsi Piri neve elhangzik, mindenkiben legalább három fogalom jelenik meg: az egyik a Nagykunság, a másik a társadalom, a harmadik a kismúzeumok. A 60 éves Örsi Julianna munkássága és egész élete ugyanis erősen kötődik a Nagykunsághoz, ezen belül Karcaghoz és Túrkevéhez. De ez a táj, ezek a városok Alfölddé válnak, terebélyesednek munkásságában, majd kitöltik az egész Kárpát-medencét. A társadalom, mint kutatási téma és speciális szemléletet és módszert igénylő néprajzi kutatási terület tudományközivé válik és magába olvasztja a történelem, szociológia, demográfia, földrajztudomány, kulturális antropológia módszereit és eredményeit. Ha pedig a neve által felidézett harmadik fogalomra, a kismúzeumokra gondolunk, akkor megjelenik előttünk a Nagykunság, mint vidék, a kisváros, mint létező múltja iránt érdeklődő és ebből erőt merítő élő, eleven társadalmi közeg. És megjelenik előttünk az a néhány elhivatott muzeológus is, aki képes arra, hogy egy kis intézményt lelkesen megszervezzon, rendkívüli erőfeszítéssel szűkös anyagi viszonyok között, sokszor érdektelen, kisszerű hatalmi csoportokkal küzdve sikeresen működtessen. Örsi Julianna tipikus és egyben rendkívüli, óriási munkabírású harcosa, képviselője e múzeumi irány-
nak, muzeológusi magatartásnak, amely éppen úgy igényli a magas szintű tudományos felkészültséget, mint az élő emberi kapcsolatok ápolását, a személyes jelenléte-
t a nehézségekre, a körülményekre való tekintet nélkül. Az eredmény: a szakma, a tudomány, a köz-
élet, a helyi és egyetemes kultúra maradandó értékekkel, írásokkal, múzeumi gyűjteményi
anyaggal való gyarapítása, környezete életminőségének javítása, elismertség a szűkebb
szakmájában, néhány kitüntetés, sokak szeretete és megbecsülése, a szülőföld elismerése.

1950. október 21-én született Karcagon. Karcag, mint a Debreceni Református Kollé-
gium előretolt nagykunsági bástyája olyan szellemi nagyságokat bocsátott útjára, mint
Németh Gyula, Györffy István, Gaál László és sokan mások. 1969 őszén a KLTE történelem-
néprajz szakára iratkozott be, így az ő útjukat követte. 1982-ben doktorált a debreceni
Néprajz Tanszéken, majd 1992-ben kandidátusi fokozatot szerzett. Első publikációja
1974-ben még egyetemi hallgató korában az Ethnographiában látott napvilágot. Karcag
társadalmáról szóló kandidátusi értekezését az Akadémiai Kiadó jelentette meg. Feltűnést
keltett a rokon szakmákban is, főként a szociológusok körében, hogy a kötet gerincét egy
utcaközösség életének változásvizsgálata adja, s ehhez a mikrovizsgálathoz saját önálló
módszert dolgozott ki. Ettől kezdve szívesen látott és keresett tagja lett különböző szocio-
lógiai, komplex vizsgálatokat végző földrajzi, történeti és demográfiai kutatócsoportok-
nak. Szinte életformájává vált az ország különböző részein szervezett munkaközösségek-
ben való hosszas kutatás. „Magyarország szinte minden régiójában végeztem már kutatást,
de a legtöbb általam megvizsgált kutatópont az Alföldön található. Kutatásaim középpont-
jában mindig az ember és az őt körülvevő közösség áll, legyen az múlt- vagy jelenvizs-
gálat.” Jelzésszerűen érdemes a fontosabb táji kutatásokat megemlíteni, melyekben részt

vett, s melyek kiterjedtek az Alföldre (Csépa, Kecel, Tápió mente, Békéscsaba, Kiskunhalas, Mesterszállás, Homokmégy, a nagykunsági bácskai kirajzások, a magyar-román interetnikus kutatások a Fekete-Körös völgyében, magyar-szlovák vizsgálatok a felvidéki falvakban). Észak-Magyarországon résztvevője volt a több megyét érintő palóc-kutatásnak, de a Dunántúlon (Baranya, Győr-Sopron, Tolna megyék) is végzett néprajzi gyűjtéseket.

Annak ellenére, hogy szerte az országban, a magyar népterületen sok helyen megfordult, több mint 15 nemzetközi konferencián tartott előadást, és számos hazai folyóiratban publikált, szülőföldjét a Nagykunságot soha nem hagyta el. Munkáltatója kezdettől fogva a Szolnok (Jász-Nagykun-Szolnok) Megyei Múzeumok Igazgatósága volt, először 1974-82-ig a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum muzeológusa, 1982-től nyugdíjazásáig a türkevei Finta Múzeum igazgatója. Mellette a mezőtúri, a szolnoki és a békéscsabai főiskolákon tanított társadalomtörténetet, néprajzot. 2000-től címzetes főiskolai tanár. 2004-ben a debreceni egyetemen habilitált néprajz és kulturális antropológia szakterületen (A társadalom kihívásai – a mikroközösségek válaszai című értekezése 2004-ben megjelent).

Munkaközösségi és egyéb kutatásainak középpontjában a család, a vérségi kapcsolatok, a mikroközösségek működése, kapcsolatrendszerei és változásai állnak. Jellemzője, hogy a vizsgálatok igen erősen jelen irányultságúak, de mindig legalább 150-200 évet fognak át. Ezeket a kutatásokat elsősorban szülőföldjén, a Nagykunságban végezte, de sok tanulmányában foglalkozott a Kárpát-medence más falusi és mezővárosi közösségeinek a működésével, azok elemzésével is. Kutatásai során több tudományos intézettel került kapcsolatba (Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, ELTE Szociológiai Tanszék, KSH Népeségtudomány Intézet, MTA Néprajzi Kutató Intézet, Alföldi Regionális Kutatási Központ stb.) Több alkalommal nyert OTKA pályázatot és szervezett a Nagykunságot, az Alföldet átfogó kutatásokat, amelyek a társadalom egy-egy jelentős kérdéskörét vizsgálták meg (A Nagykunság társadalomszervezete a 18–20. században; Házassági kapcsolatrendszerek a Kárpát-medencében). Nemzetiségi (szlovák, román, német, horvát, cigány) és kisebbségi vizsgálatokat is végez a Kárpát-medencében. A közelmúltban eredményes munkaközösségi kutatását szervezte meg „*Lokális közösségek, vérségi csoportok és az egyén helye, szerepe a változó társadalomban*” címmel 2001–2004 között, majd a „*Nemzedékek kutatóúton ...*” témában 2006–2008-ban. A kutatási eredmények öt kötetben jelentek meg Őrsi Julianna szerkesztésében (*Kulcsemberek; Családok, familiák, nemzetségek; Nagykunsági közösségek, Múzeumi tükrökép, Nemzedékek kutatóúton*). Tudományos munkásságának summázata: több mint 100 publikáció, ebből 9 önálló kötet, 30 szerkesztés.

Megadta neki a sors, hogy a nagykunsági kisvárosból, Türkevéről bejárhatta a fél világot. 1990 óta számos nemzetközi konferencián számolt be kutatási eredményeiről (Ausztria, Észtország, Hollandia, India, Izrael, Norvégia, Románia, Szerbia.)

Több hazai és nemzetközi tudományos társaság tagja (Magyar Néprajzi Társaság, Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság, Pulszky Társaság, International Society for Ethnology and Folklore, International Society for Folk Narratív Research stb.) Az MTA (DAB) Jász-Nagykun-Szolnok megyei testületének tagja, majd elnöke, folyóiratának, a Jászkunságnak szerkesztőbizottsági tagja, majd főszerkesztője (2005–2009 között). A Türkeve c. önkormányzati lapot is szerkesztette. (1996–2002-ig), majd a Múzeumpont-ot. A városi lap

jelzi, hogy benne él a helyi közéletben, annak egyik irányítója. Az Észak-Alföldi Múzeum-túrisztikai lap tükrözi, hogy mindent igyekeznek megtenni a múzeumok népszerűsítéséért. A városban és a Nagykunságban számos konferenciát szervezett, amelynek résztvevői a különböző szakterületek rangos képviselői.

Múzeumi munkásságát elsősorban az jellemzi, hogy egy tudományosan is kutatott témát kiállításokon, a témához frissen összegyűjtött anyaggal, főleg dokumentumokkal, fotókkal, rajzokkal, statisztikai táblázatokkal jelenítenek meg. Túrkevei évei alatt 160 kiállítást szervezett, rendezett. A gyűjteménygyarapítás, a tudományos kutatás és a közművelődés, ismeretterjesztés összekapcsolódik és egymást szolgálja munkásságában. A kiállításokhoz kapcsolódó szaktudományi konferenciák a témával összefüggő tudományos publikációk, a helyi közösség tagjainak résztvevő, segítőkész bevonása, a kiállítások helyi fórumokon való népszerűsítése, a választott téma többnyire aktuális volta miatt a Finta Múzeum élő és ható társadalmi intézménnyé vált működése alatt.

Örsi Julianna laudációja Túrkevéen 2007-ben

Bagi Gábor

Egy XIV. századi kolbázszeréki kun előkelő, Hatházi Scibes¹ és utódai

Az elmúlt években a jászok XV–XVI. századi vezető rétegét alkotó szálláskapitányi családok kutatása kapcsán igen jelentős előrelépések történtek. Több kutató munkája révén nemcsak a kor jász szállásait, hanem ezek előkelő családjainak zömét is sikerült azonosítani. Ugyancsak komoly sikereket hoztak a kiskunsági kutatások, ám a nagykun területeken ezzel szemben első pillantásra talán szerényebbnek tűnnek az eredmények. Minek tudható be ez a sajátosság?

A Nagykuntság (a XV–XVI. századi Kolbázszerék) a keleti jövevények talán legösszefüggőbb megtelepedési körzete volt. Amíg máshol mozaikszerűen követték egymást az eltérő jogú és rangú területek, települések, addig itt a kunok szinte zárt tömböt hoztak létre, mégpedig az Olás nemzetség korai vérségi szállásterületének új típusú területi-igazgatási egységé (székké) alakításával. Ez nemcsak igen szilárd berendezkedést eredményezett, de talán a határos magyar területekkel való kapcsolat sem volt annyira általános, mint máshol. Ez a helyzet azonban egyben azzal a következménnyel is járhatott, hogy a tájegység belső életére vonatkozóan a Mohács előtti időszakból aránylag kevés forrás maradt meg az országos kormányzati szerveknél.

Jelenlegi ismereteink szerint a Nagykunszágban a XIV. század utolsó harmadától tűnnek fel tömegesen a szálláskapitányi családok. Ezek első képviselőit szinte kizárólag – keresztény vagy pogány – egy alakú nevükről (keresztnevükről) ismerjük, akiknek ősei az Olás nemzetség egyes ágainak alapító tagjai, valamint az Anjou királyaink háborúiban kitűnt és jutalmazott személyek tekinthetők. Így vehették ezek a nevüket nemzetségi ősök után (Karcag, Abcsik, Aboska, Kolbáz), egyes szállásról vagy birtokról (Kisszállás, Nagypó, Marjalaka), kései ősiük keresztnevéről, ám gyakran a különböző névtípusok kapcsolódása nyomán egyedi variációk is kialakultak (Abcsikszállási, Kolbázszállási). Napjainkig ugyan számos kapitányi családot sikerült itt is szállásokhoz, területekhez kötni, mindazonáltal hosszabb leszármazási táblázatokat csak kivételesen lehetett létrehozni. Az alábbiakban részben ezen a helyzeten próbálunk változtatni, egyben pedig a Nagykuntság Köröstől délre fekvő részeinek történetéhez is újabb adatokat, szempontokat kívánunk szolgáltatni.

I. Hatházi Scibes, és leszármazottai Kenderesen

Noha nagykun témával foglalkozunk, ennek ellenére mondanivalónkat mégis egy olyan település történetének ismertetésével kell kezdenünk, amely soha nem tartozott a Nagykunszághoz, mégpedig Kenderessel. Kenderest már a XIII. század elején említette a Váradi Regestrum néven ismert tüzesvaspróbakönyv,² nagyobb gyakorisággal azonban csak

* Készült az OTKA K 68902 szám alatti Tiszazug Kutatás keretében.

¹ Scibes neve kapcsán többfajta írásmód ismert. Magam a Györfly György által is követettet használok.

² Györfly György, 1987. III. 107. p.

1352-től tűnik fel írott forrásokban. Ez év január 27-én ugyanis a főképp a mai Tiszabő környékén birtokos Bőiek közül István fia Miklós magyar nemes Kenderes (más néven Kéregyháza) birtokát 200 forintért eladta a kun Hatházi Scibes (Scybes, Cibes) fiainak Balázsnak, valamint Jánosnak és Miklósnak, akiket I. Lajos király Vezsenyi Domokos fia Miklós vitányi várnagy javaslatára meg is nemesített.³

Kik is voltak az adományozott kunok?

Bár egészen pontos és részletes adatok erre vonatkozóan nem ismeretesek, Hatházát a történeti kutatás Gyárfás István nyomán majd másfél évszázada a karcagi határ délnyugati felén, az épp Kenderessel határos hatházi határrésszel azonosítja. Scibest vagy fiait viszont általában Nagy Lajos királyunk egyik korai (esetleg valamelyik nápolyi) hadjáratában kiűnt, de eredetileg nem túlzottan magas rangú kunnak tartották, a nemesítést és adományyerést pedig egy kun család sikeres előbbre lépésének. Egyrészt ezt látszott igazolni Hatház későbbi jelentéktelennek mondható szerepe, másrészt kizárólag csak Kendereshez kapcsolható említésük, valamint a nemesítésükre javaslatot tevő Vezsenyi Miklós vitányi várnagy túri és varsányi királyi offiális megbízatása, amihez ekkortáj alighanem még valamiféle kun tisztség is kapcsolódhatott.⁴

Kenderes kunoknak történő eladása azonban utóbb sok évtizedes perhez vezetett, mivel a birtokban az eladó Miklós mellett az ekkor már terjedelmes Bői család (nemzetség) számos más tagjának is voltak jogai, érdekeltségei. Így aztán a jogtalan eladás által megrövidített Bőiek hamarosan szervezkedni kezdtek. Már 1356. május 13-án Bői Péter fia Domokos nagyszámú rokonai nevében a Bői Kónyának nevezett Miklóst Kenderes eladásától, míg Scibes három fiát (Miklóst, Balázst és Jánost) a vételtől tilalmazta.⁵ Ennek azonban egyelőre nem sok eredménye volt, mint ahogy még számos későbbi tiltakozásnak sem. Mindazonáltal a Bőiek fellépése kapcsán kiadott oklevelek felsorolása szempontunkból mégsem lényegtelen, mivel tartalmuk alapján a Scibes-fiak jó fél évszázados leszármazására is következtethetünk.

Így 1380. december 3-án Bői Miklós fia Bálint és rokonai tiltották a kun Balázs fia Lőrincet, a Miklós fia (így!) János fiait (Bálintot és Mihályt) Kenderes megvételeitől, Bői Kónyát pedig az eladástól.⁶ 1382. február 24-én ugyanezen Bálint és hozzátartozói ugyancsak protestáltak, hogy a kun Scibes fiai Kenderest megvették. Május 5-én már név szerint is felsorolták az itteni kunokat, Scibes fia Balázst, a fia Lőrincet, Miklós fia Jánost és fiait (Bálintot és Mihályt), valamint az ismeretlen Szártai Jakabot, akik a birtokot már régtől kezdve használták.⁷

1395-ben és 1397-ben Zaránd, Békés és Heves vármegyék nemesi közgyűlései is bizonyították, hogy Kenderes a Bőieké volt, és Bői Miklós okleveleit pénzen adta el.⁸ Az első évben a Scibes-utódok közül Balázs fia Lajost és Lőrincet, valamint János fia Do-

³ AO. V. 546.; KO. I. 205–206. p.

⁴ ENGEL Pál, 1996. I. 160., 163., 292., 460., 462., 478. p. Ezekben az években a kun bírói tiszteet betöltő személyek nem ismeretesek, de talán az egyik ilyen személy Miklós mester lehetett, mivel másképp aligha magyarázható a Scibes fiak nemesítésében játszott szerepe.

⁵ MKA. Dl. 25.818.

⁶ MKA. Dl. 69.304.

⁷ Gyárfás István, 1870. III. 174–178. p.

⁸ Gyárfás István, 1870. III. 76. p.

mokost és Bálintot említették, míg másodsorra Péter fia (így!) János fiait, Lőrincet és Lajost (ez a felsorolás több szempontból is problémás!).⁹ 1397. október 22-én Békés és Zaránd megyék igazolták Bői Miklós fia Bálint és rokonai bizonyítékai nyomán, miszerint Kéregyház (Kenderes), ami Péter fia (így!) János fiai (Domokos, Bálint) és Scibes fia Balázs fiai (Lőrinc, Lajos) kunok kezén van, ősei örök birtoka.¹⁰ 1397. november 2-án és 1399. január 27-én a nádor Miklós fia Bálint és társai kérésére igazolta, hogy Kenderes őseiké volt, mit Kónya pénzért adott el. Ekkor a Bőiek már Balázs fiai Lajost és Lőrincet, valamint János fia Bálint kunokat beperelték.¹¹ 1399 nyarán Heves vármegye ismétellen igazolta, hogy a kun kézen lévő Kenderes (Kéregyház) a Bőiek ősi birtoka,¹² míg Zsigmond király oklevele János fiai Bálintot és Domokost, valamint Balázs fiai Lőrinc és Lajos kunokat említette a pereskedés kapcsán.¹³

1402. november 10-én Garai Miklós nádor a vételár visszaadása mellett a Bőieknek ítélte Kenderest, és utasított a mielőbbi visszaiktatásra.¹⁴ A közel fél évszázados ügyben azonban nehezen született meg a rendezés, amiben a kunok ellenkezése is komoly szerepet játszott. 1404. március 1-én a nádornál Bői Mátyás fia Demeter a János fia Bálint és Bálint fia Lőrinc kunokat bepanaszolta, hogy azok a Bőieket kiűzték Kenderesből. A felek okleveleinek bemutatása után aztán végül 1405-ben a birtokot megbecsülték és a Bőieknek végérvényesen átadták.¹⁵

Az elmondottakból Scibes-fiainak leszármazása rekonstruálható, bár egy probléma van. 1352-ben Scibes fiai között még Balázs, János és Miklós került felsorolásra, míg a következő évtizedekben Jánost többször Miklós, illetve Péter fiaként is említik. Nem elképzelhetetlen, hogy Miklós vagy Péter Scibes keresztségben elnyert neve volt, mindazonáltal bármi is a helyzet, feltehetően Scibes fia Miklós nem hagyott hátra felnőtt örökösöket. Ugyancsak problémás a Péter elnevezés megfejtése, bár itt további zavarok jelentkeznek, Bálint és János fiainak összekavarása kapcsán, ami felettébb gyanús.

Véleményünk szerint annyi mindenképpen bizonyosnak tűnik, hogy Scibes fia Bálintnak két felnőtt fia játszott utóbb szerepet (Lajos és Lőrinc), míg János kapcsán Bálint és Mihály nevű utódait említették a későbbiekben. Ezt a négy személyt pedig azért is ki kell emelnünk, mivel velük és utódaikkal az 1430-as években ismét csak találkozunk.

II. A Scibes leszármazottak pereskedése Kenderesért az 1430-as években

Látszólag tehát 1405-ben Kenderes sorsa végérvényesen eldőlt, a Bőiek visszaszerezték a birtokot, a Scibes-fiak pedig kiszorultak onnan. Úgy tűnik azonban, hogy az utóbbiak még a kudarc ellenére sem tekintették lezártnak a kérdést, és az 1430-as években több forrás is igazolja, hogy kísérletet tettek az ingatlan visszaszerzésére.

9 Kormos László, 1979. I. 3–5. p.

10 Gyárfás István, 1870. III. 529. p.

11 Gyárfás István, 1870. III. 174–178. p.

12 KO. I. 501.

13 Kormos László, 1979. II. 6–7. p.

14 ZSKO. II.1. 245., 483. (DI. 4253.); MKA. DI. 106. 226.

15 Gyárfás István, 1870. III. 174–178., 542. p.

Időben az első ezek közül az egri káptalan által 1432. július 9-én írott oklevél, melynek regesztája szerint a királynak jelentették, hogy Kenderesi Mihály fiának Berecknek és társainak a Heves megyei Kenderes birtokba való beiktatását Bői András és társai helyszíni ellentmondásukkal megakadályozták. Maga az oklevél szövege azonban részletesebb, és ebben ugyanis Kenderesi Mihály fia Bereck, valamint János fia Bálint mellett feltűnik még Bábockai Lőrinc fia László, valamint a Szentmártoni Lajos fia Jakab is a beiktatást váró személyek között.¹⁶

Ha a neveket összevetjük az 1405 körül ismert Scibes leszármazottakkal, akkor azonnal kiderül, hogy Szentmártoni Lajos fia Jakab és Bábockai Lőrinc fia László Scibes fia Bálint Lajos és Lőrinc nevű fiainak gyermekei voltak, míg János fia Bálint a vitatott János Bálint fiával azonos, Kenderesi Mihály fia Bereck pedig Jánosnak a másik fiától, Mihálytól származó unokája volt.¹⁷ Ők tehát ekkoriban még éltek, és folytatták a pereskedést, még negyed évszázaddal a birtok elvesztése után is!

1433. február 20-án Kenderesi Mihály fia Bereck, János fia Bálint, Bábockai Lőrinc fia László, Szentmártoni Lajos fia Jakab jelezték, hogy néhai Kovári Pál és név szerint felsorolt Bőiek az őseiket Kenderesből egy nádori ítélettel kitérték. Mivel a birtoklásuk jogossága kapcsán okleveleik voltak, perújítást kértek. Az országbíró erre beidézte a feleket bizonyítékaik bemutatására, mire 1433. március 22-én az alperes Bőiek felmutatták Zsigmond király 1395., 1405. és 1408. évi okleveleit, és mert az alperesek nem jelentek meg, feltehetően a birtokot is megkapták.¹⁸ A kunok azonban a döntésbe nem nyugodtak bele. Feltehetően újabb érdemeik is voltak, mivel újra próbálkoztak.

A harmadik adat pár évvel későbből, 1436. április 7-ről származik. Ebből kiderült, hogy Zsigmond király március 15-én ismételten Kenderesi Berecknek, Kenderesi Bálintnak, valamint Bábockai Lászlónak és Szentmártoni Jakabnak ajándékozta a Heves megyei Kenderest, noha abba előzőleg magukat az adományozástól számított egy év leforgása alatt beiktatni elfelejtették. Nem lehetetlen, hogy a nevezett kunok a királytól új adománylevelet nyertek ez idő alatt, aki feltehetően egyáltalán nem is tudott az előző nyolc évtized pereskedéseiről. Amikor azonban a helyszíni beiktatásra került sor, hamarosan minden újra tisztázódott. Az egri káptalan ugyanis ennek nyomán kénytelen volt jelezni, hogy az iktatásnak Bői András és a budaszentlőrinci pálosok ellentmondtak, és ezért azokat állításaik igazolására törvénybe idézte.¹⁹ A jelek szerint a döntés a Bőieknek és Kováriaknak kedvezett, amelyet a nádor november 18-án másolatban is kiadott.²⁰ Ezzel több mint nyolcvan év után a pereskedés valóban véget ért!

Felvetődik azonban a kérdés, hogy vajon mit bizonyít az 1430-as évek perlekedése témánk szempontjából?

Elsőként is látható, hogy a pereskedést Scibes fiai közül Balázs és János utódai (azok fiai és unokái) folytatták tovább, ami alighanem arra utal, hogy más felnőtt leszármazott

16 KO. II. 144–145.

17 Karácsonyi János Békés vármegyével kapcsolatos nagy munkájában ugyan leírta, hogy a Bábockaiak Scibes utódai voltak, ám többet nem közölt, és így az utókor elsiklott eme fél mondata felett. Karácsonyi János, 1896. II. 19–21. p., III. 27. p.

18 Bártfai Szabó László, é.n. (DI. 9110.); MKA. DI. 25.818.

19 KO. II. 170–173.; Benedek Gyula, 2002. 27–28. p. (DI. 99. 635.)

20 MKA. DI. 25.818.; Benedek Gyula, 2002. 29–30. p. (DI. 99. 635.)

már nem igen volt. Feltűnő ugyanakkor, hogy amíg Balázs unokái ekkor már a Szentmártoni és a Bábockai neveket használták (amelyek nyilvánvalóan az általuk uralt birtokokat, szállásokat jelölték), addig János leszármazottai Kenderesinek nevezték magukat, elvesztett egykori birtokuk után. Ennek alapján – első pillanatra – magyar nemeseknek is tekinthetnénk az utóbbiakat, amire a Kenderesi név lehetőséget is adna, ami Kenderes későbbi története miatt is nagyon megtévesztő és félrevezető. A XV. század első felében a kun és a magyar családnevek még nem szilárdultak meg teljesen, és a nemesek esetében is gyakran változtak az adományozott birtok után. Így aztán a két Kenderesit az előnevét a Pest megyei Gyárlórról vevő, és pár évtized múlva Kenderes birtokába jutó, sőt azt tartósan a kezében tartó gyáli Kenderesi család tagjai közé automatikusan besorolni semmiképpen sem lehet.

Felmerül azonban, hogy mit bizonyít a Balázs fiak bírtá másik két település neve?

Szentmárton és Bábocka említése egyértelműen a Nagykunság (Kolbázszer) egykori Körösön túli részeire utal. Szentmárton nyilvánvalóan Kunszentmártonnal egyezik, míg Bábocka egy attól keletre, Öcsöd határába a török kor végén beolvadt település volt. A Szentmártoni és Bábockai nevek megjelenése Scibes fia Bálint leszármazottainál bizonyosan a két ág elkülönülésére utal, ami a jelek szerint a XV. század első harmadában következhetett be. Lajos fia Jakab és Lőrinc fia László láthatóan első fokú apai unokatestvérek voltak, és – birtokukról vagy szállásukról – mégis eltérő neveket kezdtek viselni. Az elkülönülés azonban nyilvánvalóan már az apáik alatt elkezdődhetett, ami mögött esetleg egy birtokfelosztás, illetve annak következményei sejthetőek.

Az alábbiakban megkíséreljük a Scibestől származó XV–XVI. századi kun szálláskapitányi családok történetének rövid összegzését, a megmaradt kisszámú adatok alapján. Azonban előre kell bocsátanunk, hogy a Jánostól származó Kenderesiek leszármazása pillanatnyilag kideríthetetlen. Ez azt is jelentheti, hogy az ág Kenderes elvesztése után gyorsan jelentéktelenné vált, vagy pedig megújulva és megerősödve, más szállás után vett új néven játszott szerepet az ekkoriban megszerveződő Kolbázszer történetében.

III. A szentmártonszállási Lajos (Lajos) család

Az előzőekben láthattuk, hogy az 1430-as években már feltűnő Lajos fia Jakab már a Szentmártoni előnevet, illetve nevet viselte. Ez a Jakab alig tíz év múlva újra feltűnt egy hatalmaskodási perben, de immáron Szentmártonszállási néven.

1447. december 27-én Pálóci László országbíró, Pálóci Simon főlovászmester valamint Pálóci László előadták, hogy szeptember 29. után Szentmártonszállási Lajos Jakab embeireivel rátört a szomszédos, Békés megyei Fejéregyháza birtokhoz tartozó Körös menti halászó helyükre. A támadók ezt teljesen kihalászták, 24 nagy hordó halat vittek el beszóva, amivel állítólag több mint 1000 (!) forint kárt okoztak a birtokosoknak. A károsszeg bizonyosan túlzott volt, mivel ebből akár több falu ára is kitelt volna, ám a váci káptalan utólagos vizsgálata igazolta az alperes Lajos Jakab (azaz Scibes fia Bálint fia Lajos fia Jakab) hatalmaskodását, akit aztán az országnagyok elé is idéztek.²¹

²¹ Benedek Gyula, 2002. 32–35. p. (DI. 14.137., 45.034.)

Az ügy végkimeneteléről ugyan nincs adatunk, de a Lajos család a jelek szerint utóbb is jelen volt a környező megyék életében, és talán országos nemességet is szerzett. Közvetve erre utalhat Hunyadi Mátyás édesanyja, Szilágyi Erzsébet egy 1482. január 15-i rendelkezése, amiben több Tiszazugban birtokos külső-szolnoki (Szentlászlói Tamás, gyulai Vass Antal) és Békés megyei nemessel együtt egy bizonyos Lajos Tamásnak is meghagyta, hogy február 3-án Mágócson közvetítsenek egyességet donáttornyai Varjasy János és Derzsi Lőrinc gyulai várnagy népei között.²² Mivel a gyulai uradalom ebben az időben már Corvin János herceg, Szilágyi Erzsébet unokája birtoka volt, elképzelhető az is, hogy a Lajosok ekkoriban a Hunyadiak familiárisai voltak.

A Lajosokat ezt követően csak 1523-ban említették, ám ekkor birtokaik kiterjedésére is következtethetünk. Ez év december 5-én a csanádi káptalan előtt Porkoláb Márton és Lajos Albert megegyeztek a Békés megyei Fábiánsebestyén és a Külső-Szolnok, és Csongrád megyei Ecech (Ecsér) birtokok felől. Ezek Kunszentmártonnal délkeletről határos, kun alapítású települések voltak, bár magyar jogúvá válásuk ekkorra már jelentősen előrehaladt. Talán nem tévedünk nagyon nagyot, ha a Szentmártonszállási Lajosok XV. századi birtokaihoz Kunszentmárton mellett Fábiánsebestyént és Ecsert is hozzásoroljuk.²³

A Lajosok azonban ismeretlen okokból még 1526 előtt elvesztették Kunszentmártont, melyet II. Lajos a török ellen kitűnt szerb vitézének, Radich Bosithnak adott. Ő magtalanul halt el, és birtokait is mások kapták, ámde a Lajosok nem tűntek el teljesen. Amikor ugyanis 1557. január 8-án Miksa magyar király – apja I. Ferdinánd által is megújított – adománylevelet állított ki Kunszentmártonra és vidékére, a családnak még élő tagjai voltak. Az uralkodó ugyanis Peres Boldizsár Kunszentmárton egész faluját egy nemesi kúriával, továbbá Kunszentmártoni Lajos Bálint, Gergely és Tamás Szolnok (Külső-Szolnok) megyei Ecsér és Istvánháza falvakbeli kúriáit, valamint nagyfalui Toldi Miklós egy Csanád vármegyei birtokrészét összesen 55 jobbággal hűtlenség miatt Nagy Imrének, idősebb Pejkes Péternek és tesvéreinek, Kis Balázsnak, Marjalaki Vitéz Barnabásnak valamint ifjabb Pejkes Péternek adományozta.²⁴ Az ekkor említett három Lajos rokonsági fokát nem tudjuk megállapítani, bár alighanem közeli hozzátartozók (esetleg testvérek) lehettek.

Ezek a Lajosok már csak töredék birtokokkal rendelkeztek, ám ezekhez igencsak ragaszkodtak. Az 1561-es Külső-Szolnok vármegyei összeírás a Lajosokat még régi javaikban tüntette fel, bár ekkor már a család új tagjai jelentek meg. Kunszentmártonban Peres Boldizsár 36 portája mellett Lajos Mihály 1-el szerepelt, ugyanakkor Ecsér 12 portáján Lajos Mihály Lajos Andrással egyenlően osztozott. Mellettük még Lajos Jakab szerepelt, aki a tiszazugi Nagyréven több szegény jobbágy ura volt.²⁵ 1567-ben a Kunszentmártonban a török által összeírt Layos (Lagos?) András talán még a család leszármazottja, pontosabban az 1561-ben említett személy lehetett²⁶, de a tizenötéves háború (1591–1606) idejére a család végleg eltűnt a vidékről. Vagy kihaltak, vagy elköltöztek.

22 MKA. DI. 50. 377.

23 MKA. DI. 107. 405.

24 Hild Viktor: Regesták. Adatgyűjtés. DMHA: 57–77. Illésy János gyűjtése.

25 Maksay Ferenc, 1990. I. 447–448., 450. p.

26 Káldy-Nagy Gyula, 1982. 251. p.

A Lajosoknak mindazonáltal – véleményünk szerint legalábbis – egy sajátos török kori helynévi emléke mégis maradt. A gyulai szandzsák 1567-es és 1579-es adóösszeírásai a békési alkörzetben (nahijében), Fábiánsebestyén falu tartozékai között említik Lajos pusztát, ami manapság Lajoszállás néven az Orosházától nyugatra lévő Nagymágócs községhez tartozik. Véleményünk szerint ez a helynév nagy valószínűséggel Scibes unokájáról, a szentmártonszállási Lajos családot alapító Bálint fia Lajosról kaphatta a nevét, illetve utódaihoz kapcsolható. (Csak érdekességként említjük meg, hogy Fábiánsebestyén határában ekkor egy Jászegyháza pusztát is említettek).²⁷

Itt mondandónkat be is fejezhetnénk, ám mindenképp meg kell emlékeznünk még a XV. század közepétől majd háromnegyed évszázadon keresztül Kunhegyes kapcsán említett Lajosokról. A jelen pillanatban e két család nem kapcsolható össze, ám biztosat csak további alapos kutatások után állíthatunk.

IV. A bábockai Lőrinci család történetéhez

A Lőrinciek kapcsán már jóval kevesebb adattal rendelkezünk, bár ezek egyike ugyan-csak meglepő. Már a XVI. század végén, 1581. április 18-án Prágában I. Rudolf császár megerősítette nemes Marjalaki Bertalant Kisújszállás, Kisturgonyzállás és Csorbaszállás birtokok felében, mégpedig II. Ulászló, majd I. Ferdinánd királyok adományai után. Az oklevélben szó esik arról, hogy ezeket a részeket még a mostani adományos meg nem nevezett ősapái a nemes kun Lőrinci Lászlótól pénzen vásárolták meg, akinek pedig Hunyadi Mátyás király adományozta.²⁸ Véleményünk szerint az itt említett Lőrinci László vagy egyezett az 1430-as években szerepelt Lőrinc fia László kunnal, vagy annak közvetlen le származottja lehetett.

Ami viszont zavaró, az Hild Viktor megyei helytörténész regesztáanyagának egyik, Illéssy János gyűjtéséből származó darabja, amely Pozsonyban, 1552. március 10-én keletkezett. Ebben I. Ferdinánd király megerősítette a kun Lőrinci Lőrinc inscriptióját, amiben 1470. április 1-én az egi káptalan előtt egész Kisturgony falut, valamint Kisújszállás és csorbaszállási birtokok részeit Kolbázszeékben leányának Ágnesnek, ennek jegyese Marjalaki Mártonnak, továbbá Marjalaki Benedeknek és fiainak (Demeternek és Jánosnak) írta át, amit aztán utóbb II. Ulászló király is jóváhagyott.²⁹

Ha ekkor már Lőrinci Lőrinc volt az örökhagyó, akkor ő nyilvánvalóan Lőrinci László leszármazottja (fia?) lehetett. Házasságkötésre alkalmas korban lévő lánya alapján ugyanakkor már középkorú személynek számíthatott.

Pillanatnyilag nem dönthető el, hogy az 1470-ben felsorolt szállások, illetve részbirtokok a Lőrinciek ősi, öröklött birtokaihoz tartoztak-e, ami talán még Scibesről szállt rá, vagy pedig az ő, illetve közvetlen elődei szerzeményei voltak. Az azonban bizonyos, hogy jelentős javaknak tekinthetők. A Lőrinciek kapcsán is elképzelhetőnek tűnik, hogy talán országos nemességet szereztek ekkorra, bár ez pillanatnyilag nem bizonyítható.

27 Káldy-Nagy Gyula, 1982. 174., 397. p.

28 Gyárfás István, III. 315. p., Benedek Gyula, 358–359. p. (OL. Királyi Könyvek, IV. köt.)

29 Hild Viktor, Regesták. 1552. március 10.

A feltárt források alapján úgy tűnik, hogy a Lőrinciek férfiága viszonylag korán kihalt, mivel tudunkkal a XVI. században már nem említik őket. Az azonban bizonyos és adatható, hogy a tiszazugi nemesi családokkal is házassági kapcsolatokat alakítottak ki. Így 1498-ban az egykor a Tiszazug északi felét uraló Jenői család férfiágával évtizedekig pereskedő Kelecsényi Demeter özvegyéről, Jenői Margitról derül ki, hogy utóbb még kétszer is férjhez ment. A harmadik férje pedig bábockai Lőrinci János volt, akitől két lánya (Erzsébet és Ilona) született.³⁰ Pillanatnyilag itt szakad meg a leszármazásuk fonala.

V. Összegzés helyett

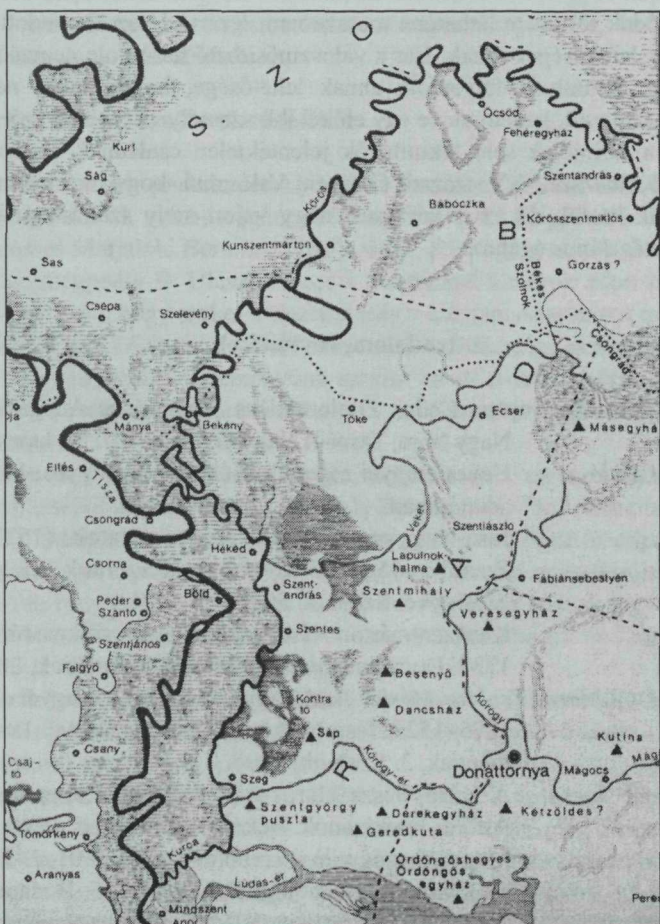
A Scibes utódok története láthatóan messze nem lezárt, de az elmondottak számos új feltételezésre is lehetőséget adnak. Bár a valószínűsíthető hat-nyolc nemzedék sorsa sem rajzolható meg, komolyan felvetődik annak lehetősége, hogy Scibes nem egyszerű, harcban kitűnt kun volt, hanem eleve egy előkelőbb személyről lehetett szó. Utódai közül a Lajosok és a Lőrinciek sem tekinthetők jelentéktelen családnak, bizonyos jelentős szerepük volt Kolbázsék XV. századi életében. Valószínű, hogy birtokaiknak nem is az egészét soroltuk itt fel, de az is kérdéses, hogy vajon mely szálláskapitányi családok kapcsolhatók még János ágához.

Irodalom, rövidítések

- AO. = Anjou-kori Okmánytár. Codex Diplomaticus Hungaricus Adegavensis. Szerk.: Nagy Imre, Tasnádi Nagy Gyula. I-VII. Budapest, 1878-1920.
- Bártfai Szabó László, é. n.*: Heves megyei regesták. Kézirat a gyöngyösi Mátra Múzeum adattárában.
- Benedek Gyula*: Jász-Nagykun-Szolnok megyei iratok (1527–1600). In: Zounuk, 15. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve. Szolnok, 2000.
- Benedek Gyula*: Kunszentmárton város oklevelei és fontosabb iratai. 1333-1737. Documentatio Historica, VII. Szolnok, 2002.
- Benedek Gyula – Zádorné Zsoldos Mária*: Jász-Nagykun-Szolnok megyei oklevelek 1075–1526. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltári Közlemények, 3. Szolnok, 1998.
- Blazovich László*: A Körös-Tisza-Maros köz középkori településrendje. Dél-Alföldi Évszázadok. Békéscsaba-Szeged, 1985.
- Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. Historia Könyvtár, Kronológiák, adattárak, 5. Budapest, 1996.
- Gyárfás István*: A Jász-Kunok története I–IV. Kecskemét-Szolnok, 1870–1883.
- Györffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. III. Budapest, 1987.

30 Benedek Gyula-Zádorné Zsoldos Mária 1998. 39. (DF. 280. 114.)

- Karácsonyi János:* Békés vármegye története. I–III. Gyula, 1896.
Káldy-Nagy Gyula: A gyulai szandzsák 1567. és 1579. évi összeírása.
Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból, 10. Békés-
csaba, 1982.
KO. = A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. I–II. kötet. Oklevelek, 1253–1489.
Szerk.: Géresi Kálmán. Budapest, 1883.
Maksay Ferenc: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. I. Buda-
pest, 1990.
MKA. = Magyar Középkori Adattár. PC-CD ROM. Budapest, 1999.

*A Köröstől délre fekvő kun területek a Mohács előtti időszakban
(Blazovich László 1985.)*

Cseh Géza

Egy huszártiszt emlékei az 1848-as itáliai hadjáratról

(Kacskovics Károly nyugalmazott kapitány feljegyzései)

Jászberény Város Polgármesterének 1929-ben keletkezett iratai között található özvegy Vadasi Sándorné névváltoztatási ügye, mely szerint a Jászberényben élő asszony Magyarország kormányzójához fordult és kérte, hogy férje nevét elhagyva ismét leánykori nevét használhassa. Ám a kérelmet a belügyminiszter a magyar jog szabályaira hivatkozva elutasította, mivel a feleségnek újabb férjhezmenetelig kötelessége volt házastársa nevét is viselni.¹ Az eset önmagában nem lenne érdekes, azonban az akta egy 1883 októberében Tatán készült, gótbetűs, német nyelvű leírást is tartalmaz, amit az özvegyasszony édesapja, Kacskovics Károly vetett papírra. Vadasiné, született Kacskovics Janka éppen erre az iratra, apjának haditetteire hivatkozva szerette volna névváltoztatási kérelmét érvényesíteni. A daruvári Kacskovicsok neves Somogy megyei földbirtokosok voltak. Jászberényben letelepedett leszármazottjuk bizonyára nemesi származását kívánta leánykori nevének visszaszerzésével hangsúlyozni. Ez a kor szokásai szerint bizonyos fokú presztizst jelentett volna számára. Kacskovics Károly feljegyzései a magyar forradalom és szabadságharc idején a császár hűségén maradt katonák tetteiről tartalmaznak értékes adatokat. Ám csaták és hőstettek helyett az olasz lakosság sarcolásáról tanúskodnak, mivel a magyar huszárokat alacsonyabb harci értékük, ugyanakkor rendkívüli mozgékonyáguk miatt elsősorban felderítésre és a nem túlságosan dicsőséges, de annál fontosabb ellátási feladatok megoldására alkalmazták sikeresen. Kacskovics parancsnokai megbízásait pontosan és hatékonyan teljesítette.

Kacskovics Károly és Kacskovics Janka vérségi kapcsolatának feltárása nem volt egyszerű feladat. Bár a Somogy Megyei Levéltárban a családnak több doboznyi iratanyaga maradt fenn és a Kacskovicsokról más családok történetéről írt genealógiai munkákban számos adat található, Janka az egykori huszártiszt házasságon kívüli kapcsolatából származott, és a kései, utólag törvényesített „szerelemgyerekről” a források tapintatosan hallgatnak. Kacskovics Károly életéről, különösen fiatalkori éveiről bőségesen találhatók levéltári adatok. A Somogy Megyei Levéltár családi irataiban számos levelet őriznek, melyeket diákkorában, majd több mint egy évtizedes katonai szolgálata idején írt szüleinek és testvéreinek. Bátyjai leveleiben is sűrűn szerepel neve, nem mindig dicséretes, adósságot adósságra halmozó életvitele. A bécsi Kriegsarchiv minősítési tabelláiban évről évre megtalálható a fiatal tisztjelölt, később katonatiszt jellemzése, előmenetele, katonai kvalitásainak, viselkedésének és emberi tulajdonságainak ismertetése. Származása, a reformkori családi légkör, diákkora, testvéreinek pesti és Somogy megyei tevékenysége, saját katonai, később vármegyei közigazgatási pályafutása s nem utolsósorban magánélete, házassága és késői szerelme nemcsak egy mélyebb szintű történeti feldolgozáshoz, hanem

¹ Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár (továbbiakban JNSzML) V. 73/b. Jászberény város polgármesterének iratai 16659/1929.

realista családregegy, vagy filmforgatókönyv megírásához is elegendő anyaggal szolgálna. Most azonban terjedelmi okokból csupán a legfontosabb életrajzi adatok ismertetésére és az 1848-as itáliai hadjáratról írt visszaemlékezés közlésére szorítkozhatunk.

Kacs Kovics Károly születését 1822. január 28-án a Somogy megyei Mernye plébániájának anyakönyvébe jegyezték be. A gyermek valószínűleg Felsőmocsoládon, a család kastélyában jött világra, ám ebben a községben nem működött római katolikus egyházközség.² Édesapja, Kacs Kovics Mihály, Somogy megyei ügyvéd, táblabíró és több uradalom ügyésze volt. Számos perben sikeresen képviselte ügyfelei érdekeit és ügyvédi tevékenységével jelentős vagyont szerzett. Feleségével, Svastics Máriával 1808-ban házasodott össze. Öt gyermeket neveltek fel; Ignác, Sándor, Károly és Mihály nevű fiaikat és Mária lányukat.³ A Somogy Megyei Levéltárban fennmaradt családi levelek szerint Károlynak elsősorban húgával, Máriával volt a legjobb kapcsolata testvérei közül. Ignác, Sándor és ifjabb Kacs Kovics Mihály Pesten tanult. Károly 1832-ben a veszprémi „deák iskola,” a latin nyelvű egyházi gimnázium harmadik évfolyamos tanulója, szüleinek latinul is írt leveleket. Soraiból azonban már ekkor is kitűnt, hogy pénzével nem tudott bánni. Hol „papírosra”, hol szalonára volt szüksége, vagy éppen csizmája talpalására kért pénzt apjától. Édesanyjától szalvétát és kanalat kért a konviktusi étkezéshez. Kiadásai fedezéséhez sohasem rendelkezett elegendő pénzzel. Az 1830-as évek végén Budán tanult ugyancsak egyházi iskolában. Írása ekkor már kiforrott, mégis tanulásbeli nehézségeire és az oktatás erőszakos módszereire panaszkodott. Egy könyvből négyen tanulnak és az ebéd megvonásával kényszerítik a diákokat a lecke felmondására – írta édesapjának.⁴

Kacs Kovics Károly 1839 januárjában búcsút mondott a diákéletnek és beállt katonának. Nem tudjuk, hogy saját elhatározásából vagy apja ösztönzésére tette, aki megelégedve fia könnyelmű költekezését, a katonai szolgálattól várta Károly rendhez szoktatását. Amennyiben így történt, rosszul számított, mivel fia a hadseregnél töltött 11 év alatt temérdek adósságot csinált. Kezdetben Tatán és Móron katonáskodott, 1842-től a 7. Reuss-Köstritz Huszárezrednél szolgált. 1844–47 között az ezred Salzburgban állomásozott és innen Itáliába, Rovigoba vezényelték a katonákat. Károly leveleiből értékes információkat kapunk az osztrák garnizonok mindennapjairól és az ifjú egyéniségéről, jelleméről is. Művelt fiatalember volt, rendszeresen látogatta a salzburgi opera előadásait. Leveleiből kitűnik érzelmi gazdagsága, családjára iránti szeretete és sajnos állandó pénzzavara is, ami elsősorban mértéktelen kártyaszünetéből adódott. Szépen haladt előre a katonai pályán, minősítései jó katonai és vezetői képességeiről tanúskodnak, ám parancsnokai szinte sohasem mulasztották el megjegyezni, hogy „szerencsejátékra hajlamos.”⁵ 1847. júliusában Friedrich lichtensteini herceg, az ezredparancsnok személyesen írt a Somogy megyei családnak, hogy rendezék Károly adósságait. Idősebb Kacs Kovics Mihály nem győzte fia tartozásait

2 Magyar Országos Levéltár (továbbiakban MOL) X. Szekció 5829. Mernye rk. születési anyakönyv 1822.

3 KEMPELEN Béla: Magyar nemes családok. V. kötet. Budapest, 1913. 303. o. – BARANYAI Béla: Somogy vármegye nemes családai. Budapest, év nélkül. 32. o.

4 Somogy Megyei Levéltár (SML) XIII. 17. Kacs Kovics-Bánó család iratai, missiles 1731–1923.

5 Österreichischer Kriegsarchiv. Grundbuchblätter; 7. Husaren-regiment. Karton 1248. (5.) Abgang Klasse II. 1842–1849. – Ezúton is köszönöm Hermann Róbert hadtörténész, az Állandó Magyar Levéltári Kirendeltség korábbi vezetőjének segítségét, aki a Kacs Kovics Károly minősítéseinek fénymásolatát eljuttatta részemre. A bécsi hadilevéltárban a jászkunsági Nádor Huszárezred tisztjeinek minősítési tabellái is megtalálhatók.

a tolnai hadkiegészítő parancsnokság közvetítésével kiegyenlíteni. Ignác és Sándor bátyjai nyomatékosan követelték Károly mielőbbi hazahozatalát a katonaságtól, „mert csak adósságokat csinál.” Ám erre csak jóval később került sor, ugyanis 1848 tavaszán a forradalmi hullám Itálián is végigsöpört és az osztrák fennhatóság alatt álló észak-olasz tartományokban is megkezdődött a szabadságharc. Az 5. és 7. huszárezred a magyar országgyűlés engedélyével Itáliában maradt s a főhadnagyi, majd másodkapitányi rangot elért Kacs Kovics Károly résztvett az 1848–49-ben lezajlott hadműveletekben.

Noha a hadsereg ellátását biztosító kíméletlen rekvirálásokról, termények, állatok, sőt az elrongyolódott egyenruhák, csizmák pótlására szolgáló ruhák és cipők lefoglalásáról olvashatunk, az olasz lakosság szisztematikus kifosztása mégsem társult brutális erőszakkal, civilek életének kioltásával, sőt fizikai bántalmazásukkal sem. Kacs Kovics az olasz település polgármesterét főbelövessel fenyegette, ám végül senkinek sem esett bántódása. Máskor katonái a Ticino folyó osztrák oldalára tévedt piemonti tiszteteket kedélyesen visszaterelték, és Kacs Kovics is eredményesen járt közbe fogságba került emberei kiszabadításáért. A XX századi háborúk és forradalmak kegyetlenségeivel ellentétben kölcsönös korrektségről és lovagiasságról tudósítanak a magyar huszártiszt sorai; s erről tanúskodik Della Marmora piemonti tábornok olasz nyelvű levele is.

Rövid visszaemlékezés az 1848. évi itáliai hadjárat idejéből

I.

Mielőtt emlékeim leírásához hozzákezdenék, úgy érzem, szükséges megjegyezni, hogy az egész hadjáratot végigharcoltam, és nemcsak a kötelességemet teljesítettem, hanem saját elhatározásomból számos merész tettet hajtottam végre, amellyel mind legfelsőbb előjáróimnak, mind a nélkülöző csapatoknak javára szolgáltam. Nem áll szándékomban, hogy ezzel az írással esetleges érdemeimet kiemeljem, s ez által elismerést szerezzek. Tetteimben a legnagyobb szerepet többnyire a véletlen játszotta! A katona a szolgálatát mindig köteles a legteljesebb mértékben ellátni, egyes feladatait nagyobb, másokat kisebb sikerrel. Érdememmel feletteseim figyelmét és bizalmát megszereztem, s ezt az alábbi leírásban feljegyzett események megfelelően bizonyítják.

A 7. Reuss-Köstritz Huszárezred őrnagyi osztályú első százada a népszerű szentkátolnai Cseh Győző őrnagy és Molnár József lovassági százados vezetése alatt állt. Tisztjei gróf Belcredi Edmund másodkapitány, Fiáth Lajos és Kacs Kovits Károly főhadnagyk, Kolossy Lajos és Mérey Ignác hadnagyk voltak. A század április végétől Verona előtt, San Massimoban előőrsi szolgálatot látott el. Az 1848. május 6-án Santa Luciánál vívott csata után ugyanazokat az állásokat foglaltuk el, melyeket az ütközet előtt birtokoltunk és a további rendelkezésig ott maradtunk. Felderítések végzésével és járőrözéssel előőrsi szolgálatot teljesítettünk. Ez alkalommal, a május 6-i csata után sikerült két nagy szekérenyi élelmiszert zsákmányolnom, melyet az ellenséges hadsereg tisztjeinek ellátására szántak. A szállítmány bort, egyéb szeszes italokat, nagy mennyiségű sajtot és más hasonlót tartalmazott. Mindezt kiosztottuk a csapatoknak.

6 A szerző csak a helység nevének első tagjára emlékezett, ezért az elnevezés második részét pontozással jelölte.

II.

San Massimoban május 27-én este 6 órakor parancsot kaptunk, hogy két órán belül valamennyien, 5 napi abrakkal felszerelve, készüljünk fel az indulásra. Amikor beesteledett, az összes igás- és málháslovat, továbbá a poggyászsunkat hátrahagyva, útra keltünk és másnap, dél körül Mantuába érkeztünk., ahol rövid pihenőt tartottunk. Dandárunk báró Simschen vezérőrnagy vezetésével Cerese....-be vonult. Curtatonét, melyet az ellenség erősen megszállva tartott, Lichtenstein herceg dandárja ostromolta. Cerese...-ben azzal bíztak meg, hogy Curtatone körül végezzek felderítést a Lichtenstein dandárral lépjek összeköttetésbe. Osztagommal azonnal Curtatone felé indultam, s irányjelzésül az ágyúdörgés szolgált. Eközben, tőlünk alig 100-150 méterre néhány ellenséges lovast vettem észre és gyorsan a nyomukba eredtem. Ám néhány perc múlva a fák és szőlőlugasok között szem elől vesztettem őket. Mivel az ellenség patkócsattogását saját lovaink zaja miatt nem hallhattam, egy kis mellékút becsatlakozásánál megálltam, hogy áttekintsem a helyzetet. Miközben szememmel és fülemmel erősen figyeltem, legnagyobb meglepetésemre a szemközti mellékúton maga báró d' Aspre hadtestparancsnok tűnt fel kíséretével. Jelentettem neki, hogy milyen megbízást teljesítek és egyúttal megemlítettem, hogy néhány ellenséges lovast üldözök. Mivel őexcellenciája úgy gondolta, hogy az ellenség már rég árkon-bokron túljutott, parancsot adott, hogy amilyen gyorsan csak lehet, lovagoljak vissza báró Simschen vezérőrnagyhoz és jelentsem neki: Még az éjszaka folyamán vonuljon vissza Curtatone felé és csatlakozzon a Lichtenstein dandárhoz. Itt meg kell jegyeznem, hogy Fanti, toszkanai tábornok 1849-ben kiadott könyvecskéjében olvasható, hogy Curtatonénál majdnem az ellenséges huszárok kezébe került. Több mint valószínű, hogy akkor őket láttam és majdnem nagy fogást csináltam.

Amikor osztagommal Cerese...-be megérkeztem, már sötét volt. Báró Simschen vezérőrnagy a fenti parancsot már Mantuán át is megkapta, ám a mocsaras vidéken, melynek mellékútjait és keskeny hidjait az ellenség még nappal megszállta, nem tűnt tanácsosnak különös elővigyázatosság nélkül, sötét éjszaka előrenyomulni. Simschen úgy vélte, adott körülmények között a legbiztonságosabb, ha felderítést végeztet. Azonnal hajlandónak mutatkoztam osztagom vezetésére, csupán egy órányi időt kértem a lovak takarmányozására. A tényleges megbízást az osztag vezetésére báró Simschen vezérőrnagytól kaptam, akinek korábban, két évig a segédtszjtje voltam. Mivel a felderítés előtt a vidéket a vezérkari térképek alapján alaposan áttanulmányoztam, a kerülő és mellékutak közül a legbiztonságosabbat ki tudtam választani. Útikalauznak egy parasztot fogadtunk fel. Éjjel 10 órakor elindult az osztag. Én Meihsrimmel vezérkari századossal együtt az elővéd élén lovagoltam. Mögöttünk jött a felfogadott kalauz, akinek lovát óvatosságból az egyik huszárhoz köttettem, és így még napfelkelte előtt, baj nélkül Curtatonéhez értünk.

III.

1848. május 29-én a sereg a Mincio folyó jobb partjáig nyomult előre, hogy Peschiera szorongatott erődjét felmentse. Ám a három napig tartó eső miatt a hadműveletet fel kellett függeszteni. A lovainkkal kint álltunk az úton, a sárban és a vízben csüdig elmerülve. Az országúthoz közel található kocsmában, ahol már több tábornok és törzstiszt talált mene-

déket a tartós eső elől, mi, huszártisztek is száraz helyet kerestünk magunknak és találtunk is a fogadóhoz épített, félig fedett pajtában. Itt mi - gróf Belcredi kapitány, Fiáth főhadnagy és én - egy nagy ládában jól kialudtuk magunkat, amelyben az olaszok szőlőt szoktak taposni. Június 1-jén, Krisztus mennybemenetelének napján, napfelkelte előtt, amikor az eső elállt, Cseh őrnagy felébresztett és a már nyeregben ülő huszárokra mutatva, megbízott engem, hogy azonnal induljunk el egy közeli, az ellenség által még meg nem szállt helységbe s a lovaknak szénát, és főleg zabot, kukoricát vagy árpát rekviráljunk. Ugyanis az állatok a rendelkezésre álló frissen vágott fűvet nem eszik meg. Elsősorban a vezérkar lovai igen legyengült állapotban vannak. Megbízásomat a legnagyobb sikerrel teljesítettem, mivel már délután 2 óra előtt több kocsi takarmánnyal, jókora mennyiségű kukoricával, továbbá a helység malmában talált darával tértem vissza. Ezenkívül saját költségre a tiszteknek elegendő élelmet, főleg kenyeret vásároltam, mivel kenyérben és sóban hiányt szenvedtek. Ugyanis a magukkal hozott, öt napra kiadott kenyéradag a tartós esőben ehetetlenné vált. Ebből az élelemből gróf Wimpffen altábornagy hadosztályához tartozó tábornokok és törzstisztek is részesültek.

Ez alkalommal esett meg, hogy a huszárok, akik már szinte mezítláb voltak, a vasárnapi ruhába öltözött polgárokról lehúzták a cipőt, és cserébe huszárcsizmáikat adták oda nekik. Az olaszok szerencsére nem tettek panaszt. Amikor ugyanis bejöttek a vendéglőbe, ahol éppen reggeliztem, hogy panaszkodjanak, először meg sem mertek szólalni, hanem lábukat felemelve, különös lábbelijüket mutatták. Mivel felindulásomat félreértelmezték, panaszukkal elő sem mertek hozakodni. Hirtelen jó ötletem támadt, és a megdöbbenet polgárokat, mint öfelsége a császár hűséges és derék alattvalóit dicsérni kezdtem, miközben az ajtón kitessékeltem őket. Így mentettem meg a huszárokat. Visszafelé az úton észrevettem, hogy majdnem az egész szakasznak új csizmája volt, s így az olaszok, ha nem is önként, de huszárjainkat mégis tényleges támogatásban részesítették. Már nem emlékszem, melyik helységben történt ez az eset. Egyszer az olaszok évekkel később, azt hiszem, 1856-ban a rekviráláskor általam kiállított számlák miatt panasszal léptek fel és ez alkalommal erről az ügyről is említést tettem. Az erre vonatkozó iratok bizonyára megtalálhatók a levéltárakban. Ha jól emlékszem, Ceresaraban történt meg az eset.

IV.

1848. június 6-án, amikor a hadsereg az ellenség megtámadása céljából Mantuán és Legnanon át Vicenzába vonult, báró d'Aspré hadtestparancsnok Cseh őrnagynak kiadta a parancsot, hogy egy osztály huszárral és egy zászlóaljnyi vadással a hadsereg részére az Adige folyó mentén nagyobb rekvirálási akciót hajtson végre. Előrenyomulásunkat korán hajnalban megkezdtük az Etsch jobb partján és délelőtt kilenc órakor már megérkeztünk a helyszínre. Karl Bauer, az elsősorban olaszokból álló 11. vadászzászlóalj parancsnoka, akit a hadtestparancsnokság eddig tanúsított hűséges szolgálataért kitüntetésül jelölt ki erre az akcióra, embereit nem akarta hűtlenség kísértésének kitenni. Ezért úgy döntött, hogy a helyszínen marad és a huszárokat innen támogatja. Mi azonban bevonultunk a városba és az itt található kastélyparkjában letáboroztunk. Cseh őrnagy a polgármesterrel közölte

7 Az Adige folyó német neve.

rekvirálási igényeit, aki mindent megígért, ám már jóval elmúlt dél és még semmit sem szolgáltatott be. Miközben éppen a foganatosítandó intézkedéseket beszéljük meg, vágatva megérkezett a vadászok segédtisztje és jelentette, hogy sok vadász már dezertált. Bauer őrnagy zászlóaljért nem tud kezességet vállalni, ha a huszárok azonnal nem térnek vissza. Ezért Cseh őrnagy azonnal elrendelte az indulást, engem azonban írásban meghatalmazott, hogy egy szakasz huszárral maradjak ott és hadtestparancsnok által elrendelt rekvirálást igyekezzek végrehajtani. Ám a legnagyobb óvatossággal járjak el, mert adott körülmények között a rám bízott feladat teljesítése nem lesz könnyű.

Délután 2 órakor, amikor a rekvirálandó javakból még semmit sem szolgáltatott be, felkerestem a polgármestert, hogy a dolgot újból megsürgessem. Mivel a helyi előljárással a végrehajtást már akkor is elszabotálta, amikor az egész 1. lovasosztály és egy vadászzászlóalj ott tartózkodott, egy szakasszal még kisebb esély mutatkozott a feladat végrehajtására. Ezért a polgármestert, közben vele beszélgetve, huszárjaim körletébe vittem, és értésére adtam, amennyiben a rekvirálást nem tudjuk végrehajtani, mint foglyot, magunkkal visszük. A meggyőző erejű fenyegetés hatott! Amikor aztán a megijesztett polgármester végül felfogta szorult helyzetét, az eddig elodázott rekvirálás végrehajtásával két helyi tisztviselőt megbízott. Én, a magam részéről 2 káplár vezetésével 12 huszárt adtam melléjük. Ezek aztán rövid időn belül az összes jószágot összeszedték. Miközben elhajtották az állatokat, a feldühödött polgárok és parasztok összegyűltek a kastély előtti téren és velünk szemben fenyegető magatartást tanúsítottak. Mivel esett az eső, a legtöbben köpenyt, és alatta néhányan, mint észrevettem, katonai vadász öltözetet viseltek. Bár az immár több száz főre duzzadt tömeg fenyegető magatartása óvatosságra intett, a legkevésbé sem ijedtem meg, mert túsul magam mellett tartottam a polgármestert. Mivel tapasztaltam, hogy a nép szereti és általános tiszteletnek örvend, arra a következtetésre jutottam, hogy embereire a legnagyobb befolyással bír. Fülébe súgtam, hogy „rövid beszéddel csillapítsa le a kedélyeket. Amennyiben a tömeg megtámad minket, kénytelen leszek őt ott azonnal agyonlővetni.” A polgármester igyekezett utasításomnak eleget tenni és a felizgatott lakosságot figyelmeztette: „Oszoljanak fel nyugodtan, mivel a rekvirálásért később mindenkit kártalanítani fognak,” és kérte, hogy az ő szorult helyzetére is legyenek tekintettel. Erre a lecsillapított tömeg visszahúzódott. Sőt néhány paraszt valószínűleg azért, hogy köztisztviselőnek örvendő polgármesterüket elkísérhessék, még az állatok hajtására is önként felajánlkozott. Miután az összeterelet csordából gazdáik kérésére a teheneket visszaadtam, valamivel több, mint 70 ökörrel rendelkeztem. Még lefoglaltattam néhány szekér takarmányt és délután öt óra körül a rekvirált javakkal elindultunk és a szükséges biztonsági intézkedések betartásával a helységet minden nehézség nélkül elhagytuk. A jámbor polgármestert egy bricskán túsul magunkkal vittük, és csak akkor bocsátottam szabadon, amikor előőrseinket megpillantottam és szállítmányomat már biztonságban tudtam. Miután tudtára adtam, hogy immár szabad, a saját kezüleg kiállított számlát átnyújtottam a zavarban lévő embernek. Az önkéntes állathajtókat azonban ígéretemhez híven saját pénzemből fiztettem ki.

8 Kacs Kovits bizonyára az osztrák szolgálatból dezertált vadászok egyenruhájára figyelt fel.

Éjjel 11 óra körül érkeztem vissza Barbarano közelében állomásozó ezredemhez, ahol már osztagommal együtt eltűntnek hittek. Ezért először azt gondolták, hogy a túlerőben lévő ellenség támadja meg őket. Aztán látták, hogy én törtem át szerencsésen az ellenséges területen, de azt hitték, hogy üres kézzel érkezem. Nagy volt ám az öröm és a csodálkozás, hogy mindössze egy osztaggal a parancsot nehéz körülmények között sikeresen teljesítettem, amelynek végrehajtására eredetileg egy egész osztályt és egy vadászszázaljat rendeltek ki. A helység nevét, ahol erre a rekvirálásra sor került, sajnos nem tudom pontosan felidézni, mivel már rég elfelejtettem. Naplóm pedig azóta elveszett, melyet az egész hadjárat alatt végig vezettem. Mivel egykori őrnagyom, Cseh Győző által aláírt és általam kitöltött elismervény a levéltárakban még bizonyára fellelhető, a szóban forgó település nevét bizonyára ki lehet deríteni.

Tata, 1883. szeptember 18.

Kacskovits Károly
cs. kir. lovassági százados

Nyilatkozat

Az 1848. évi itáliai hadjáratra vonatkozó, fenti visszaemlékezés a tényeknek megfelelő és valóságos. Ezt mint tanú, annál is inkább megerősíthetem, hogy a szerzővel együtt ugyanabban a lovasszázadban szolgáltam. Vele együtt valamennyi haditettben részt vettem és az akkor még főhadnagyi rangban lévő Kacskovits Károly által örvendetes módon összeszedett javakból magam is részesültem.

Dunaföldvár

Fiáth Lajos
nyugalmazott ezredes

Igazolom, hogy az 1848-as itáliai hadjáratra vonatkozó, fenti visszaemlékezés úgy teljes tartalmában, mint egyes részleteiben és általánosságban valóságnak megfelelő tényeket rögzít, melyeket a szerző írásba foglalt. Mint ugyanannak a lovasszázadnak egykori másodszázadosa saját kezű aláírással és pecséttemmel:

A morvaországi Igrowitz kastélya
1883. október 30.

Edmund Belcredi
nyugalmazott cs. kir. ezredes

Függelék

Visszaemlékezés az 1848. évi hadjárat alatt teljesített előrsi szolgálatra

1848-ban, október közepén e leírás szerzőjét, a 7. Huszárezred egykori főhadnagyát osztagával együtt Pieve Porto Moronéba vezényelték, előrsi szolgálatra. Egyidejűleg itt állomásozott a 6. Szent György Ezred egyik vadászszázada is. Mivel ennek az egységnek a

parancsnoka ugyancsak főhadnagy volt, mint rangidős, az előírásnak megfelelően átvette tőlem a parancsnokságot. Éppen fegyverszünet volt érvényben, ezért szolgálatunkat főként a Ticino folyón a komp és az átkelés ellenőrzése képezte, ahová mindkét fegyvernemből erős őrséget állítottunk. Egyszer megesett, hogy két piemonti tiszt a kompon átmerészkedett és partra lépett. Az őrszem a tisztek egyenruháját meglátva, tisztelgett nekik és tovább akarta őket engedni. Am az altisztünk megakadályozta, hogy tovább menjenek. Felszólította őket, hogy térjenek vissza a túloldalra, ami meg is történt.

Mivel a Ticino túlsó, piemonti oldalán a bor és a dohány jóval kevesebbe került, mint nálunk, két határőr és egy Bácskából származó huszár, akik jól megértették egymást,⁹ összeheszték, hogy átkelnek és a parthoz közeli kocsmában bort és dohányt vásárolnak. Egy piemonti őrzőfoglyul ejtette őket. Miután az esetről tudomást szereztem, szolgálati úton azonnal jelentést tettem róla. Egyidejűleg azonban gróf Török Sándor ezredessel magánúton közöltem, akit ideiglenesen az egész dandár vezetésével megbíztak, hogy a piemonti tisztek szabad elvonulására és a viszonyosság jogára hivatkozva a piemonti királyi katonai parancsnoksághoz Castel San Giovaniba nyílt levelet szeretnék küldeni. Ebben el kívánom magyarázni, hogy embereim nem szökevények, hanem féktelenségből és újoncok lévén, tudatlanságból követték el tettüket, s ugyanezt már piemonti tisztek is megtették. Ezt a nyílt levelet egy megbízható és jó szándékú idős olasszal küldtem el Castel San Giovaniba, aki korábban nálunk teljesített katonai szolgálatot. Utasítottam, hogy saját kezűleg adja át az olasz csapatok parancsnokának. Ugyancsak mellékelem Della Marmora piemonti tábornok eredeti levelét, mely bizonyítja, hogy sikerrel jártam és embereimet visszakaptam. Ennek az önmagában jelentéktelen esetnek leírásával nem állt a szerző szándékában, hogy esetleges érdemeire utaljon. Am a megőrzött sajátkezű írás [Della Marmora tábornok levele] igazolhatja, hogy saját elhatározásából nemcsak azt hajtotta végre, ami szolgálati kötelességeihez tartozott, hanem mindent, ami a katonai szolgálat számára előnyösnek és hasznosnak számított. – A régi közmondás szerint: Többet ésszel, mint erővel.

1883. október

Kacs Kovits Károly
cs. kir. lovassági százados

9 Bizonyára jól tudott németül, vagy német származású volt a Bácskából származó huszár.

Kacskovits Úrnak

7. Huszárezred

Sajnálom, hogy nem kaptam meg időben becses levelét. A párbajozni kívánó személyek letartóztatásával nem állt szándékomban, hogy rábíriam őket, felhagyjanak ezzel az egyre gyakoribbá váló szokással. Amennyiben tudtam volna, hogy Ön Porto Morronében lesz, igyekeztem volna Önnel mindenképpen találkozni.

A három katonával jól bántak, gyógyították őket az osztrák fennhatóság alá tartozó hadseregüknél. Csatolom Önnek az előőrsre való megérkezésüket tanúsító igazolást.

Castel di Giovanni, október 28-án

Della Marmora

vezérőrnagy

A levéltári iratanyag hiányosságai miatt sajnos nem ismerjük, hogy Kacskovics Károly milyen célból vetette papírra visszaemlékezésének sorait. 1883-ban már Tatán lakott és 1896. január 2-án itt halálozott el.¹⁰ Csupán találgathatunk, mi motiválhatta az ekkor már 61 éves egykori huszártisztet. Talán Kacskovics magánéletében történt gyökeres változással, katonai nyugdíjával kapcsolatos kérelmével függött össze a tanúkkal, egykori tisztársakkal hitelesített visszaemlékezés keletkezése. Ehhez azonban pergensük vissza Kacskovics Károly élettörténetének lapjait.

1850 elején Kacskovics Károly leszerelt a hadseregtől és hazatért a szülői házba, Fel-sőmocsoládra. Félév múlva megnősült, Antal Kornélia Petronellát vette feleségül. (Csupán érdekességként említjük meg, hogy a kötcesei Antal család távoli rokonságából származott Antal József, Magyarország rendszerváltás utáni miniszterelnöke.) 1851. május 21-én megszületett a házaspár egyetlen gyermeke, Kacskovics Irén, aki élete során kétszer is férjhez ment. Először Volny Antalhoz, egy nála jóval idősebb, 48-as volt honvédkapitányhoz, majd válásuk után Rumbach Géza császári és királyi kamaráshoz, s ezen a hazafiasságukról közismert kötcesek igencsak felháborodtak. Gyermeke egyik házasságából sem született és Rumbachné Kacskovics Irén 1913-ban vérszerűen leszűzött nélkül halt meg. Fogadott fia, aki a családi vagyon nagy részét örökölte, az I. világháborúban eltűnt.¹¹

Hősünk, Kacskovics Károly élete még lányánál is változatosabban alakult. Költekező, kártyázó életmódjával házasesember korában sem hagyott fel és egy 1855. március 3-án kelt levél szerint adóssága már 25 ezer forintra rúgott. 1871-ben a tabi járás szolgabírájává választották,¹² ám 1883-ban visszaemlékezésének keletkezése szerint már Tatán élt. 1877. május 24-én a Balaton északi partján lévő Palóznak községben Stóni Rózától lánya született, akit saját gyermekének ismert el. Feltételezésünk szerint az öregedő Kacskovics Károly tabi szolgabírársága idején 16 éves háztartási alkalmazottjával került intim kapcsó-

¹⁰ Somogy 1896. január 12. – Kacskovics Károlyt a Tata-tóvárosi sírkertben temették el.

¹¹ Csepinszky Mária: A kötcesei nemes családok története a XVIII–XIX. században. www.sulinet.hu/.../10_nemesek_és_kúriák.htm – Ezúton is köszönöm Csepinszky Mária kötcesei helytörténeti kutató személyes segítségét.

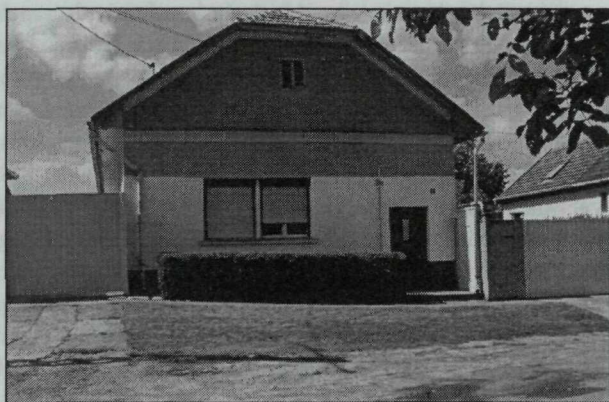
¹² Magyarország vármegyéi és vármegyéi. Somogy vármegye. Szerk.: Csánki Dezső. Budapest, é. n. 566. p.

latba, akivel később, családját elhagyva, Tatára költözött. Ugyanis Stóni Róza 1860-ban Tabon született és itt fogadhatta fel cselédjének Kacskovics. Közös gyermeküket később saját nevére íratta. Stóni Róza Kacskovics Károly halála után Vadasi Sándor jászberényi tőkepezés magánzóhoz házvezetőnőnek szegődött. 1902. március 10-én bekövetkezett halálakor Kacskovics Károlyné, Stirn Rozália néven jegyezték be az anyakönyvbe.¹³ Ez mégsem elegendő bizonyíték arra, hogy Kacskovics feleségül is vette, mivel az anyakönyvbe személyi okmányok hiányában ismerősök bemondása alapján jegyezték be az elhunyt adatait. Továbbá arra sem utalnak levéltári adatok, hogy Kacskovics Károly elvált volna Antal Kornéliától. Kacskovics Janka két hónappal anyja halála után feleségül ment a nála 32 évvel idősebb Vadasihoz.¹⁴ Házasságukból gyermekük nem született. Vadasi 1926-ban Budapesten hunyt el, és özvegye ezután kérte nemesi származására utaló, eredeti családnévének használatát. Vadasiné sz. Kacskovics Janka 1940. április 11-én Jászberényben tüdőgyulladás következtében halt meg. Három évvel korábban eltartási szerződést kötött a szegénygondozó apácanővérekkel, akik felújításokat végeztek ma is meglévő, Hentes utca 11. sz. alatti házában. Kacskovics Jankát az árvaszék gondnokság alá vette, mivel elmebetegnek nyilvánították. Felhalmozott adósságait ékszereinek eladásából egyenlítették ki. 1948-ban Jászberény város a házat árverezés útján magánszemélynek adta el.¹⁵ E sorok szerzője a Kacskovics családról, és az egykori huszártiszt kacskaringós életútjáról, katonai pályafutásáról összegyűjtött nagy mennyiségű forrásanyag felhasználásával hosszabb tanulmány megírását is tervezi.

Kacskovics.

A Kacskovics család címere

Kacskovics Janka jászberényi háza

13 JSzML. XXXIII. 2. Jászberény város halálozási anyakönyve 1902/150. sz. – Kacskovics Janka édesanyjának leánykori neve minden más levéltári forrás szerint Stóni, vagy Stáni Róza volt.

14 JSzML. XXXIII. 2. Jászberény város házassági anyakönyve 1902/66. sz.

15 JSzML. V. 1. 73/b. Jászberény város polgármesterének iratai 576/1948.

Elek György

Karcagon, az 1849. évben elhalt és eltemetett honvédek¹

Adalékok az 1848-49. évi szabadságharc történetéhez

Az 1849 januárja-márciusban Tiszafüred és Cibakháza vonalon megállapodott frontvonallalhoz a Nagykunság települései viszonylag közel, ám mégis biztonságos távolságban fekvtek. E kedvező földrajzi fekvésnek tudható be, hogy amikor a kápolnai csatavesztés után a hadsereg a Tisza mögé, Tiszafüredre húzódott, a Honvédelmi Bizottmány utasítására Karcagra (és Törökszentmiklósról is) 400 beteg ellátására alkalmas *állandó* vagy *központi katonai kórházakat* telepítettek. (A csapatokat bizonyos távolságból ellátó ún. *mozgó kórházak* voltak még a Tisza mentében Kisújszálláson, Kunhegyesen, Kunmadarason, Tiszafüreden és Balmazújvároson.) Karcagon február közepén kezdődött meg a létesítmény berendezése, amelynek céljaira református a fiúiskolát, a két leányiskolát, a katolikus iskolát és a tiszti kvártélyházat foglalták le. A kórház vezetője **dr. Kikó Károly** (az alább közölt feljegyzésekben „dr. Chikó”-nak írják – E.Gy.), korábban Perczel táborának főorvosa lett, ő azonban nemcsak a karcagi, hanem a környékbeli egészségügyi létesítményeket is felügyelte. Orvostollégái közül **Adler Károly, Csajághy István, Galgóczy Gábor, Jablonkay Gábor** és **Löwy Miksa** nevét ismerjük.²

Az intézmény 1849. február közepétől július végéig, az oroszok tiszai áttöréséig működött, s ez idő alatt természetesen állandó kapcsolatban állt a helyi közigazgatással, az egészségügy itteni képviselőivel és az egyházakkal. A sebesülésben vagy betegségben elhalt honvédeket a karcagi temetőben temették el, így kerültek a honvédek nevei a Karcagi Református Egyházközség anyakönyveibe.³ Az anyakönyvben már 1831 szeptemberétől elkülönítve, önálló feljegyzésként vezették az itt elhalt és eltemetett katonai személyek adatait, feltüntetve benne az elhalálozás időpontját, az elhalt nevét, életkorát, lakóhelyét, a halál okát, az halált megállapító orvos nevét, a temetés helyét, az eltemető pap és kántor nevét.⁴ Az 1830–1848 közötti adatokat tartalmazó anyakönyv 1849. április 11-én betelt, az ezután elhaltakat az új *halotti anyakönyv* (1849–1866) legutolsó oldalaira írták be. Az utolsó feljegyzés 1849. június 13-án kelt.

A kórház első halottait az egyházközség papja *Daróczy Mihály* lelkész és *Rekettye Benjamin* kántor temették. Később *Ecsedy János* lelképásztor, a kórház lelkésze szolgált a temetéseken. A temetés helyeként az anyakönyv „*közönséges temető*”-t vagy „*köz temető*”-t tüntet fel. Karcagon abban az időben hat temetője volt a reformátusoknak, sajnos nem tudjuk, hogy ezek közül melyikben volt a katonák nyughelye. Ma már Karcagon semmilyen 1848-

1 Szerkesztői megjegyzés: Őrsi Julianna a Jászkunság 2009. évi számában írt a Nagykunságban 1849-ben elhunyt honvédekről. Ő a Karcagon elhunytak listáját nem találta. Ezt hivatott kiegészíteni Elek György jelen írása.

2 Bővebben lásd Elek György: Egy város a hátszágban: Karcag 1848–49-ben. Karcag, 1998.!

3 Karcagi Református Egyházközség irattára, anyakönyvek. Egy kötetben: Házassultak 1830-1852. és Meghaltak 1830-1848., valamint Halottak 1849-1866.)

4 „A' Nagy Kun Karczag új Szállási Helvétziai Vallás tételt tartó Ekklézsia Matrikulájának a' Katonai Személyek halálát különösen mutató része”

49-ben keletkezett honvédsírra utaló nyom nincsen.⁵ (A halotti anyakönyv rovatait a „terjedelemre való szoros vigyázat” miatt csak az első bejegyzésnél tüntettem fel, ahogy csak a fenti bevezetőben írtam le, s másutt elhagytam temetésen szolgáló lelkipásztorok és a kántor nevét is.)

A halálnak esztendeje, Hónap Napja:

1849. február 22.

A meg holtak vezeték és keresztnéve:

Vajda István, Élet ideje: 22 éves, református

(alakulat:) 39ik zászlóalj, 2ik századjából
(rendfokozat:) közsztíz

Élet ideje: 22 éves, református

Karászi, Szabolcs megyei szül.

Betegsége: hagymáz

Orvosi vizsgálat (a halottszemléát végezte

E. Gy.): Dr. Galgóczy, kórházi főorvos

Temetés helye: Karcagon, közönséges temető

1849. március 3.

Filmó András, életkor nincs feltüntetve, evangélikus

60. zászlóalj, 6. század

köz honvéd

Keresztúri szül.

tüdőgyulladás

Dr. Galgóczy, kórházi főorvos

1849. március 3.

Ágoston Sándor, életkor és vallás nincs feltüntetve

alakulat: 48. zászlóalj, 5ik század

köz honvéd

tüdőgyulladás

Dr. Galgóczy

1849. március 13.

Végh András, életkor és vallás nincs feltüntetve

39. zászlóalj, 1. század

közvtíz

Udvari születés, Bihar megye

hagymáz

Dr. Galgóczy

1849. március 13.

Pommer János, életkor nincs feltüntetve, evangélikus

61. zászlóalj, 4ik század

közhonvéd

lakóhelye nincs feltüntetve

ideg láz

Dr. Galgóczy

1849. március 13.

Szabó Sándor, életkor nincs feltüntetve, református

Württemberg huszárezred, 1.század

közvtíz

lakóhelye: nincs feltüntetve

hagymáz

1849. március 15.

Bereczky András, 18 éves, református

39. zászlóalj

közvtíz, honvéd

lakóhelye nincs feltüntetve

idegláz

Dr. Galgóczy

⁵ Van viszont néhány évtizedekkel későbbi sír, amelyeken feltehetően az elhalt vagy a családja kívánságára feltüntették, hogy az ott nyugvó 1848–49-ben honvéd volt.

KARCAGON, AZ 1849. ÉVBEN ELHALT ÉS ELTEMETETT HONDÉDEK

1849. március 18.

Simon Ferenc, életkor és vallás nincs feltüntetve
Württemberg huszárezred, 2. század
huszárezred
lakóhelye: Ungvár
halál oka nincs feltüntetve
Dr. Galgóczi

1849. március 23.

Páhi István, 23 év, nős, református
39. zászlóalj, 6. század tizedes
Ujváros, Abaúj megye
tüdőgyulladás
Dr. Galgóczi
temette: Ecsedi János, kórházi lelkész

1849. március 29.

Párkányi Pál, életkor nincs feltüntetve, evangélikus
Ern. Sor.ezr. (vsz. Ernő sorszred)
honvéd
lakóhelye nincs feltüntetve
csatán kapott sebben
Dr. Galgóczi

1849. március 31.

Mészáros Péter, 23 éves, nőtlen, református
48. zászlóalj, 4. sz. honvéd
Taktakenéz, Szabolcs
Dr. Ádler

1849. április 4.

Galgóczi András, 21 éves, nőtlen, református
Lehel huszárezred, 5. század
honvéd
Püspökladány, Szabolcs
hagymáz
Dr. Ádler

1849. április 5.

Nemes József, 28 (éves) nőtlen, református
10.zászlóalj, 6. század
tizedes
Tiszadob, Szabolcs
Dr. Ádler

1849. április 6.

Szekeres István, 30 éves, nőtlen, református
DM. (Don Miguel, „Dommiguel” ezred?)
39. zászlóalj. 1. század
honvéd
Debrecen, Bihar
csatában kapott seb
Dr. Ádler

1849. április 4.

Kók Ádám, 20 éves, nőtlen, evangélikus
61. zászlóalj. 3. század
rendfokozat nincs feltüntetve
Olános, Somogy megye
tüdővész
Dr. Chikó

1849. április 6.

Halász Adolf, 23 éves nőtlen, református
alakulat nincs feltüntetve
hadbíró százados
Dabas, Pest megye
hagymáz
Dr. Lenk⁶

1849. április 8.

Bujdosó Sándor, 19 éves, nőtlen, református
25. zászlóalj, 3. század honvéd
Nagykőrös, Pest megye
hagymáz
Dr. Chikó

6 Dr. Lenk Adolf (1807–1867) Karcag város orvosa

1849. április 11.

Vas Péter, 19 éves, nőtlen, református

25. zászlóalj, 4. század

rendfokozat nincs feltüntetve

Karczag

lövés miatt

Dr. Chikó

1849. április 11.

Nagy József, 23 éves, nőtlen, református

39. zászlóalj, 1. század

honvéd

Nagykároly, Szatmár megye

sárgaság

Dr. Chikó

Gyarmati András, 19 éves, református

26. zászlóalj, 3. sz.

közhonvéd

Debrecen, Bihar megye

Dr. Chikó

1849. április 14.

Szőke István, 21 éves, nőtlen, református

1. zászlóalj, 3. század

honvéd

Kecskemét, Pest vármegye

hagymáz

Dr. Chikó

1849. április 16.

Tót József, 22 éves, nőtlen, református

61. zászlóalj, 6. század

rendfokozat nincs feltüntetve

Bátöny, Somogy megye

tüdősrivadás

Dr. Csajági

1849. április 20.

Venczel György, 23 éves, nőtlen,

evangélikus

44. zászlóalj, 3. század

rendfokozat nincs feltüntetve

Pinkafeld, Vas megye

hagymáz

Dr. Csajági

1849. április 22.

Szűcs Ferenc, 18 év, református

28. zászlóalj, 4. század

rendfokozat nincs feltüntetve

Tarpa, Bereg megye

hagymáz

Dr. Chikó

1849. április 22.

Farkas István, 20 éves, nőtlen,

református

25. zászlóalj, 4. század

honvéd

Czegléd, Pest megye

hagymáz

Dr. Chikó

1849. április 23.

Varga József, 20 éves, nőtlen, református

alakulata és rendfokozata nincs feltüntetve

Kecskemét, Pest megye

sorvasztó láz

Dr. Chikó

1849. április 29.

Sándor Károly, 23 éves, nőtlen,

evangélikus

56. zászlóalj, 4. század

tizedes

Vászoly, „Szala” megye

torokgyulladás

Dr. Chikó

1849. május 4.

Tót István, 22 éves, nőtlen, református

6. zászlóalj, 2. század

rendfokozata nincs feltüntetve

KARCAGON, AZ 1849. ÉVBEN ELHALT ÉS ELTEMETETT HONDÉDEK

Karád, Zemplén megye
halálok nincs feltüntetve
Dr. Chikó

1849. május 4.
Rózsa Mihály, 20 éves, nőtlen,
református
26. zászlóalj, 2. század
rendfokozat nincs feltüntetve
Átánd, Heves megye
Dr. Chikó

1849. május 7.
Jakab Henrik, 22 éves, nőtlen,
evangélikus
34. zászlóalj, 1. század
rendfokozat nincs feltüntetve
Cservenka, Bács megye
hagymáz
Dr. Chikó

1849. május 10.
Csabai Mátyás, életkor nincs feltüntetve,
evangélikus
43. zászlóalj, 1. század
honvéd
hagymáz
Dr. Chikó

1849. május 11.
Kovács János, 20 éves, nőtlen, református
49. zászlóalj, 4. század
honvéd
Iszkaszentgyörgy, Fejér megye
hagymáz
Dr. Chikó

1849. május 11.
Mester Mihály, életkor nincs feltüntetve,
református
35. zászlóalj, 5. század
honvéd

Nyíregyháza, Szabolcs megye
bélgyulladás
Dr. Chikó

1849. május 20.
Kis Sándor, 19 éves, nőtlen, református
48. zászlóalj, 6. század
honvéd
Nádudvar, Szabolcs megye
gyomor kór
Dr. Chikó

1849. május 26.
Csemen János, 32 éves, nő, evangélikus
10. zászlóalj, 5. század honvéd
Nyíregyháza, Szabolcs megye
csatán kapott seb
Dr. Chikó

1849. május 27.
Puskás Áron, 22 éves, nőtlen, református
28. zászlóalj, 1. század
rendfokozat nincs feltüntetve
Csaholc, Szatmár megye
seb miatt
Dr. Chikó

1849. június 6.
Boros János, 22 éves, nőtlen, evangélikus
1. zászlóalj, 5. század
rendfokozat nincs feltüntetve
Nyíregyháza, Szabolcs megye
vízkór
Dr. Chikó

1849. június 7.
Jóni Sándor, 21 éves, nőtlen, református
43. zászlóalj, 6. század
rendfokozat nincs feltüntetve
Mátételek, Szatmár megye
hagymáz
Dr. Chikó

TÖRTÉNELEM

1849. június 11.

Vitek István, 22 éves, nőtlen, evangélikus

45. zászlóalj, 5. század

rendfokozat nincs feltüntetve

Donkovec, Vas megye

vízkór

Dr. Chikó

1849. június 13.

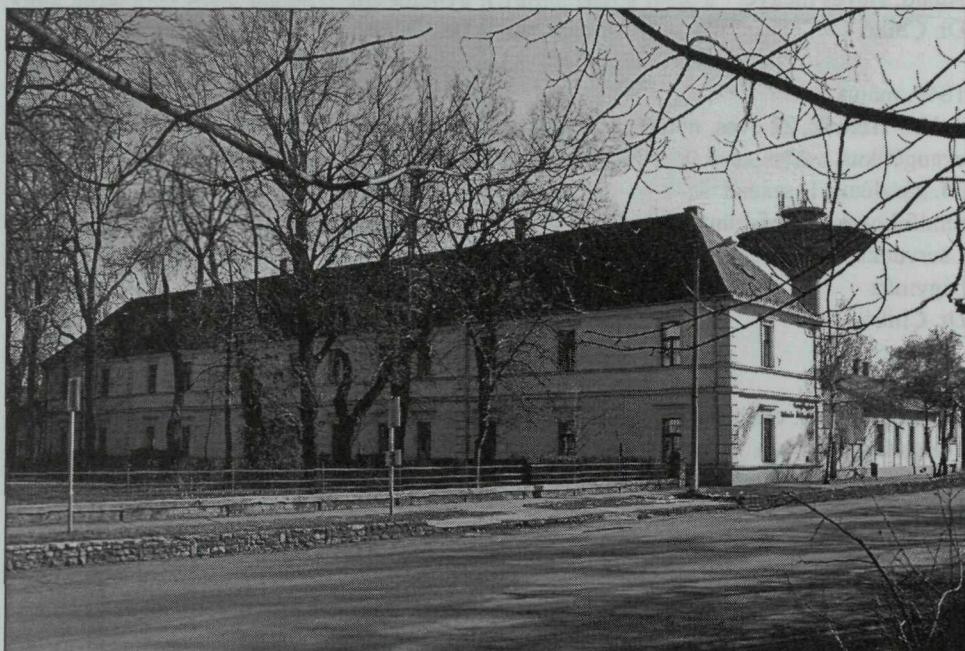
Zellár István, 19 éves, nőtlen, református

48. zászlóalj, 2. század

rendfokozat nincs feltüntetve

Bura, Szabolcs megye

Dr. Chikó

Az elemi iskola is mozgókorházként szolgált 1849-ben (Karcag, Kálvin u. 2.)

Bagi Gábor

Adalékok egy amerikus magyar katona életéhez a XIX. században

Kozlay Jenő (Ödön), pontosabban Eugen Arthur Kozlay nevével elsőként 2005-ben találkoztam, amikor Reich Lajos nyugalmazott közgazdász telefonon felhívott. Mint azt elmondta, az 1848-as honvédtiszt, majd amerikai polgárháborús ezredes – címzetes dandártábornok – jászladányi születésű volt, és a mai leszármazottak (Douglas, de főképp neje, a dán származású Janet Kozlay) többet is szerettek volna megtudni családalapító ősükről.¹

Mivel magam is jászladányi születésű vagyok, sikerült számos adalékot összegyűjtenem, és elküldeni a kései utódoknak. Sajnos azonban épp a legfontosabbak nem derültek ki, sem a szülőhely, sem pedig a születési év kérdését nem sikerült egyértelműen tisztázni. Ebben meghatározó szerepet játszott az, hogy Jászladány nagyközség levéltára 1944-ben szinte teljesen megsemmisült, bár éppenséggel az sem segítette a kutatást, hogy Kozlay és ősei a jelek szerint evangélikus vallásúak voltak, akiket épp ezért nem helyben anyakönyveztek.

2006-ban Douglas és Janet Kozlay a Petőfi Irodalmi Múzeumnak adományozták ősük megmaradt hagyatékát², ami után magas magyar állami elismerésben is részesültek. Az esemény nyomán aztán Kozlay élettörténete is kezdett ismertebbé válni.³ Ebben szülőfalumban úttörő szerepe volt egykori tanáromnak, Kalmár István Tanár Úrnak, illetve ifjabb Kalmár Istvánnak, akik több írásukban egyebek mellett tisztázták, hogy Kozlay valóban Jászladányt tartotta születése helyének. Ugyanakkor azonban az egykori dandártábornok életrajzában megírása még évekkel a hagyaték hazatérte után sem készült el (annak idején az iratok gyors kiadását is emlegették), Kozlay neve sem igazán vált ismertebbé, sőt – az országos lapok tévedései miatt – mindmáig is több hibás adat kering vele kapcsolatban a köztudatban. Ezért úgy gondolom, hogy a saját kutatásaim eredményeit is célszerű lesz rövid formában közreadnom, mivel azzal – véleményem szerint a jelenlegi helyzetben – sem embereket, sem érdekeket nem sértek meg.

Természetesen mondanivalóm eleve nem lehet sem teljesen pontos, sem minden részletre kiterjedő. Remélhető azonban, hogy mégis elősegíti a fő célt, ennek az érdekes életútnak a mielőbbi, és a lehető legteljesebb feltárását.

1. Gyermekkor és ifjúság

Bár korábban még többen is 1824 körüli dátumot adtak meg, hősünk a jelek szerint inkább 1826-ban, valamikor október előtt születhetett Jászladányon. Erre utal az Amerikába érkezésekor megmaradt utaslista is, ami 1849 végén készült, és 23 évesnek mondja a fiatal bevándorlót. A családi és vezetéknev megállapítása azonban már jóval problémásabb.

1 Janet Kozlay é.n.

2 A hagyatékból korábban jelentős anyag került be Syracuse város (New York állam) egyetemének könyvtárába is.

3 Berényi Zsuzsanna Ágnes, 2006. Több téves információval.

A főképp a jászkiséri levéltárból előkerült adatok szerint Kozlay édesapjának neve Kecskés János volt, és utóbb őt is így nevezték el. Ugyanakkor Bona Gábornak az 1848-as tisztikarról írott könyveiben már Kozlay János Ödön néven fordult elő. Egyértelműen úgy tűnik, hogy az ifjú Kecskés csak 1848-ban – a honvédségbe történő beállása után – vette fel a Kozlay nevet, mivel Jászkiséren mindvégig az előbbi néven említették őt is, és családját is. Célja ezzel talán az volt, hogy némileg előkelősítse, nemesítse magát. Mivel a szláv kojej-kozel-kozo (stb.) egyaránt kecskét jelent⁴, és maga is írt egy szlovák nyelvű verset, tehát a családnak egyértelmű felvidéki kapcsolatai lehettek.⁵ Ebbe az irányba mutat még az is, hogy az ifjú Kecskés János az aszódi evangélikus gimnáziumba járt, azaz maga is ezt a reformációs irányzatot követte. Márpedig az evangélikus vallás meglehetősen ritka az Alföldön, ámde mindennapos a felvidéki szlovákságnál.

Annyi bizonyos, hogy az ifjú Kecskés János nem sokáig élhetett Jászladányon. Bár a települést szülőfalujaként említette, és Erzsébet nevű dajkájáról is megemlékezett, – állítólagos acsai tartózkodás után – hamarosan Jászkisérré költözött. Hogy pontosan mikor, az nem megállapítható, de egy Kozlay vers szerint még Jászladányon ismerkedett meg a szerelem érzésével, ami a korai kamaszkor éveire utalhat.⁶

Az elköltözésben alighanem szerepet játszott, hogy az ifjabb Kecskés édesanyja igen korán meghalt, és az apa a több kiskorú gyermek miatt másodszor is házasságot kötött. A mostoha neve a későbbi visszaemlékezések, illetve a levéltári források szerint Ruttkai Zsuzsanna volt. A Ruttkai név a Jászságban nem nagyon fordul elő, egy Rattkai család azonban a helybeliek szerint Jászladányon egykor valóban létezett. Utólag Kozlay talán korán elvesztett édesanyja emlékére tekintettel is nevezete a települést a szülőfalujának.

Jászkiséren 1837-től idősebb Kecskés János már a helyi kocsmá, illetve más közösségi bevételek hasznobérlőjeként tűnt fel. Ő rendkívül ügyes üzletembernek bizonyult, és számos jászsági településen igen jelentős vagyonra tett szert. Említették az érdeklőségeit egyebek mellett Jászapatin is, de bizonyítással jászladányi kapcsolatait sem számolta fel teljesen. Jászkiséren előbb csak az illegális italmérések bejelentésénél szerepelt a neve (1837, 1839, 1840, 1841), de végül már a városháza számára is tőle szereztek be az italt (bor, pálinka, egyéb töményszesz), a húst, faggyút, cukrot, papírt és írószert. Az elszórt bejegyzések alapján úgy tűnik, hogy idővel nemcsak megszorult magánszemélyeknek, hanem már magának a mezővárosnak is kölcsönzött ki kamatra komolyabb összegeket. Néhány éven belül ennek eredményeként olyan elismertséget és megbecsülést szerzett, hogy Jászkiséren utóbb már rendszeresen felkérték bérlői tevékenységének folytatására. Tették ezt annak ellenére, hogy a jászkun településeken kerületi határozatok és nádori leiratok is kötelezően elrendelték a kisebb királyi hasznóvételek, azaz a kocsmák, mézárszékek, boltok, halászat stb. árendába adását. Jászkisér közössége és tanácsa tehát többször is egyértelműen – és büntethetően – megszegte a nyílt licitáció elvét, hogy Kecskést sikerüljön

4 Gece Annabella, gömöri néprajzos kolléganóm szerint a Kecskés névből „szlovákosított” nemesi névként a Kozlay és a Kozelsky alakulhatott ki.

5 A nevével kapcsolatos internetes források - főleg Janet Kozlay kutatásai nyomán – a Kozik nevet is lehetségesnek tartják, erre vonatkozóan azonban nincs egyértelmű jászsági és nagykunsági bizonyíték.

6 Kozlay Jenő: Ladány. Megjelent a Ladányi Hírek 2009. decemberi számában, feltehetően Kalmár István tanár úrnak köszönhetően.

ott tartania.⁷ 1845 nyarán a tanács már valósággal könyörgött neki, hogy vállalja el az árendátori tisztelet. „... Ketskés árendássára nézve, a ki a maga kárával látta el eddig a Mézszárszéket ..., mellynél jobbal kivánni sem lehet, az árendát is nem hogy pontosan fizette volna, sőt az elmúlt szűk időkbén több izben tetemes summákkal segítette a Várost. Köz kivánsága volna tehát ezen Város Lakossainak, hogy Ketskés árendátor továbbá is fel szólíttatna, az itt maradásra ...”⁸

Az öreg Ketskés azonban nemcsak üzletemberként volt tehetséges ember, a kor kívánalmait látva János fiát is a lehetőségekhez képest gondos nevelésben részesítette. A helyi iskola elvégzése után a fiú az aszódi evangélikus gimnáziumba került. Itt igen jó osztályba került, mivel 1837/38-ban az osztálytársai között volt egy Petrovics Sándor nevű fiú is, aki aztán Petőfi Sándor néven vált a magyar irodalom egyik meghatározó egyéniségévé⁹. Nem tudni, mennyire hatott a leendő nagy költő szelleme az ifjú Kecsksésre, ám annak az 1850-es évekbeli amerikai irodalmi tevékenységét vizsgálva ez egyáltalán nem lehetett jelentéktelen.

Aszód után az ifjú Kecsksé a jelek szerint Pesten jogot tanult, és ügyvédnek készült. A jómódú apa nagyvonalú támogatását élvezve a fiú kezdetben nem minden tekintetben élt mértékletes életet, mivel 1847 nyarára már legalább 1200 váltóforintos adósságot halmozott fel különböző kereskedőknél. A bajokat csak növelte, hogy a Jászkiséren ekkor már lakosnak is bevett apa hosszas betegeskedés után 1847 tavaszán, 59 éves korában meghalt.¹⁰ A haláleset után az ifjabb János, valamint édes testvérei, Zsuzsanna, Márton, majd utóbb Mária is pert indítottak mostohaanyjuk ellen, akit azzal gyanúsítottak, hogy az örökségük felmérésekor annak egy részét jogtalanul elrejtette, eltitkolta.¹¹

János alighanem azért támadta meg utóbb a végrendeletet, mivel örökségét a 24. életéve betöltése – nagykorúsága – előtt nem vehette át, amire pedig tartozásai rendezéséhez is igen nagy szüksége lett volna.¹² Ezért a Jászkun Kerület törvényhatósági közgyűléséhez (– amolyan megyegyűlés – B. G.) fordult, és a vagyona zár alá vétele ellen tiltakozott. Mivel azonban időközben még további kiskunsági hitelezők is jelentkeztek, és mert Kecsksé adósságai a „pazarló hajlamát” igazolták, a közgyűlés úgy döntött, hogy az öröklendő vagyonrészt felügyelet alá veszik, nehogy kiskorúsága alatt azt teljesen eltékozzolja.¹³ A nem minden tekintetben „gusztusos” pereskedést végül a forradalom és a szabadságharc eseményei szakították meg, amelyek aztán ifjabb Kecsksé János életében is döntő változásokhoz vezettek.

7 Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár (a továbbiakban SZML) Jászkisér, tanácsi jegyzőkönyv (továbbiakban tan. jkv.) 1842. 194. szám (továbbiakban sz.).

8 SZML Jászkisér, tan. jkv. 1845. júl. 19. 169. sz.

9 Asztalos István, 1989. 30. A térképen szerepeltetett jászkiséri fiú ifjabb Kecsksé János lehetett.

10 SZML Jászkisér, tan. jkv. 1845. 185. sz., 187. sz., 313. sz.; Jászkiséri református halálozási anyakönyv.

11 SZML Jászkisér, tan. jkv. 1847. 282. sz.

12 SZML Jászkisér, tan. jkv. 1847. 122. sz.

13 SZML Jászkisér, tan. jkv. 1847. 450. sz.

2. Részvétel a szabadságharcban, emigrálás Amerikába

Hogy az 1848/49-ben a nevét Kecskésről Kozlayra változtató fiatalember (nevezzük a későbbiekben ekképpen) milyen szerepet játszott a pesti eseményekben, az máig nem tisztázott. Bona Gábornak a szabadságharc hadnagyairól és főhadnagyairól írott könyve szerint Kozlai János Ödön (így!) a forradalom kitörése előtt állítólag Pesten volt joghallgató, míg más adatok szerint apja Jászkiséren űzött mészárosi foglalkozását akarta folytatni. Annyi bizonyos, hogy nőtlen személyként jelentkezett a honvédségbe. Utóbb Amerikában olykor egyenesen Kossuth kormányzó egykori adjutánsaként, és volt császári katonaként tartották számon Kozlayt, ez azonban nem volt igaz.

Jelen pillanatban csak annyi mondható el, hogy a 1849 januárjában Asbóth Lajos őrnagy, debreceni térparancsnok hadírnoka lett, majd február 1-én Mészáros Lázár, a Honvédelmi Bizottmány tagja hadnagyi rangban a tartalék hadosztály segédpénztárnokává nevezte ki. 1849. február 6-án pénztári számvevő hadnagyként szerepelt a Balmazújvárosban az alakulóban lévő hadosztálynál. Utóbb átkerült az Asbóth-féle 12. hadosztályhoz, melybe a tavaszi hadjárat előtt a Tisza és Debrecen környéki hadtestbe nem szervezett alakulatokat vonták össze. Ez a kis seregestnek egyebek mellett Szolnok 1849. április elejei visszafoglalása kapcsolható a nevéhez, majd a beolvadt a főszeregbe. Az 1849. július elején lezajlott komáromi csaták után Kozlay is az erőd helyőrségét alkotó csapatokkal maradt, Klapka György vezérőrnagy parancsnoksága alatt. Ezen belül a II. hadtest tisztikarában említettek.¹⁴ 1849. szeptember 22-én élelmezési tiszt volt a 25. honvédszászlóaljnál, alhadnagyi rangban. E napon azonban Klapka vezérőrnagy Kászonyi ezredes javaslatára főhadnaggyá léptette elő, 16-i hatállyal visszamenően.¹⁵

A 25. honvédszászlóalj Pest városi újoncokból alakult 1848 őszén, és a főváros feladásáig a feldunai hadseregben, majd utóbb Perczel Mór „Középponti Mozgó Seregében”, a későbbi II. hadtestben harcolt. Ugyanakkor két százada 1849. április végén valóban a 12. hadosztályhoz tartozott, ám utóbb ezt az alig 2500 fős haderőt is a II. hadtesthez vezényelték át, Aulich Lajos vezérőrnagy parancsnoksága alá. Július közepén az egész zászlóaljat ugyanebben – az akkor már Kászonyi József ezredes vezette – hadtestben említik.¹⁶ Mindezek alapján valószínűnek tűnik, hogy Kozlay 1849. április elejétől a 25. honvédszászlóalj tisztje lehetett, és a II. hadtestben szolgált.

Annyi mindazonáltal bizonyos, hogy 1849. október 2-án Kozlay a komáromi várőrség tisztjeként kapitulált a császáriak előtt. Sorsa szempontjából meghatározó volt a kapitulációs egyezség azon pontja, amely szerint a magyar katonák amnesztiában részesültek, és – ha akartak – útlevelet kaphatnak idegen országokba. (Ezek a látszólag komoly engedmények Haynau részéről annak tudhatók be, hogy Komárom Európa egyik legnagyobb erődje volt, és amíg tartotta magát, az országos megtorlást sem volt célszerű elkezdni.)

1849. októberében Kovács Pál, a Kecskés vagyon jászsági gondnoka jelentette a jászkiséri tanácsnak, hogy Kecskés János 120 ezüst forintot kért azzal, hogy a forradalom alatt

14 Bona Gábor, 1998. II. 293. p.

15 Szinyei József, 1886. 463. p.

16 Bona Gábor, 1987. 46., 57. p.; Kerekes Zoltán, 1972. 304–305. p.

mészárosi életmódját nem folytathatta, mivel a honvédelemhez csatlakozott. Most a mészárosi életmódot kénytelen elővenni, és mivel a nagykorúságát már elérte, az öröklött vagyონrészét is felveheti. A mostohája és a lánytestvérei a kérésbe bele is egyeztek¹⁷, ami bizonyonnyal hozzájárulhatott ahhoz, hogy idővel az előbbivel is megjavult a kapcsolata. Kozlay Amerikából a későbbiekben még levelezett is a mostohaanyjával.

A korábban meglehetősen felelőtlen, de a nagykorúság elérésével, a családi és a nemzeti megpróbáltatások, szerencsétlenségek hatására megkomolyodó fiatalember azonban az átvett pénzt nem a mészáros mesterség folytatására, hanem az Amerikába való kivándorlás érdekében használta fel. Érvényes útlevelemel előbb Hamburgba utazott, majd Skócián át 1850. januárjában hajóval érkezett Amerikába, New York városába. A jelek szerint az idegen földön igen gyorsan feltalálta magát, bár ebben az akkortájt a magyarokat övező nagy szimpátiának is szerepe lehetett. Elsőként egy évre a déli New Orleans városában telepedett le, ahol elsajátította az angol nyelvet, majd visszatért New Yorkba, és ott aztán tartósan meg is telepedett. 1855-ben megkapta az amerikai állampolgárságot, közben pedig előbb a New York-i vámhivatalnál dolgozott, utóbb pedig jogászként működött.¹⁸ Ugyanakkor a reálműveltség iránt is érdeklődést mutatott, és feltehetően ezekben az években szerzett mérnöki ismereteket (vagy képesítést), ami a későbbiekben igen nagy hasznára vált.

Kozlay amerikai tartózkodásának első éveiben – különösen amíg Kossuth is az Újvilágban tartózkodott – tevékenyen részt vett a magyar emigráció munkájában. Az első – reményekkel és illúziókkal teli – években egyebek mellett magával Kossuthtal, Újházy Lászlóval, Teleki László gróffal, Klapka György tábornokkal, Asbóth Lajos és Kászonyi József ezredesekkel (utóbbiakat – miként azt láthattuk – 1849-ből személyesen is ismernie kellett), Pulszky Ferencsel, a kiváló természettudós Xantus Jánossal is rendszeres kapcsolatban volt, de emellett az Amerikában alapított Új-Buda (New Buda) település számos lakójával levelezett. Kossuthnál többször személyesen is megfordult, beszámolt Újházyék helyzetéről, Új-Buda életéről, továbbá a lakosok hűségnyilatkozatát is átnyújtotta a volt kormányzónak.¹⁹ Családtagjai – Reich Lajos adatai szerint – közül mostohaanyjához, illetve Aigner (Abonyi) Károly nevű unokaöccséhez küldött leveleket leginkább.

Kozlay azonban nemcsak levélíróként és politizáló emigránsként, hanem irodalmárként is rendkívül tevékeny életet élt ezekben az években. Irathagyatéka szerint nagy előszere-ttel foglalkozott költéssel. Kezdetben döntően németül és magyarul írt, bár egy szlovák nyelvű kézirat is ismert. Néhány év elteltével azonban mindinkább angolul kezdte megfogalmazni a gondolatait. Kezdetben a magyar szabadságharc liberális eszméinek hatása volt megfigyelhető nála. Így egy német nyelvű versében, melyet még az Atlanti-óceánon való átkelés közben írt, az amerikai indiánok és a magyarok elnyomatása között vont párhuzamot. New Orleans tartózkodása idején írott „Rabszolgavásár” (The Slave Market) című novellája egyértelműen elítélte a rabszolgaságot is. Utóbb azonban némileg változtak a nézetei, és fokozatosan a tősgyökeres amerikaiak étel- és filozófiáját tette magáévá. Ez az átalakulás talán legjelentősebb irodalmi művében, az évtized közepén írott

17 SZML Jászkisér, tan. jkv. 1849. 319. sz.

18 H. Wilson, 1860. LXXIII. Köt. 479. p.

19 Dennis Anthony Jánossy, 1948. 226. p.; Adalékok ... 72. p.; Károly László, 1887. 137. p.

„Secrets of the Past, A Romance of the South” (A múlt titkai – A Dél románca) című regényében is megfigyelhető már, amit hat folytatásban közölt le az United States Democratic Review 1857 szeptembere és 1858 júniusa között. Ennek története 1814-ben New Orleansban játszódott, az amerikai-angol háború idején. Itt már határozottan negatívan ítélte meg a helyi fekete lakosságot, akiket ostobának és gyermekien butának ábrázolt. Ennek ellenére ekkoriban még aligha gondolta, hogy mégis aktív szerepet fog játszani a fekete rabszolgák felszabadulását meghozó amerikai polgárháborúban.²⁰

3. Ezredparancsnokként az Unió egységéért

Amikor 1861 tavaszán kitört az amerikai polgárháború, a rabszolgaság megszüntetése nem a fő célja volt az északiaknak. Lincoln elnök elsősorban az Unió egységét akarta fenntartani, ám ennek ellenére komoly bajba került. Mivel az USA állandó hadseregét csak pár gyalogos és lovas ezred alkotta, a kiképzett tisztikar száma rendkívül csekély volt, és ezek zöme is az önállósulás szabadságát hirdető déliekhez csatlakozott. Ebben a helyzetben Abraham Lincoln elnök leginkább az 1848-as forradalmak után Európából menekült emigránsokra számíthatott, akik otthon még nemcsak katonai kiképzésben részesültek, hanem sok esetben komoly háborús tapasztalataik is voltak.

Lehetséges, hogy meglehetősen aktív közéleti tevékenysége emelte ki Kozlay személyét a bevándorlók tömegéből, esetleg más okok játszottak közre, mindazonáltal Lincoln elnök 1861. augusztus 30-án megbízta őt New York városában egy önkéntes gyalogezred szervezésével. Az önkéntes csapatok az amerikai haderő igen sajátos részét alkották, leginkább a reguláris csapatok kiegészítésére létrehozott milíciákhoz, napjainkban pedig a Nemzeti Gárda egységeihez hasonlíthatók. Szerepüket megnövelte, hogy mind a 8 milliós Dél, mind a 23 milliós Észak államai korábban soha nem látott tömeghadseregek felállítására kényszerültek. Jellemző, hogy 1863-ban csak az északi haderő mintegy ezer (!) gyalogos és lovas ezredet vonultatott fel, míg a déliek ennek a mennyiségnek mintegy a felével rendelkeztek!²¹

A Kozlay által szervezett ezred jobbára olyan németajkúkból állt, akik közül sokan már Európában is láttak el fegyveres szolgálatot. (Ugyanakkor néhány magyar is akadt köztük, így az a Kovács István őrnagy is, aki Kozlayt ezredparancsnokként olykor helyettesítette a későbbiekben, és utóbb az alakulat történetéről is írt egy kis munkát.) A legénység ennek ellenére még 1861-ben háromhavi katonai kiképzésen esett át, ám az alakulat elnevezése kezdetben számos problémát vetett fel. Az eredetileg Hiram Barney Rifles²² (Hiram Barney Lövészei), Barney Black Rifles (Barney Fekete Lövészei), majd Lützwow's²³ Schwarze Yaegers (Lützwow Fekete Vadászai) nevet viselő ezred németiségét hangsúlyozva kezdetben számos porosz katonai jelképet használt, – így az amerikai mellett a fekete, ezüsttel kivert halál-

20 Vida István Kornél, 2008. 72. p.

21 Így az északi haderő 19 reguláris és 983 önkéntes gyalogezredből állt. Asbóth Lajos, é.n. 28. p.

22 Hiram Barney (1811–1895) amerikai politikus, a rabszolgák felszabadításáért vívott politikai küzdelmek jelentős alakja, Lincoln elnök fő támogatója első elnöksége alatt. Kozlay szerint ugyanakkor egyáltalán nem adott pénzt az ezred szervezésére. Ifj. Kalmár István, 2009a.

23 Ludwig Adolf Wilhelm von Lützwow (1782–1834) porosz altábornagy 1813-ban a Napóleon elleni felkelés idején a német szabadsapatokat vezette.

fejes zászlót is.²⁴ Az ezredet szeptember 5. és október 16. között szerelték fel az USA régi katonai arzenáljából Hudson Cityben, New York mellett. Október 15-én kapták meg új elnevezésüket és hadrendi számukat „Fifty-fourth New York Volunteers”, azaz 54. New York-i Önkéntesek (Önkéntes Ezred). (Mindezt azért is fontos hangsúlyozni, mivel számos magyar kiadványban és ismertetőben 45. gyalogezredet említettek, ami nyilvánvaló elírás.) Az amerikai alkotmányra történő felesketés után fokozatosan elhagyták a német jelvényeket, jelképeket.²⁵

Kozlay ezredesként irányította az 54-eseket, akiket a keleti parti hadszíntéren, a harcok sűrűjében vetettek be. A sors úgy hozta, hogy a hatalmas területű hadszíntéren itt aránylag kis távolságra feküdt a két fél fővárosa, az északiak által ellenőrzött Washington, illetve a déliek kormányának központja, a Virginia állambeli Richmond. Mindkét haderő a másik fővárosának elfoglalására tört, mivel a klasszikus hadviselési szabályok szerint ez a háború végét, és a győzelmet jelentette volna. Emiatt a szembenálló hadseregek legjobb erőit is ide csoportosították át, amiből az északiak a Potomac Hadsereget, a déliek pedig a Virginiai Hadsereget hozták létre. Mindkét fél gyors győzelemben bízott, azonban a harcok négy éves állandósuló mézárásba, és az amerikai történelem legnagyobb emberveszteségeibe torkolltak, amelyeknek végül mintegy 600.000 ember esett áldozatul. Ezek zöme a keleti parti harcokban esett el, ahol Kozlay is megismerte az alig tíz év alatt döbbenetesen átalakuló, modern hadviselés borzalmait. Az itteni harcokat az északiak számára különösen nehézé tette, hogy a déli csapatokat az a Robert Edward Lee tábornok vezette, akit nemcsak a polgárháború, hanem az egész amerikai hadtörténelem legkiválóbb hadvezérének tartanak. Noha az északi csapatok itt is jelentős számbeli és felszerelésbeli fölényrel rendelkeztek, az első két évben a déliektől megalázó vereségek sorozatát szenvedték el, és épp hogy csak sikerült megvédeniük Washingtont a déliektől.

Kozlay ezrede az északiak Potomac Hadseregének több hadtestében is megfordult, a sorozatos átvezénylések nyomán. A harci tapasztalatokat szerző 54-eseket McCellan tábornok 1862 nyári virginiai hadjáratában többször is említették a Shenandoah folyó völgyében (Cross Keys, Fox's Ford, Sulphur Springs, Sperryville, Cedar). Itt a többi alakulathoz képest kisebb veszteségeket szenvedett, amiben talán az ezredparancsnoknak is érdeme volt. Az ezred ott volt az Unió újabb nagy vereségét hozó második Bull Run-i csatában, majd az őszi harcokban, amelyet az északiak antietami győzelme, majd a fredericksburgi veresége jelzett. A Potomac Hadsereg – imrnár Burnside tábornok vezetésével – 1863. januárjában újabb támadást indított, ám azt nem az ellenség, hanem a kedvezőtlen időjárás hiúsította meg.²⁶

24 A halálfej természetesen nem mint a kalózzelkép került alkalmazásra. Ezt a katonai jelvényt a porosz hadseregben először II. Nagy Frigyes király híres „Halálfejes” huszárezrede használta, amelyben jelentős számban magyarok is szolgáltak. 1813-ban a fekete egyenruha mellett a német felkelő alakulatok is használták, legvégül pedig a hitleri Harmadik Birodalom náci párt-hadserege, az SS is átvette ezeket.

25 Kozlay háborús naplóját ifjabb Kalmár István kezdte leközlölni a Ladányi Hírek 2009-es és 2010-es számaiban, ám a jelen pillanatig csak három folytatás jelent meg. Ifj. Kalmár István, 2009. és 2009a. Az angol nyelvű napló pár évvel ezelőtt az interneten is megjelent, letölthető állapotban.

26 Robert K. Krick, 2002. 199., 203., 204. p.

1863 tavaszán Lee tábornok csapataival nagy támadást indított Washington elfoglalására. Kozlay az 54-esekkel ott volt a május 1-3-án a chancellorsville-i csatában, amely újabb vereséggel végződött, és a háború fordulópontjának tartott nagy gettysburg-i csata első napi küzdelmeiben, 1863. július 1-én. Ezt követően betegség miatt kivált a küzdelmekből. Egyes adatok szerint átmenetileg több hónapra a német származású Franz Sigel tábornok, hadtestparancsnok adjutánsa lett, és csak 1864-ben tért vissza az ezredéhez.

Kozlay ebben az időben az Unió egységének védelmét létfontosságúnak tartotta, de a rabszolgák felszabadítása kapcsán a korábbi lelkesedése jórészt lelohadt. Elég rossz véleménye volt a fekete katonákról, nem tartotta őket alkalmasnak a fegyveres harcra, fegyelmetlenségüket, fosztogatásaikat pedig többször is bírálta. Az ezredest utóbb egyenesen meg is vádolták, hogy szemet hunyt az 54-esek felszabadított rabszolgákkal szembeni kegyetlenkedései fölött is. James C. Beecher, a 35. fekete ezred parancsnoka (Harriet Beecher Stowe, a „Tamás bátya kunyhója” című regény szerzőjének fivére) szerint Kozlay támogatta ama hadnagyát is, aki „rövid úton lezárta minden néger panaszosnak az ügyét, a hüvelykujjuknál akasztatva fel őket”.²⁷

Kozlay feltehetően csak 1864-ben került vissza ezrede élére, amikor az északiak már sorozatos győzelmeket arattak, és számos déli államot is elfoglaltak. Az 54-esek az új helyzetben inkább már csak biztosító és megszálló feladatokat láttak el a keleti parton, igaz az ellenséges erőktől meghódított területeken. Így említették őket Seabrooknál, John's Island, James' Island és a Santee Rivernél, a dél-carolinai hadjárat során. 1864. októberétől a polgárháború végéig Morris Islandon szolgáltak. Utolsó haditettei egyikeként az ezred 1865. márciusában bevonult Dél-Carolina állambeli Charlestownba, majd Hart's Islandra, utóbb pedig New York Harbourba helyezték át őket. Végül az 54-es New-York-i önkéntes gyalogezredet 1866. április 14-én oszlatták fel.²⁸

Embereivel Kozlay is levetette a katonaruhát, bár azon a rangjelzés az utolsó évben megváltozott. Abraham Lincoln elnök ugyanis hősnak a New York-i 54-esek élén tanúsított bátorságáért, és érdemekben gazdag szolgálataiért 1865. március 13-án az amerikai önkéntes csapatok tiszteletbeli dandártábornokává nevezte ki.

4. A new yorki polgár és családalapító

A háborúból hazatérve Kozlay 1866-tól ismét a New York-i vámhivatalnál dolgozott, amíg csak 1869-ben politikai okokból el nem bocsátották az állásából. Ezután Brooklyn város önkormányzatánál műszaki rajzolóként, földmérőként, térképkészítőként állt alkalmazásban. New Yorkban és Brooklynban is igen tevékeny volt a helyi politikai életben, egyebek mellett a Német Demokratikus Comité alelnöke volt. 1879-ben – állítólag újra csak politikai okokból – elbocsátották Brooklyn önkormányzatától is, ezért aztán előbb 1880 és 1883 között a Coney Island Szállítási Társaságnál, utóbb pedig a Brooklyn-i Magasvasút Társaságnál dolgozott főmérőként. E beosztásában közreműködött Brooklynban az első városi magasvasút megépítésében.

27 Vida István Kornél, 2008. 73. p.

28 Julie Saville, 1996. 20, 81–82. 86., 110., 110., 111., 122., 145., 150. p.

Családi életéről nem sokat tudunk, de az 1860-as évek végétől már nős volt. Házasságát bőséges gyermekáldás kísérte, ám hat gyermeke közül mindössze kettő érte meg a felnőttkort, Charles Meeker Kozlay (1871–1924) és Emma F. Kozlay (1869–1934). 1883. április 1-jén halt meg Brooklynban. Az Evergreen temetőben helyezték örök nyugalomra. Emlékművét katonasírként gondozzák, ünnepnapokon kitűzik rá az amerikai zászlót.²⁹

Gyermekei közül Charles Meker Kozlay örökölte apja irodalom iránti érdeklődését, és ismert könyvkiadó lett New Yorkban. Egyebek mellett ő jelentette meg a híres amerikai író Bret Harte (1836–1902) műveit is.

Irodalom

- Adalékok a kényuralom ellenes mozgalmak történetéhez, 1849–1866:* Az Asbóth család irataiból. Budapest, Ráth M., 1888.
- Asbóth Lajos, é.n.:* Az észak-amerikai polgárháború története. Budapest, Légrády testvérek, é.n.
- Asztalos István:* Petőfi aszódi iskolája. Múzeumi Füzetek, 40. Aszód, 1989.
- Berényi Zsuzsanna Ágnes:* Hazakerült egy 48-as evangélikus honvédtiszt hagyatéka. Evangélikus egyház – Online újságok – Evangélikus Élet – Archívum – 2006. 13. szám.
- Bona Gábor:* Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49. Budapest, Zrínyi, 1987.
- Bona Gábor:* Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. I–III. Budapest, Zrínyi, 1998.
- Dennis Anthony Jánossy:* A Kossuth-emigráció Angliában és Amerikában 1851–1852. I. Magyar Történelmi Társulat, 1948.
- Kalmár István:* *Kozlay Jenő – Kossuth főhadnagya, az USA tábarnoka.* In.: Ladányi Hírek, 2009. április.
- Ifjabb Kalmár István:* Kozlay Jenő ezrednaplója. I. In.: Ladányi Hírek, 2009. augusztus. Ifjabb Kalmár István, 2009a: Kozlay Jenő ezrednaplója. II. In.: Ladányi Hírek, 2009. szeptember.
- Ifjabb Kalmár István:* Kozlay Jenő – Kossuth főhadnagya, az USA tábarnoka. (Valójában az ezrednapló harmadik része.) In.: Ladányi Hírek, 2010. május.
- Károly László:* Napló-töredék az 1849-iki menekülteket, internáltakat, különösen Kossuthot és környezetét illetően, Törökországban és az Amerikai Egyesült Államokban. Budapest, Franklin Kiadó, 1887.
- Kerekes Zoltán:* Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc honvédszászlói. II. In.: Hadtörténelmi Közlemények, 1972. II. szám.

29 Berényi Zsuzsanna Ágnes, 2006.; Janet Kozlay, é.n.

ADALÉKOK EGY AMERIKÁNUS MAGYAR KATONA ÉLETÉHEZ ...

- Janet Kozlay, é.n.:* The writings of Eugene Kozlay: 19th-Century Hungarian Emigré. Internet:
<http://sk-szeged.hu/szolgalatas/vasvary/newsletter/03jun/kozlay.html>
- Robert K. Krick, 2002: Conquering the Valley: Stonewall Jackson at Port Republic. New York, Morrow: 1996.
- Julie Saville:* The Work of Reconstruction. From Slave to Wage Laborer in South Carolina 1860–1870. Cambridge University Press, 1996.
- Szinnyei József:* Komárom 1848–49-ben. In.: Hazánk, 1886.
- Vida István Kornél:* „A régóta elnyomottak barátai” Magyar katonák az észak-amerikai polgárháború néger ezredeiben. In.: Aetas, 2008. 2. szám.
- H. Wilson:* Trow's New York city directory. LXXIII. New York, 1860.

*Kozlay ezredes fotója a polgárháborúból
(Internet: <http://generalsandbrevets.com/bk/bk3.htm>)*

Ducza Lajos

Zsidó közösségek megjelenése a Nagykunságban*

A nagykunsági sajtóságokat kevésbé ismerőknek nehezen értelmezhető, hogy zsidó közösségek miért csak a zsidó emancipáció (1849), illetve csak a kiegyezés (1867) után jelennek meg a Jászkunságban.

Az közzismert, hogy a kunok a jászokkal együtt fegyverrel szolgálták a királyt, és ezért különböző kiváltságokat élveztek. Ez gyakorlatilag kollektív nemességet jelentett, ami nagyfokú autonómiával, öngazgatással járt. Az I. Lipót által elzálogosított Hármaskerület lakói maguk vásárolták vissza hűbéruruktól óriási áldozatokat vállalva. A befizetések arányában részesültek az addig közösen használt földekből. Súlyos terheket jelentett a Jászkun Huszárezred kiállítására, illetve a nádor tiszteletdíja is. Ezért őrizték féltékenyen a vérrel és pénzzel szerzett kiváltságaikat. A helységek tanácsa, melyet évente erősítettek meg jogkörében, csak kivételes esetben járult hozzá, hogy befogadjanak valakit a közösségbe. Akivel gond volt, azt szó szerint kihajtották a településről, és nem fogadták vissza. Elképzelhető, milyen rend és fegyelem volt egy-egy kunsági településen.

Természetesen fogadtak be annyi és olyan foglalkozású iparost, amennyire és amilyenre feltétlen szüksége volt a helyi közösségnek. A szabadságharc utáni időkből jelennek meg a görög kereskedőket váltva a zsidó bérlők, a gyapjút évente felvásárló kereskedők. Majd a vásártartási jogot nyert nagykun települések éves vásárain és heti piacain is megjelennek a zsidó vándorkereskedők, a szekeres vagy batyus zsidók.

A nagykun önkormányzatok tanácsa hozzájárult, hogy a zsidó kereskedők a városokban házat, üzletet béreljenek, és ott tartózkodjanak. De kezdetben tulajdonjogot nem nyerhettek. Az ideiglenesen ott tartózkodókat commoránsoknak nevezték. Gyakran „deszkasátort” állítanak a zsidó vásárlók a nagykun helységek vásárterein, amit csak vásárnapokon használnak. Minél több kereskedő és iparos kér helyben lakást üzletnyitásra, annál inkább ragaszkodik a tanács az alábbi feltételekhez:

- a beköltöző kereskedő rendelkezzen megfelelő tőkével a kereskedelem fenntartásához,
- jó magaviselet, amelyet megfelelő erkölcsi bizonyítvánnyal tud igazolni előző lakóhelyéről,
- harmadik feltétele a letelepedési kérelemnek a megfelelő szakképzettség igazolása,
- az is fontos, hogy a településen ilyen kereskedőre vagy mesterre szükség legyen.

Ha a fenti feltételek adottak, akkor a tanács is engedékenyebb volt, erre példa az alábbi jegyzőkönyvi kivonat:

„Morvai János izraelita kárpitos e városban lakhatást kér. Kellőleg igazolva lévén folyamodó, a városban lakhatás és mesterségének itteni folytatása megengedettik”¹

Elképzelhető, hogy Morvai János kárpitosmester és családja az első izraelita vallású betelepülő Kisújszálláson, vagy bizonyosan az elsők között lehetett. Ezt igazolja a Palugyay

* Az írás a Nagykunságért-dajások III. találkozóján hangzott el Túrkevém 2010. szeptember 4-én.

¹ Kisújszállás tanácsa jegyzőkönyv, 1852. 353.

Imre könyvében található táblázat, amely a Hármas kerület lakosságának vallási megoszlását mutatja 1850-ben.² (1.sz. ábra).

1. ábra

	Jászságban	Kis-kunságban	Nagy-kunságban	Összesen
Római katolikus	55 321	41 743	9 189	106 253
Görögkeleti	1	10	6	17
Evangélikus	27	168	31	226
Helvét (református)	5 019	24 590	42 729	72 338
Héber (izraelita)	26	678	6	710
Görögkatolikus	81	27	78	186
Összesen	60 475	67 216	52 039	179 730

Az 1860. évtől a zsidóknak megadatott jogi birtokot szerezni, az 1867. évi 17. számú emancipációs törvény után megszűnt az összes kivételes jog, helyét elfoglalta az új polgári törvénykönyv. Ezután indul meg igazán a nagykun városokat körülvevő urasági falvakból a zsidó közösségek beköltözése a Nagykun kerületbe.

A növekvő közösségek hitközségeket alakítanak. Az első a Nagykunságban a karcagi hitközség volt. Egy 1856. december 26-i bejegyzés említi először az izraelita egyházat. Hirsch Márkus karcagi rabbi volt a „nagykunsági rabbi”. Egyházkerületéhez tartozott Kunmadas, Kunhegyes, Túrkeve és Kunszentmárton. A kisújszállási önálló hitközség 1867-ben alakult 40 izraelita részvételével, önálló zsinagógájukat 1869-ben avatják. Ez fellendítette a hitközség fejlődését, mert 1870-ben már 187 izraelita vallású polgára van Kisújszállásnak. A hívek száma főleg beköltözéssel szaporodik, a hívek zöme Tiszabőrről vándorolt be.

A zsidók első országos kongresszusa (1868. december 10. – 1869. február 23.) után az izraelita hitközségek szétváltak. Az új szervezeti szabályokat 126 hitközség fogadta el, 94 továbbra is erősen ragaszkodott a régi vallási törvényekhez. Azóta őket nevezik ortodox vagy talmud irányzatnak, a határozatokat elfogadókat pedig kongresszusi vagy neológ (új elveket követő) irányzatnak. Az egyik csoporthoz sem csatlakozó néhány hitközség magát status quo ante irányzatnak nevezte (status quo ante: „a dolgok állása, ahogy eddig volt”).

Kisújszállás és Túrkeve a neológ közösséghez tartozott, Karcag és a Nagykunság többi hitközsége az ortodox irányzatot választotta. Érdekes, hogy az izraelita hitközségek zöme Kisújszállástól keletre az ortodox irányzatot választotta, ettől nyugatra pedig a neológ lett a bevett forma. Az egyre szaporodó népességű izraelita vallású közösségeknek nem voltak összeütközéseik a református vallású, kun származású közösségekkel. Legidősebb adatközlőim is ezt erősítik meg. A népesség 2-4 %-át kitevő zsidó közösség jól integrálódott a

² Palugyay Imre: Jász-kún Kerületek s Külső Szolnok vármegye leírása, 1854

ZSIDÓ KÖZÖSSÉGEK MEGJELENÉSE A NAGYKUNSAÁGBAN

helyi társadalomba. Vallását, szokásait mindenki megtartotta, az izraelita vallási közösség nem asszimilálódott a kun társadalomba. Érdekes színtelként említik idős kisújszállásiak, hogy Török Imre református lelkész, esperes Weisz József helyettes rabbival karöltve, vitázva sétálgatott a város főutcáján. Ugyanő a Nagykun kalendáriumban szép szavakkal emlékezik meg az új zsinagóga felavatásáról: „... rövid pár év alatt a hívek közös munkája és áldozatkészsége folytán az immár dűledező imaház helyén új, díszes templom emelkedett az Úr dicsőségére. A Jehova ezen díszes kőből emelt hajléka 1904. szeptember 8-án avatott fel, s adatott át magasztos rendeltetésének nagy ünnepséggel.”

A zsidó közösségek létszáma 1910-ig folyamatosan gyarapodó (lásd 2. ábra), majd lassan apadót a Nagykunság városaiban.³ Ennek oka, hogy megindul az izraeliták áramlása a nagyobb városokba, ipari, pénzügyi központokba. A házaló, termény-, bőr- és gyapjúfelvásárló zsidó üzletekbe már nincs szükség. Ezt a feladatot nagy cégek, felvásárló vállalatok veszik át. A népességfogyás másik oka, hogy a zsidó fiatalok a középiskolai tanulmányaik befejezése után egyetemekre, főiskolákra mennek, nem maradnak szülővárosukban, és nem is jönnek oda vissza.

2. ábra

Település Év		Összes lakos		Izraelita vallású lakos					
		1880	1941	1840	1880	1910	1920	1930	1941
Karcag		15 825	25 551	-	629	1077	997	910	778
Kisújszállás		11 083	14 461	-	325	440	433	310	210
Kunhegyes		7 461	10 767	-	162	304	356	273	224
Kunmadaras		7 350	8 231	-	215	398	309	302	273
Túrkeve		12 042	13 806	-	324	231	236	220	179
Kunszentmárton		11 155	11 986	-	206	222	240	202	202

A statisztikák mutatják például, hogy a főváros zsidó lakosságának aránya milyen gyorsan növekszik (az 1900-as évek elején eléri a 20 %-ot). Többségében izraelita vallású személyek irányítják tulajdonosként a nagyipari üzemeket, bankokat. Az orvosi, ügyvédi, újságírói pályán 50 %-os a részarányuk. Ezért rohamosan csökken a nagykun városok izraelita vallású népessége. Az 1940-es évek elejére boltosokat, vas- és fakereskedőket és néhány zsidó iparost találunk csak a nagykun helységeiben.

Természetesen a nyugatról terjedő nemzetközi szocializmus eszméje is riasztó, és így sok zsidó fiatal távozik Közép-Európából – a cionista eszmék hatására – az alakuló zsidó állam területére, Amerikába, a tengeren túlra.

³ Kepecs J. 1993. alapján

Szabó László

ARANY JÁNOS CIGÁNYKÉPE*

1. A cigányság Európába, s hazánkba Zsigmond korában nem szervezett népként érkezett, hanem kisebb-nagyobb, számunkra kiismerhetetlen csoportokban, akiket nem fogott össze fejedelem, vajda vagy valamely képviselő, s emiatt nem is lehetett őket egységes népként kezelni. Nem volt világos az sem a befogadó nemzetek számára, hogy mivel is foglalkoznak egyáltalán és az ekkor már kiforrálódott rendi társadalomban milyen feladatuk lehetne, milyen hivatásrendhez tartozhatnának. Meghatározhatatlan volt hitük is, mert igazában véve semmiféle ismert tételes valláshoz nem tartoztak. Megtelepedni sem tudtak, hanem vándor életmódot folytattak, amely a megtelepedett európai népesség, s így a magyarok számára is teljesen idegen volt. Vándor életük nem emlékeztetett a keleti nomádokéra. Ideiglenesen kialakított telepeik is különböztek a nomád téli-nyári szállástól, vagy a transzhumansz pásztorkodást folytatókétól (pl. vlachok, románok), akiket mégiscsak ismertünk valamennyire. Míg az említett pásztornépek európai szemmel nézve is szigorúbban vagy lazábban szervezett társadalomban éltek, mozgásuk kiszámítható volt, addig a cigányoké teljesen áttekinthetetlennek tűnt. Zárt világukba is szinte lehetetlen volt betekinteni. Az viszont eléggé hamar világossá vált, hogy *maguk termelőmunkát nem folytatnak, és kötve vannak a megtelepedett lakossághoz. Sőt kisebb-nagyobb csoportjaik vándorlásait éppen a termelő, dolgozó lakosságtól remélt juttatások, lehetőségek kihasználása mozgatja. Következésképpen szolgáltatásokra sem lehetett kötelezni őket és így semmivel sem járultak hozzá az állam, az egyház fenntartásához. Nem alkottak sem társadalmilag, sem foglalkozásukat, sem vallásukat tekintve határozottabb körvonalú csoportot, már pedig a magyar rendi társadalomba való beilleszkedésnek ezek alapvető feltételei voltak. Úgymond beeresztettük őket, de befogadni nem tudtuk.*

Hazánkban súlyosbította helyzetüket és gátolta beilleszkedésüket az is, hogy megjelenésük után jó egy évszázaddal Magyarország hadszíntérré vált, s e zavaros időkben vándor életmódjuk, rendi szervezeten kívüli társadalmi állapotuk viszonylag könnyen fenntartható volt. Ez a magyar társadalom szempontjából rossz, a cigányság oldaláról nézve kedvező volt. A rendi szerkezeten kívüliség egyébként Európa más népei között is jellemzője volt a cigányságnak, s mert hasznukat nem látták, ugyanakkor vándorló életmódjukkal kárt is okoztak, öntörvényűek voltak, minden további nélkül meg is ölheték őket. Nálunk eddig sohasem mentek el. A magyar társadalom tudomásul vette ittlétüket.

A faluba betelepülő cigányokat a török idők elmúltával rendszabályok illesztették a helyi társadalomba. Mária Terézia és II. József tett kísérletet a letelepült cigányok jobbaggyá tételére, a vándor cigányok letelepítésére. A XIX. században más viszonyok között József főherceg próbálkozott ugyanezzel. Kísérleteik azonban kudarcot vallottak, noha azért nem volt teljesen eredménytelen. E törekvéseknek következményeként a falusi cigányság megindult egy olyan úton, amely elkerülve az asszimilációt (a nyelvit nem mindig),

* Előadás a Nagykőrösi Arany János Társaságban

lehetővé tette a falu társadalmi rendjébe való beilleszkedést. A vándor cigányokat a hatóságok próbálták ellenőrizni, letelepíteni kevés sikerrel, s jobbára a bűnügyi krónikák emlékeznek meg róluk.

Mind a vándor cigányoknál (a reformkorban, s a kiegyezés után: *sátoros cigányok*), mind a falvakban megtelepedettekénél bizonyos speciális tevékenységek (foglalkozások) alakultak ki, amellyel a napi, főként falusi élet igényeit elégítették ki. Egyes csoportjaik mesterségeket űztek (zenélés, kolomp- és csengő készítés, teknővájás, kovácsmesterség, vályogvetés, gyógyfüvek, erdei, határbeli növények gyűjtögetése, árusítása: pl. gomba, som, málna). Ám a magyar társadalomba ők sem tudtak mind a mai napig beilleszkedni. Nem beszélve arról, hogy a XX. század technikai fejlődése a legtöbb általuk űzött mesterséget feleslegessé tette. Úgymond munka nélkül maradtak. Egyértelmű, bár még a cigány kutatók által is megkerült, nyíltan ki nem mondott oka mai társadalmon kívüli helyzetüknek, hogy *a cigányok a rendi társadalomba annak idején nem tudtak beilleszkedni. Nem volt feladatuk, rendi hivatásuk, nem váltak sem vitézi, sem dolgozó renddé. Nem mentek át a rendi társadalom hivatásra nevelő azon korszakán, amelyen valamennyi rend tagjai átmentek. Kikerülték a feudalizmus jobbgáyi munkára való nevelését, azt a kemény folyamatot, amelynek a kényszerből végzett munka, hogy elviselhetővé váljék, természetesnek tűnő állapot-tá, majd erkölcsé változott. Hiányzik náluk az, ami a polgári korszakban a parasztságot továbbra is összetartotta és legfőbb jellemzőjévé vált: a munkaerkölcs.*

A hazánkban Zsigmond korában megjelent cigányok napjainkig nem tudtak beilleszkedni a magyar társadalomba. Ma nemzeti kisebbségként tartjuk őket számon, ám nem annyira e minőségükben, hanem megoldatlan társadalmi (szociológiai) állapotuk miatt jelentenek súlyos terhet az egész magyar társadalom számára. Nagyobb részük mindig is a társadalom egyik legalsó rétegét alkották, s alkotják. Felemelkedésüknek, beilleszkedésüknek gátja nemzetiiségi (etnikai) elkülönülésük anélkül, hogy a mindenkori hivatalos államhatalom – különösen az utolsó jó fél évszázadban – e tekintetben korlátozta vagy korlátozná, visszaszorítaná őket. Ma különösen nagy terhet jelentenek társadalmunk egésze számára, s ezt érezve-tudva mind saját maguk, mind az államhatalom, mind a politikai pártok, egyházak, civil szervezetek, a legkülönbözőbb tudományok, s immár eléggé szép számmal egyének is megkísérelik valamilyen módon orvosolni vagy megoldani ezt a robbanással fenyegető társadalmi bajt. Az okok rendkívül mélyen gyökereznek, a vele való foglalkozás nem egyszerű, mert nyílt igazmondást, a tények valós feltárását igényli, s emiatt a legjobb szándékot is akarva-akaratlan félremagyarázhatják. A cigányokkal, a cigánysággal való foglalkozás éppen ezért nagyon nagy tapintatot igényel, nem tudni, mi és mikor kelt visszatehetséget, sért érzékenységet a legjobb szándék is. Nem volt ez mindig így. S a következőkben, e bevezetőt reális képnek tekintve, erről fogok szólni Arany János cigányképének felvázolásakor.

2. A Rákóczi-szabadságharcot követő konszolidáció időszakában megteremtődtek Magyarország Birodalmon belüli polgári fejlődésének alapjai. Kezdték beérni nemzeti törekvéseink is. A reformkori országgyűlések egy sor olyan törvényt alkottak meg, amelyek a magyar királyság és a magyar nemzet természetes jogait is érvényre juttatták. A reformkor

egyik nagy eredménye, hogy most már témánkhoz is közelebb kerülünk, az áttekinthetőbb, rendezettebb jogi, közigazgatási, adminisztrációs viszonyok kialakulása, nemzeti szempontból pedig a magyar nyelv és kultúra megerősödése, fejlődésének biztosítása. E reményteljes folyamatot megfelelő tehetségű, képzettségű, elhivatott honfiak irányították és valósították meg a társadalom minden szintjén. Ez is egyik oka annak, hogy a haladás tempójával elégedetlenek a negyvennyolcas európai áramba természetesen sodródtak bele, majd – csakúgy, mint Európa egyéb részein – nem tudván még elég erőt szembeállítani a haladást gátló erőkkel, ismét partra kerültek. Tragikusan csalatkoztak, de korábbi munkájuk romjain mégis új élet támadt, ha nem is minden és nem is úgy, ahogyan egykor remélték. Ez sokuknak új erőt adott. Röviden ez a foglalatja annak a kornak, amelyben Arany János leélte életét, amelynek maga is egyik megdicsőült hőse és szenvedője volt, s aki a vidéki Magyarországról indulva, végig ilyennek maradva fővárosi lakosként, magas hivatalb betöltve és megbecsülve láthatta nemzedéke munkájának eredményét Pest-Budán, majd Budapestten valóra válni.

Ez az az erdő, amelyet Arany nemzedéke ültetett, felnevelt, amelynek fáit, bokrait, sardadó növényeit gondozta, amelyre figyelt, hogy megmaradjon, életképes legyen, s amelyhez mit sem téve hozzá és jóformán semmivel sem gyarapítva meghúzta magát a cigányság is. Éltek benne, vágott egy-két gyalogösvényt, összeszedte gombáit, vadgyümölcsseit, olykor ki-ki vágott egy élő fát, termő bokrot, letördelt gallyakat is, de mert nagy kárt nem okozott az erdőkerülő megtúrta őket, hagyta, hogy éljenek furcsa szokásaik szerint, amely néha különös, néha borzongató, többnyire komikus, mindenképpen idegen, de nélkülözhetetlen tartozéka volt a magyarok erdejének. Ha valaki ekkor ejtette ki a cigány szót, ekkor beszélt róluk, nem kívánták, hogy helyette *romát*, uram bocsá! *újmagyart* mondjanak, nem vette sértőnek az sem, akiről beszélt, nem volt lealázó annak, aki hallgatta és nem ellenséges indulat töltötte el azt, aki kimondta. Ezért nem sértett érzékenységet.

Mint már mondtam akkor nem úgy volt, mint ma.

Ha Arany János cigány képéről beszélünk, ezt az akkori közvélekedést kell figyelembe vennünk.

Azt, hogy egy lényegében *mindenki által csak kívülről* ismert, *színes* embercsoport, amelynek *világa zárt, kiismerhetetlen, ezért misztikus, furcsa, különös*. Hasonlatos a polgári otthonokban tartott különleges tollú papagályhoz, az ezüst láncra kötött kismajomhoz, az erdőben befogott, udvaron felnevelt gyermekek kedvence őzhez. Minden adva van ahhoz, hogy hozzá a komikum szálai, a humor nedvfolyamai kössék a korabeli, felfelé ívelő, nagy dolgokkal gyürkőző magyar társadalom bármely rétegét.

Ha fellapozzuk a korabeli folklór gyűjtéseket (Erdélyi János, Kriza János, Arany László, Tóth Endre), a kortárs irodalmat (Petőfi Sándortól Jókai Móron át Vas Gerebenig), az életpapok sorát (Borsszem Jankótól Bolond Miskáig), megnézzük a grafikákat, az életkép festészetet (Jankó János, Mészöly Géza, Bihari János, Deák-Ébner Lajos, Vágó Pál) igen gyakran találkozunk a cigányokkal, mese hősként, de inkább anekdota, élc, vicc figuraként. A festők egzotikus világukat, színes-tarka viseletüket, a fiatal cigánylányok különleges, vad, erotikus szépségét kedvelik. A vénasszonyok ábrázolása boszorkányos, a szakálás, torzborz férfiakat a vad, kegyetlen vonásokkal szeretik megjeleníteni. A zenészek külön vi-

lágot alkotnak környezetüktől függően: úri, városi környezetben magyaros, zsinóros ruha dukál, míg falusi környezetben mezítlábas, humoros alakokká válnak. Cigány voltukat bizonyos sztereotípiák segítségével juttatják kifejezésre: mezítlábasság, gyerekeknél meztelenség, rongyos, színes foltokkal tarkított ruha, hosszú színes szoknya, tarka vállkendő, kusza, gondozatlan haj, bozontos szakáll, vastag orr, száj, alázatos meghajló testtartás vagy épp ellenkezőleg, mellveregető, kivagyfi kiállás, ösztövért megjelenés, óriási pipa nőknél is, tömött batyu, amelyből kilóg az össze-visszahányt lopott holmi, rossz gebe, rozszant szekér és sorolhatnók. Szövegben pedig sajátosan torzított magyar beszéd, amely egyik tájszóláshoz sem hasonlít, mézes-mázos, alázatos, hízelgő beszéd modor, jól-rosszul értett cigány szavak beszédbe keverése. Jellemben pedig: ravaszság, nagyotmondás, hazudozás, gyáva-ság, dologkerülés, lopás, maguk között veszekedés, férfifölény, a nő megalázása, a gyermekek majomszeretete, szaporaság.

Arany János költői életművében a cigányok nem játszanak túl nagy szerepet. Két jelentősebb műve az 1851-ben keletkezett *A nagyvidai cigányok*, 1854-ben írt *A bajusz* mellett alig tarthatunk számon néhány kisebb részt, utalást, akárcsak hasonlatot. Az 1847-es *Rózsa és Ibolyában* a három pórul járt rajkó tűnik fel, s zárja a mesét mosolyogtatóan, Jóka ördögében egy villanásnyi képre telik, a három strófás *Végpontban* (1877) egy kiábrándult képre a hallgatás időszakából, töredékei között egy rövid *Cigány-búcsúztató* (évszám nélkül) került elő, amely a nevető fejfák népköltészeti műfajához tartozik, s végül a keserű élete végén lett *Régi adoma* (1879), az utolsó versek egyike:

Bujkál a nap. Vén cigányt
Majd megvette a hideg.
„Bujkálj! Bujkálj!” így kiált:
„Majd sütnél még: *de kinek...*”

Ennyi lenne.

Magam azonban, még megkockáztatom, bár erre az eddigi irodalom szerény tájékozottságom szerint nem hatalmaz fel, hogy „*Az elveszett alkotmány*” (1845) vígeposz mitikus alakjába, a boszorkányszerű *Armidába* a költő a sátoros cigányok kártyavető jós asszonyának jellemvonásait is bekeverte akár öntudatlanul, akár tudatosan, csakúgy, mint ahogyan az itt felvonultatott hihetetlen mennyiségű néphit anyag némelyikéről is kideríthetné alaposabb elemzés a cigány eredetet, gyakorlatot. Ez alkalommal azonban csak felvetem ennek lehetőségét, s figyelmet a két epikus műre irányítom.

3. Mindkét mű röviden elmondható anekdotikus történet. Mindkettőnek van vagy lehetséges valóságos történeti magja. A vígeposznak bizonyára, hiszen történeti tény, hogy Perényi Ferenc húsz napig védte Szapolyay híveként saját, az Ida patak mocsarai által védett kis földvárat 1556-ban a Kassa ellen vonuló Puchim császári tábornok ellen. Mint-hogy rendes katonasága nem volt a környék cigányait fogadta várába, s az élelem fogytán lévén, Csóri Ferenc nevű vajdára hagyta a várat, akik aztán végül feladták a várat. A cigányok pünkösdi királyságának emléke a nagyvidai és környékbeli cigányság körében a XIX.

század végén még elevenen élt, s mint feljegyezték, magukat *királyi vérből származóknak* tekintették az utódok. Arany a történetet minden bizonnyal ponyvafüzetben olvashatta, illetve Budai Ferenc lexikonából vehette. A bajusz forrása pedig az élő népi anekdota kincs: nagyon valószínű, hogy valahol meg is esett. Mindez lényegében nem meghatározó. Az a fontos, hogy maga a történet anekdotikus, tréfás és minden egyéb szándéka mellett a cigányok a komikus színben való megjelenítését kínálja, s a fentebb megrajzolt, közfelfogás szerinti ábrázolási módot teszi lehetővé. A négyénekes eposz éppen nem a cigányokon akar élcelődni, s a másik mű is az emberi hiúságot és hiszékenységet veszi célba. Ám mindkettő alkalmat kínál, hogy úgy mutassa be a cigányok világát, ahogyan ezt a korabeli, velük élő ember és társadalom látta, látni vélte. Az anekdotikus történet, a cigányok világának komikus rajza egyik műnél a keserű és kegyetlen humorba, másfelől a felszabadult megtisztító nevetésbe torkollik. S mert ez a szándék tisztán és akadálytalanul valósul meg, esztétikailag magasrendű művek keletkeztek.

Szabó László

JÓZSEF ATTILA ÖCSÖDI VILÁGA

Azokkal az esztétákkal értek egyet, akik a nagy műalkotások alapjának az igazi, mélyen megélt és kellően lebiggadt élményt tartják. Persze ez még önmagában nem elegendő, szükséges hozzá mellesleg tehetség, fölényes szakmai tudás, teljes őszinteség, s még jó néhány dolog. És az sem mindegy, hogy egy-egy alkotó pályájának melyik szakaszában alkotja meg művét, mikor kész arra, hogy létrehozza a csodát, a tökéletes műalkotást. József Attilát általában városi költőnek tartja a közvélemény. Olyannak, aki meghatározó élményeit ilyen környezetben szerezte, s későbbi élete is inkább a városhoz kötött. Jól tudjuk azonban, hogy élete jelentős részét, ha nem is falun, de vidéki városokban töltötte, sőt éveket, hónapokat töltött falusi környezetben is kénytelenül, nehéz körülmények között is, már gyermekkorában megtapasztalva a nehéz paraszti élet mindennapjait. Jelentős az olyan alkotások száma, amelyek e környezetből veszik témájukat, illetve falusi élményekre vezethetők vissza. Pályája elejétől jelen van a falu, a vidék, nemcsak mint téma, mint a paraszti sors szimbóluma, hanem mint költői képeinek természetes közege is. Verseinek jó részéről tudjuk, hogy az öcsödi, szabadszállási, makói, mezőhegyesi, kiszombori vagy szárszói élményből fakad. Mind a kortársak visszaemlékezései, mind az általában vett József Attila-kutatás idejében – legutóbb Szabolcsi Miklós impozáns munkája – és a három kritikai kiadás ebből a szempontból is megbízhatóan adatolta az életművet. Úgy tűnik, hogy ebben a vonatkozásban semmi újat nem tudunk már felvonultatni. Sem a kortársak, a szemtanúk, sem az előásott, eddig nem vizsgált források nem bővítik már ismereteinket. Példa lehet erre a majd két esztendőn át halála körülményeivel foglalkozó cikksorozat, amely a baleset vagy öngyilkosság kérdés perújrafelvételének tekinthetünk. S minden bizonnyal hasonló eredménnyel – eredménytelenséggel – járna az is, ha az öt éves József Attila öcsödi éveit után kezdenénk nyomozni azzal a szándékkal, hogy a konkrét adatok számát próbálnánk meg gyarapítani. Értő és a téma kutatásában járatos embernek és a helytörténeti kutatásoknak sem sikerült ez még 1955-ben, s később sem. Ma pedig biztos a kudarc.

Amikor mégis ehhez a témához nyúlunk, világosan megmondjuk, hogy célunk egészen más. A gyermek József Attila öcsödi környezetének, élményvilágának költészetében különböző módon és szinten megjelenő elemeiről kívánok szólni a táj népi kultúráját évtizedek óta vizsgáló néprajzkutatók nevében. Úgy vélem, hogy egy sajátos, általam társadalomnéprajzi szemléletűnek nevezett megközelítéssel árnyalhatjuk, finomabbá tehetjük a költő életművének némely vonását.

A költő életének meghatározó élménye volt az Öcsödön lelelt gyermekként eltöltött két esztendő. 1910. március 21. és 1912. június 19. között élt itt kisebbik nénjével Etussal együtt egy öregedő, néhány holdat magáénak tudó, s hozzá 12 holdat bérlő nehéz sorsú paraszt csa-

lárnál. A Gombai család helyzetét mutatja, hogy a falu váncsodi részének szélső házában laktak, a Soron, azaz az igazi gazdafalun kívül, emiatt bizonyára az igazi, az etnográfusok által általában megörökített falusi közösségi életnek is a peremén. A családról, életvitelükről a visszaemlékezők teljesen átlagos képet rajzolnak, s inkább jó emléküket idézik, úgy jellemzik őket, mint aki a szokás szerint tisztességesen bánt a lelenc gyermekekkel is. József Jolán és Etus a Gombai családról eltérően nyilatkozik. Jolán kegyetlennek, kíméletlennek tünteti fel nemcsak a gazdát, hanem az általa teremtett körülményeket is. Kegyetlen verésekről ad hírt, míg Etus mindössze két ilyenről tud, mindkettőt elfogadhatónak tartotta azok között a körülmények között (a rábízott feladat rosszul végzése). A költőben később, mint ezeket maga vagy mások leírják, konkrétum nélküli alakatlan érzések törnek felszínre, amiből az derül ki, hogy őt állandóan verték, megalázták, sőt nem adtak neki eleget enni sem. Etus és a Gombai család ismerői inkább úgy vélik, hogy átlagos, a falubeli hasonló helyzetű paraszt emberek életét élték, sem szigorúbbak nem voltak, sem kegyetlenebbek, s maguk is azt ették, amit a gyerekek. Korán, hajnalban keltek, egész nap dolgoztak, s mindenki rendes gyermek fekhelynek tartotta a kuckót és a sutot, a toli ágyat, amely ezen a vidéken általánosan használt gyermek bútor. Az ételekben – főként az utolsó másfél-két pesti évhez viszonyítva – éppenséggel nem szűkölködtek, legfeljebb más volt az étel és az étrend, mint amihez a városban szokva voltak. Néprajzos számára természetesnek tűnik, hogy sokszor egy más táj, vidék, nép ételle egy idegenből odavetődő számára rossznak, szokásaik primitívnek tűnnek. Etus, akit már belépésekor gyermek ringatásra fognak be, könnyebben veszi a dolgokat, hiszen jóformán az otthoni családban megszokott tevékenységet folytatja. Ő Attilát is ringatta. A költő túlérzékenységet, beilleszkedni nem tudását fokozta férfi (fiú) volta is. Nem hiszem, hogy nő tudott volna olyan verset írni, úgy érezni, mint József Attila az *Iszonyat* című döbbenetes versében.

A lelenc lét keserű élménye is felfokozott Attilánál, a túlérzékeny idegrendszerű gyermek saját látásmódjában is gyökerezik. Magam itt és a Jászságban, ahol a lelenc gyermekek fogadása öregező, csonka vagy özvegyasszonyként élők körében szinte már rendszer volt a XX. század elején, eléggé sokat gyűjtöttem. Kétségtelen, hogy nem ideális állapot lelencnek lenni, s való az is, hogy mindenki másképpen éli meg. Voltak, akik kihasználták a lelencet, nem adták meg neki, ami jár, s akkor még hol a családihoz legalább hasonló közeg, az otthon melegsége, a jó szó, amelyre vágyik a gyermek. Ám az is bizonyos, hogy volt a falvakban egy közösségi szintű, erkölcsileg szavatolt ellenőrzés is. A közösség megszólta, s ezzel kordában tartotta azokat, akik visszaéltek a helyzettel. Nem jártatták tisztán, rendes ruhában rendszeresen iskolába (később óvodába is) és nem táplálták rendszeren a lelenc gyerekeket. Sok helyütt nyáron csak ők jártak cipőben az iskolába, nekik volt meleg kabátjuk sok szegénnyel szemben. Gombaiék nyilvánvalóan nem tűntek ki ezzel (példa rá az iskolába járatás rendszeressége), de nem is voltak rosszabbak senkinél etekintetben. Ha ilyen lett volna, bizonyára többen emlékeznének a József testvérekre.

A két gyermeket Gombaiék azért vették ki a lelencből (messzire mentek utánuk), hogy segítőtjük legyen a háznál. Elvégezzék saját munkabíró gyermek helyett azokat a teendőket, amire egy ház körül szükség van. Ott élő gyermekmunkás, kiscseléd, ha néven kell nevezni. Olyan, aki együtt él a családdal, egy ritmusban, aki nem alkalmazott, hanem félig

családtag és mindig készen áll, ha szükség van rá. Ezért nem csavaroghat el (a saját gyermek a legtöbb helyen az ilyet megtehetette), nem heverészhet tétlen, mindig kéznél kell lennie, magától is tudni a kötelességét és pontosan elvégezni a munkáját. A nyilvánvalóan ház körüli fiú munkák (fa behordása, aprítása, udvar seprése, különböző munkákban való besegítés erejéhez mérten, boltba járás, esténként vagy esős, hideg napokon a házban olyan foglalatosságok végzése, mint kukorica morzsolás, darálás, babfejtés) mellett önálló feladata volt a disznók, libák őrzése (szomszédasszonya egy, legfeljebb két disznóról tud), a tyúkoknak, disznónak fű szedése, hazavitele, esetleg a kipányvázott tehén, kifogott ló vigyázása. A paraszti élet ebben az időben természetszerűen a napszakokhoz, a természetes világossághoz igazodott. Az estét a drága petróleum világával megtoldani nem volt szokás. Sötétéssel meghalt az élet, de pirkadatkor már kelni kellett. Nyilvánvaló, hogy ez az életritmus is szokatlan volt a pesti gyermekek számára. Falun azonban ennek az ellenkezője lett volna különös. Más világba csöppentek hát, ahol mindezek mellett a család melegsége, a mama és a testvérek gondoskodó szeretete is hiányzott. Ha azt vesszük, még e családba való szimbolikus befogadás is megtörtént, hiszen Etus szerint: „Megérkeztünk a házba s Gombai bácsi ott állt az ajtóban, magas kucsmában, mint egy varázsló. Ez a ház a falu szélén volt. 'Nohát meggyüttetek' – szölt a bácsi, s 'hogya hínak' – kérdezett. Attila közben fogta a kezemet, nem akarta elengedni. Ekkor mondtam meg nevét s ekkor következett, hogy a bácsi kijelentette: nem Attilának, hanem Pistának fogják hívni. Attila nem nagyon szólt bele ebbe. Bementünk a házba, ott a rokonság, várták a 'lelenceket'. Engem a bölcsőhöz állítottak, hogy ringassam. Attila még nem kapott munkát. ... Aztán szétszéledt a rokonság, aludni tértünk, én a kuckóban aludtam, Attila a sutban. Így kerültünk abba a házba, ahol két évig voltunk elvarázsolva. A gazdáék imádkoztak és ők is lepihentek.” Ha ezt a leírást alaposan elemezzük, a befogadási szertartás minden hagyományos eleme megvan benne: a kapuban fogad a gazda, üdvözli őket, ismerkedik, nevet ad, kijelöli a teendőt, a házban a helyet, s mindezeket a rokonok, a család házban nem élő tagjai jelenlétében, akik szintén befogadják ezzel a jövevényeket a rokonságba. Ennek ellenére a családban és a rokonságban, sőt a tágabb közösségben is mindvégig idegenek maradtak.

Lelenc voltuk az iskolában is kitűnt („kincstári ruha”), s a falusi szokások ismeretlen volta, a családi, rokonsági kapcsolatok hiánya. Mivel egész nap el voltak foglalva, kívül rekedtek a falu gyermek közösségén is. Nem voltak társaik, barátaik, soha nem esett szó arról, hogy valakivel vagy valakikkel barátkoztak volna. Hiányzik a gyermekközösség, az amely már ebben az életkorban természetes kíváncsi. József Attila még éppen idejében hagyja ott Öcsödöt, hogy annál mohóbban, kiéhezettebben azonosuljon a városi gyermek társadalommal, s később annál sivárabbnak érezze a falusi társnéküliséget, családon kívüliséget.

József Attila 5-7 éves korát töltötte távol anyjától. Ekkor szakadt ki az apja távozása után mind nehezebbé és komiszabbá váló otthoni körülmények közül, átmenetileg elveszítve családját is. A legfogékonyabb és a személyiség szempontjából legfontosabb emberi fejlődési szakaszban. A két-három éves kort a pszichológusok ugyanis a személyi autonómia, az én kialakulása kezdeteként tartják számon. Az ember 3-6 éves kora között alapozza meg különálló személyiségének tudatát. Ezt a korszakot sokan a játék korának tekintik, s úgy

vélik, hogy a játék, mint tevékenység ablakot nyit minden tekintetben a világra, s egyúttal a közösséghez való viszonya, benne az ő személyisége is tisztázódik. Egyik neves pszichológus szerint ebben a korban az a fontos, hogy „hozzászokjon a társadalom elvárásaihoz anélkül, hogy elveszítené alapvető bizalmát vagy magabiztosságát.” A költő épp, hogy belépett életének ebbe a szakaszába, már is elveszítette apját, a család helyzete mind nehezebbé vált, ám minden bajával együtt az elveszített otthon mégis édenkertként élhetett a gyermek emlékezetében, s ez a kép mélyen beleivódott – mintegy elveszített csodálatos világ – az öcsödi gyermek személyiségébe. A kívánatos játék helyett osztályrésze ott a mindennapi kemény munka várt rá. A megtapasztalt rideg valóságot, kiszínezett emlékeivel szembesíthette. A család melegének hiánya, a számára idegen környezet, a városi gyermek számára korántsem természetes paraszti munka, amely esőben-napsütésben, télen-nyáron erőfeszítésre készítette a gyenge kisfiút, az ott ért sérelmek, a lelenc állapot, amely igazában az iskola megkezdésekor üti szíven az érzékeny lelkű, szeretetihes gyermeket, sok egyéb gyermeket érő kisebb baj, amellyel nincs kihez fordulnia, az autonóm személyiség kialakulásának legfogékonyabb korszakában érik és életre szólóan mély nyomokat hagynak benne. Elborult arccal szólt erről a korszakról később a költő, s témaként vagy akár utalásként is kevés konkrétum jelenik meg költészetében életének erről a nehéz korszakáról. Ha a Tiszazug című versét nem számítjuk ide, mert nemcsak ebből az élményből fakad, közvetlenül csak két helyen utal rá:

Pedig hát engemet
Sokszor nem is tudtam, hogy miért, vertek
mint apró gyermeket,
ki ugrott volna egy jó szóra nyomban,
Én tudtam, - messze anyám, rokonom van,
ezek idegenek.

(Levegőt!)

illetve: Porszem mászik gyenge harmaton
lukas nadrágom kézzel takarom,
a kis kanász ríva öleli át,
kővé varázsolt tarka malacát.

(Medáliák. 2.)

Az idegenség, a megértés, a jó szó, az anya és a család hiánya, a kiszolgáltatottság, elsettség, elhagyatottság, társnélküliség sűt e sorokból. Ennél azonban jóval több, de rejtettebb szál köti őt az öcsödi két évhez. Feladatunk ezek járószálainak fellelése és felgombolyítása.

Falusi témájú verseiről már említettük, hogy legtöbbjükrol megállapították, hogy hol, milyen körülmények között és milyen indítatásból fakadtak. 1922-ben a nyarat – tanítást, korrepetálást és kukoricacsősi munkát is ellátva – Kiszomborban töltötte. Éppen aratás táján érkezett, s a határban, mint varjakat riogató csősz is közelről látja az emberpróbáló paraszti

munkát. Új témaként jelenik ez meg egyre gyarapodó költészetében. Falusi életképek, portrék ezek, melyeknek erénye a pontosság, a megfigyelt valóság tömör, lényeglátó visszaadása. A *Kukoricaföld* saját munkájának, helyzetének rajza. A *Parasztanyóka* és a *Tanulmányfej* együtt érző, hiteles portré és környezetrajz, bár ez utóbbi akár városi kocsma is lehet. Az *Aratás előtt* inkább tájképnek tűnik, a *Pap a templomban* falusi templomi szertartásán valószínűleg itt vehetett részt. Ezek a versek a parasztokat, a paraszti életet pontosan, megértő szimpátiával, de kívülről ábrázolják. A versek záró, mondhatnánk azt is, hogy hangulatát és velük érzését kifejező utolsó sorai mintegy kívülről kerülnek a versbe, s nem magából az életanyagból következnek (*S az öreg anyó oly szomorú,/ Tán elesett szép-szál fiára gondol.; ... Szellő fuvall, a tábla megremeg.*). Kivétel a többször csiszolt *A jámbor tehén* című szonett. Ez a legélettelibb valamennyi között, még akkor is, ha a szonett formában van valami elidegenítő különösség is. Az apró és érzékletes megfigyelések, a bensőségesnek ható, együtt érző hang, az elesettség lehelet finom érzékeltetése mélyebbről, mintegy belülről jön. Úgy véljük a vers nem csupán a pusztá látványból, a friss falusi élményből fakad, hanem mélyebb rétegben gyökerezik. Társa a tehén az embernek, a családnak, csakúgy, mint a kis kanásznak ríva ölelt malaca. Etus visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy mint őrizte Attila a malacokat, ő a libákat. S hogy a kurtafarkúak milyen közel álltak a kisfiúhoz érzelmileg is, olyannyira, hogy szándékában állott majd a mamának hazalopni. Említett verseiben a természet, a környezet eléggé sztereotíp módon jelenik meg: *dudorászó tücsök, naplemente, dús kalász, fuvalló szellő*, sőt az egészen groteszk hasonlat: „S úgy ing a földön csendes este enyhe,/ Mint vén öreg huszáron lóg a mente.” (*Aratás előtt*). Szinte mellbe vág, esetlenségével, csakúgy mint a jámbor tehénről szóló versében ez a másfél sor: „... Vén rokkant kapukba *piros leányzók állnak illeget.*” A falu friss élménye még övé, hangja megbicsaklik.

A következő években a falut az *elesett szegény ember* képviseli költészetében. Itt már nem a paraszti környezet, a látvány, hanem a nép kiszolgáltatott állapota, a mostoha sors, s az ennek ellenére megmaradt mély emberség érzése a lényeg. Bennük van az általa is megtapasztalt sors, a társadalmi szolidaritás tudatosabb formája, s ez keveredik a népmesék hangjával, egyszerűségével is. Sok mese kezdődik így: „Volt egyszer egy szegény ember...”. Nem véletlen, hogy szegény ember verseivel egyidőben, s szinte párhuzamosan ebben a korszakában ír más elesett emberekről is: hadirokkantokról, koldusokról, nyomorultokról. Kétségtelen, hogy ez az életérzés sem felvett póz, hanem valamikor megélt élmény hitelesíti. Ám konkrét képek, utalások, jelzések erre vonatkozóan nincsenek.

A szegény ember és a falu felé fordulása az 1926. évet követően igen sok forrásból táplálkozik, csakúgy, mint az ezzel társuló, eléggé változatos hangnem és emberi, költői viszonyulás. A meseszerűség, az ehhez társuló egyszerű hangnem népköltészeti hatásokat is mutat. A költő ekkor talál kapcsolatot a Sarlósokkal, a Bartha Miklós Társasággal, ahol a népi kultúra, a magyar múlt iránti érdeklődése (ez utóbbira nevének Öcsödön való megváltoztatása miatt már előbb rátalál) ébred fel. Ez az az időszak, amikor a szocializmus eszméivel megismerkedik, s hosszú évekre szinte harcos pártköltővé is válik. Nála – miként ezt baloldarlól erősen kifogásolják – a városi és falusi szegénység sorsa összemosódik, eggyé lesz. A faluról alkotott képe is változik, a paraszti sors egyre inkább érdekli, s

Fábián Dániellel társszerzőként egy röpiratot is jegyez, a *Ki a faluba* címűt, amelyben a népi kultúra, a falu megismerése, szociális viszonyainak feltárása (falujárás), a parasztságnak, mint osztálynak a felemelése, nyomorának eltörlése egyaránt helyet kap. Maga is járja a falut, s éppen ebben az időben egyre többit megfordul Szabadszálláson, édesanyja rokonainál, akik igen elesett, városszéli csőszházban lakó idős emberek, s kiterjedtebb itteni rokonsága is a parasztság alsó rétegéhez tartozik. Megjelenik több versében, sőt közvetlen képekben, illetve áttételesen ez a pusztaszéli, nádas tavas táj is, ahol a táj képe, az életérzés, a politikummal is keveredik. Kiforratlan érzések, tapogatózások ezek, amelyben a helyét és igazi hangját kereső költő már igazgyöngyöket izzad ki, gyémánszemeket csiszolgat briliánssá, de igazán „klárisokká” még nem fűzi őket. A friss, összetett falu élmény ugyanakkor megidézi a mélyebben fekvő múltat Őcsödöt is.

Mire gondolok?

Amikor azt mondom megjelenik Szabadszállás, mint táj, mint falu, mint az elesettség, a paraszti sors szimbóluma, a mélyben lerakódott őcsödi világ, s mindez áttételesen és felismerhetően, akkor nem a nyilvánvaló témájú versekre utalok (*Magyar Alföld, Nyár, Margaréta, Dörmögő, Akácokhoz*), hanem olyanra, mint a *Förgeteg*, amely 1928. nyarán keletkezett:

FÖRGETEG

A fürgeteg fekete vadezüst;
Csattogó szívek árnya!
Munkaruhám ő, szívemet hűvös
Hajlásaiba zárja!

Ó mennykőves, virágos kalapot
Nem is csap más fejébe,
csak annak, aki húzódik fagyott
akác kemény tövébe,

mint én s érez vasszuronyokat,
melyek husába vágnak,
behúnyva szemét réjtén szántogat
egy jobb szikú világnak.

Jó fürgeteg, szerelmek dörmögő
Nagyatyja, csattos angyal!
Bosszúinas, rajt piszkos kék kötő,
Mennyet letörlő ronggyal.

Mert ez már nem a régi tétovás,
A vénség tüsszentése -
De helyettük szakadt káromkodás,
Köpés a földre, égre.

Az szülte, mikor rablót ordított
A csősz, csatákba ülven,
Sárga foga közt kikavarodott,
A kastély ellen dülven.

Hogy két öklével hadonásza már
Az ősz varkocsu jobbágy -
A csordában ha villám kutya jár,
Lábába mar a korbács.

Vert-e már téged valaki, vihar?
Ostorral kergetett-e?
Sötét erdőbe bujtál-e vihar,
úgy mint a szégyenedbe?

Tartalmad vagyunk - robbanás-alak!
Zászlós a dülök rangján!
Csettintek én! És felszólítalak,
Kínzottak hulló hangján -

Te förgeteg, fekete vadezüst,
Parasztharag bográcsa,
Rotyogó mérget, engem főzz, nagy üst,
És fordíts a világra!

(1928 nyara)

A zaklatott versben egy átélt, öcsödi disznópásztorként átszenvedett, ijesztő vihar képe tornyosul fel a határban kedvére barangoló, akácfa alatt a virágos nyárban megpihenő ifjura. Miként a villámlás borult ég felsötétjében, képek villannak fel emlékezetében, pillanatnyi asszociatív tartalmakat is életre kelve. Külső és belső érzések: húsba vágó vasszurony, korbácsütés, verés, ostorcsapás, vergődő szívverés, félelem, szégyen, tehetetlen düh mérge; színek: vadezüst, villámlás, megvillanó réz csat, szájából villanó sárga fog, piszkos kékfestő kötény színe, sötétség; hangok: vénség tüsszentése, szakadt káromkodás; csettintés, elkínzott hangok; képek: virágos kalap, fagyott (száraz ágú, gyér lombú lehet) akác, szántogató ember, piszkos törlórongy, köpködő ember, csatagos rét, sárgán a fényből kivillanó pusztai kastély, öklét rázó csősz, sötét erdő, elvadult bogáncsos rét, forrongó bogrács; Dörögőnek, a nagyapának a képe: villanó csat, piszkos kötény, sárga fog, tüsszögés, károm-

kodás, ökölrázás, tehetetlen düh, varkocsba fogott haj. Mindez társulva tehetetlen, belülről feszülő dühvel, megaláztatással, szégyennel, kitörő haraggal, pusztítás vágygal – „a kastély ellen dülvén.”

Ugyanezek az elemek immár lokalizálva és rendbe szedve, megnevezhető gyermekkori emlékekkel tűnnek fel Tiszazug című versében. Ez a vers az ekkor napvilágra került arzenes gyilkosságok hatására íródott. József Jolán és Szabolcsi Miklós szerint az idős embekekről alkotott kép forrása a Dörmögőnek nevezett szabadszállási nagypapa volt. Ám ez a versben jól elkülöníthető rész, különben is kapuban kint ülő öregeket Őcsödön inkább látott. A csősz kastély elleni alaktalan jobbágyi dühe, itt szociológiai érvényű váddá válik.

TISZAZUG

A báránybunda árnyakat
Tülevelű fák fércelik.
Szalad a puli pillanat,
Fagyon koptatja körmeit.

Hümmögőn áhítgat a nép
S házacskák gondolkodnak, ím
Zsuppjának zsíros süvegét
Lehúzza ablakára mind.

Kárál a tyúk keservesen
Az eresz alatt, mintha már
Vénasszony lelke volna, mely
Rimánkodóan visszajár.

Belül is pöttyös állatok,
Ütődött, kékes öregek
Guggolnak, mordulnak nagyot,
Csupán hogy ne merengjenek.

Mert sok a révülni való,
Ha már az ember nem kapál.
Szép, puha gond a pipaszó,
tört ujjak közt pamutfonál.

S mit ér a vén? A kanalat
Elejti, csöppent, etetik
S ha ő etet, a malacok
Habos vödörstül fellökik.

És lágy a tanya, langy az ól.
Csillagra akasztott homály!
Kemény a menny. A gally alól
Bicegő cinke sírdogál.
(1929 nyara)

Most nem kívánjuk részletesebben elemezni ezt a jól ismert verset és egyetértünk Szabolcsi Miklós elemzésével, értékelésével minden tekintetben. Csupán azért közöljük teljes egészében a különben önmagáért szóló verset, mert itt a modellként szereplő nagypapa mellett az öcsödi táj, a Tisza-Körös-zugi falu konkrétan is megjelenik. Sőt az a tér, a lelenc gyermek közvetlen napi környezete (az eresz alatt káráló kendermagos (pötyös), a vénasszony hazatérő lelke: Etus pl. utal, hogy figyelemmel hallgatta a kisgyermek a fejtelten emberről és más hasonlókról szóló történeteket; a zsiros kucsma és a magos zsúptető egy képbe vonása: a süveg mögé való bezárkózás, hallgatás – így szoktak aludni; asszociáció: a riportok szerint Nagyréven az idegent a bűneset kitudódása után zárt kapuk, szinte halotti csend fogadta). Ezek kétségtelenül a gyermekkori emlékek.

Az új falu élménybe tehát belejátszanak a megszenvedett régi emlékek, önkéntelenül megjegyzett mozdulatok, hangulatok, s felszínre törnek, mintegy elmélyítik a közvetlen tapasztalatokat. Ebből a szempontból érdemes valamennyi alkotását ismét végig vizsgálni, s gazdag tárházra lelhetünk, s valami kicsit hozzá tehattünk alkotói világának mélyebb megértéséhez.

Ám ennél sokkal mélyebben húzódik meg a lényeg. Ismét Öcsödre és a gyermekkorba kell visszalépünk.

Az ötesztendő kisgyermeket, mint „általában a falusi szegénygyerekeket” dolgoztatták. Nevelőszülei ezért vették ki a lelencből. Disznópásztorkodott, libát, tehenet, lovat pásztorolt, vizet hordott, fát vágott, segített még mezőgazdasági munkákban is. Testvérenje ugyan ott volt, aki szeretettel gondoskodott róla, de általában egyedül volt. A faluszélén lakván társai sem igen lehettek, legalábbis róluk soha egy szót sem szólt egyik gyerek sem. A kis Attila igen visszahúzódóvá, szótlanná, rosszkedvűvé, sértődékennyé vált, olyannyira elvadult, hogy anyjának látogatását végigbőmbölte, minden közeledést, szeretetet visszautasított, még néjére is kést ragadott; Pestre hazatérve ugyanezt tette. Testvérei szerint vadember lett. Magányosan vagy öregek és elfoglalt, állandóan dolgozó, magukat hajtó emberek társaságában élt abban az időben, amikor személyiség fejlődésének éppen társkereső korszakába lépett.

A pásztor magános ember egyetlen társaságát a pásztorolt állatok jelentik. Azokat darabról-darabra ismeri bármekkora nyájról is legyen szó. Kutyáival meg egyenesen bizalmas viszonyban van: tanítgatja, játszik, beszélget velük, akár egy emberrel. Nemcsak a mesében tűnik természetesnek, hogy egy állat, kutya megszólal, hanem a valóságban is így van. Etus írja le, hogy „volt egy kutya, az még az iskola előtt megvárta, sőt zavarta az órát. Ha kimentek gyomlálni, a búzába utána vágatott...”. A már idézett versében a kis kanász és a malacnak – társának a magányban – panaszkodik, s ríva ölelgeti. József Jolán írja, hogy magányosan élő szabadszállási nagyapjuk ugyan ilyen közeli kapcsolatban volt állataival:

„A malacok a konyhában háltak. Két malaca volt s ezeket úgy magához szoktatta, hogy folyton a nyomában voltak a szérűn. Ha megállt, a lábához dörzsölöztek, ráhunyorogtak apró szemekkel és vidáman rőfögtek. – Tyatya itt az unokája... A Boriska gyereke. Nagyapám dörmögött valamit bajuszába... Megállt előttem és megálltak vele a malacok és lába alatt a kis fekete puli...” József Attilánál a kutya, mint társ, olykor sorstárs és a háziállatok számtalanszor feltűnnek, költői képeinek alkotó részei. Nemcsak általában, hanem közvetlen közelről. Ismeri viselkedésüket, érti őket.

Állok, lábamnál tócsa nő
a pocsojához - az a dolga.
Bevont farokkal bú elő
az eb, hogy lábam szárát megszagolja.
(Esik)

Szalad a puli pillanat,
fagyon koppantja körmeit.
(Tiszazug)

Az én falkám olyan falka,
Ondolálva van a farka.
Orrukban csak magyar mód
Csillog egy kis arany drót.

Van egy pösze kismalacom
.....

Van nekem egy olyan kanom,
Szelíd szóra kezes nagyon...
(A kanász)

lompos tyúkja kárál a torsra
s gondjai fészke a verem.
(Mondd mit érlel...)

A csipogó árnyakból fiókáit
összegyűjti a szürkület.
(Töredékek)

Láttam a boldogságot én,
lány volt, szőke és másfél mázsa.
Az udvar szigorú gyöpén
imbolygott göndör mosolygása.

Ledőlt a puha langy tócsába
Hunyorgott, röffent még felém -
ma is látom, mily tétovázva
babrált pihéi közt a fény.
(Eszmélet)

Szó, mint csecsemőnek a mosoly,
Veregetés a lónak.
(Falu)

Hozza adóját, sok zsíros tejet.
Dús tőgye dúzzadt, nagy szemére zúgva
Bögölyhad-köd telepszik. Lába dúrva.
Fődisze rossz kolomp korcs szarv helyett.
(A jámbor tehén)

Közeli képek ezek a parasztdvár és a kiskanász pásztorolta állatokról, melyek gyermekori közvetlen megfigyelések, az állatokkal való együttélés, közeli viszony, amit meg lehet, hogy friss szabadszállási élmények ébresztenek fel az alvó tudatból. A gyermeki nézőpont (fizikailag, perspektívájában), a nagyobb állatok (ló, tehén, mangalica) közeli megfigyelése. Ahogyan egy kisgyermek látja (a tehenet alulról nézi lába, tőgye) és igen közelről (dúzzadó tőgy, dúrva láb, illetve köröm), majd felfelé halad: szeme környéke, a megtelepedő bögöly haddal, korcs szarva, kolompja. A szőke, göndörszőrű, gyermek számára hatalmas mangalica viselkedésének, hangjának, szemének, szőre villódzásának felvillanó képei a gyermek testközeli emlékképei. Az állatok viselkedését, természetét is testközeltől, a vele való fizikai érintkezésből ismeri, tudja mi van a kotló, a csibe hangjában, ha nem látja is őket tudja mit csinálnak a tornácon, a bokor árnyékában. Mindez az öcsödi emlékretegbe kapaszkodik hajszálgökökerekével. A szabadszállási és felnőttkori képeknek egészen más a perspektívája, távoli, tágas térség, a táj áttekintése, egységben és nem részletekben való szemlélése. Emezek festményre, amazok rajzra emlékeztetnek. Egyikben a gondolat, másokban az érzés a rendező erő, noha mindkettő pontos és igen gyakran átszővi egymást, hiszen mindkettő múlt már.

Füstöl a víz, lóg a káka
kókkadón a pusztaságba.
Dunnába bútt fönn a magas.
Sűrű csönd ropog a havas
mezőben.

Kövér homály, zsíros, csendes,
Lapos lapály, kerek, rendes.
Csak egy ladik, mely hallhatón

kotyog még a kásás tavon
magában.

(Holt vidék)

Dongó ödöng az erdő szélénél.
Harkály kopog, gyík ragyog. Marha bög.
S tovaringatja fodrosan a szél
a tűnődve zümmögő időt.

Gyúrt, sárga táj, az ég mellig ér,
muharmező, kemény kötény, nehéz -
mi van benne? Amott fut egy kis ér
s itt ház ül. Kisfia, az ól, idenez.

(Határ)

Amikor a nagyvárosi kisgyermek a szűk bérházak, kis lakások világából hirtelen falura kerül, óriási térség nyílik meg előtte. Már maga a paraszt udvar, de a több sejtű ház melléképületeivel együtt az idegen kisgyermeket még kisebbé tették. Szabolcsi Miklós is megállapítja, amikor megszemlélte az öcsödi portát, hogy „A szűk kis udvar óriásinak tűnhetett fel a kisgyermek számára, a ház mögötti istállóban valójában csak az az egy ló férhetett el, de tágas, ijesztő arányúan idegen világ lehetett az ötéves Attila számára.” Körülötte kitágult, megnőtt a térség, a világ, s magát ebben igen kicsinek érezte. Akár a ház téres udvarán, akár a közeli vizenyős, füves helyeken, árokparton, dűlőút mentén, ahol már kora hajnalban legeltetett, akár a nevelő apjával a földeken járt, hatalmas égbolt borult rá, égető napjával, felhőivel, viharával, csapkodó szelével, korai hideg harmatával, futó szellőjével, vacogtató, jeges, csontig hatoló ködével, fagyával ezek fizikailag és lelkileg megélt kisgyermekkori élmények minduntalan felszínre törnek. A természetben élő magános kisgyermekben mindezek mélyén elraktározódnak, s későbbi költői képeiben nemcsak látványként, de mögöttes érzelmeikkel együtt, eggyé olvadva öltenek új alakot.

Rétek, utak csendesen
Úsznak a hűvös vizeken -
(Dúdoló)

Ragyog a zöld gyík, sorsom keresi,
zörget a búza: magvát kiveti,
rámnéz a tó, ha belé kő esett
s a sírók sóhajtotta fellegek,

a háborúkkal vívott hajnalok,
ugró napok és rezgő csillagok
körülkóvályogják fejem -

világízzása hőmérsékletem.
(Medáliák 6.)

Tollászkodik a sárga lomb
A mennyek langy asszonya hervad
S az ellágyuló őszi talaján
Az ellágyuló őszi talajon
végighever a hervadt levegő.
(Töredékek)

..... Egy fény a rét.
 Az anyás hold-világa
Elé nyújtja kövér tenyerét
 Egy bodza ága.

Örök boldogság forrása mos
 Egy rekedt, csorba téglát.
Smaragd Buddha-szobrok harmatos
 Gyepben a békák.

A vadzab, ki kardot von elő,
 Fejét mélyen lehajtja.
Most a dicsőség és az erő
 A repedt pajta...
(Falu)

A természet közeli-távoli világa a magános, állandó bizonytalanságban, mondhatni félelemben élő gyermek világcépében animisztikus módon jelenik meg. A tárgyak emberi tulajdonságokat, érzéseket hordoznak, közeli-távoli látványuk emlékeztet, hasonlít valamire, valakire, az állatok beszélnek, a fák-bokrok-füvek-virágok emberi mozdulatokat tesznek; a természetben összetartozó jelenségek tulajdonságai mintegy áthatják egymást, szerepet cserélnek. Megcsodált és különlegesnek tartott szóképei, szimbólumai jórészt ebből a gyermeki animisztikus szemléletből fakadnak: beszél a tej; ájtatosak a teli köcsögök; a tejszín megremeg; a bokrok kotyognak; a málnatő guggolva ringatoz; a sárga lomb tollászkodik; az árnyékos bokoraljak csipognak; a tar ágak tartják a levegőt; a fűszál, búzaszál cincog; a vadzab kardot von; a homály akácocskát babrál; a tárgyak alszanak; ostorok, csizmák, kések, az egek, a mezők. Aki kicsit is ismerős a falusi, tanyasi udvarokon, réteken, földeken, tarlón, dűlőutak mentén, árokparton, az tudja ezeket értelmezni: a köcsögbe kitett alvó tej vékony kis föle minden koccanásra érzékenyen megremeg, hullám fut át rajta, mint az összeránduló ló bőrén, hogy a bögölyt elzavarja; a tollászkodó tyúk mozdulatai, mikor fejét a szárnya alá dugja, szinte gömbbé válik, a kerek lombú, rőt színű őszi fát idézi; a porban fürdő tyúkok, csibék földbe mélyített fészke a hűvös bokrok tövében van, nem is

látszanak, csak csipogó hangjuk hallik; az érő búza között vagy a tarlón a mezei egerek (pockok) hada tanyázik ez terített asztaluk, s nagy hangon cincognak, de nem látszanak... és sorolhatnók.

Képkalkotásában azonban a költő itt még nem áll meg. Az összetartozó (mindig együtt jelentkező, érzelmileg, hangulatilag, látványszerűen átélt) megszenvedett esetek során szerzett élmény egy jelzős szerkezetbe, egy fogalomként, néha egy összetett szóban fogja össze. A költői képnek hallatlanul erős töltése, belső kisugárzása van és rendkívül sokrétű, ugyanakkor újdonság, a meglepetés erejével hat. Kotyogó bokrok: a kotló a maga vájta porfészekbe rakja tojásait is a bokor hűvösébe, minduntalan hallani kotyogását, kotlását, de látni nem lehet. A bokor gömb alakjával maga is óriási tyúk képzetét idézi. Zömmögő rét: a méhrajoktól, bogarak nesztétől hangos virágzó rét. Jáspis csülök: a kismalac még nem dúrva, el nem színeződött, szőke-pirosas-rózsaszínes fényes körme. Pirkadó madár: a pirkadatkor már talpon lévő, malacokkal bajlódó gyermek hangélménye; a legtöbb madár ekkor leghangosabb. Malacvilágosság: a pitymallatkor még alig látó, álmából felriasztott kisgyermek első dolga a malacokkal való foglalatoság volt, ezt félalomban, félvak állapotban való tevékenységet érezzük a szóban.

Sajátos képei szokatlanok, de ha tudjuk mi van mögötte világosak és érthetőek. Jellemző, hogy igazi, költészete lényegét megértő költőink java számára ez azért is lehetett világos, érthető, mert maguk is hasonló környezetből jöttek: Csanádi György, Nagy László, Csoóri Sándor – József Attila költészetének igazi folytatói – anélkül, hogy szolgálai másolnák, nemcsak értik, de magukénak is tudják ezt a képkalkotási módot.

A városi (proletár) költőnek tartott József Attila legnagyobb és legmaradandóbb hatását költészetének ezzel a gyermekkorban fogant rétegével érte el. *Ebben az öcsödi évek sokkal nagyobb, mert megrázóan mély, szerepet játszanak, mint eddig gondoltuk.* Természetesen nem lehet leegyszerűsíteni sem költészetét, sem igen gazdag költői eszközeinek tárárt, mint ahogyan gondolatilag, eszmeileg és érzelmileg sem csupán gyermeki nézőpontra. Befejezésül mindezek igazolására álljon itt az 1936. novemberében keletkezett megrendítő verse, ahol a szerelmében viszonzást nem kapó felnőtt férfi lelkiállapotát a viharba került kislány tehetetlen állapotával jellemzi. Az átélt, félelem belevéste élményt a gyermek megfigyelte apró részletek hitelesítik: a mikro- és makro világ felborult, dühöngő, lélekig hatoló rendjének megzavarodása, felbomlása. Egy életen át magában hordott kisgyermekkori konkrét élmény, amit a felnőtt férfi lelki válsága támaszt fel, s önt zaklatott formába.

MINT A MEZŐN...

Mint a mezőn a kisfiut, ha
eléri a vihar
s nincs tanya, anya, hova futna
kapkodott lábaival
a tömött, dühödő ég dörög,
a tarlón szalmaszál pörög,
ő, mint az állat, nyöszörög,

zokogna, de a félelem
elveszi könnye melegét,
sóhajtana, de hirtelen
rálehel a hideg ég
s csak akkor, mikor sovány
borzongás villan, mint a villám
s fekete eső dől szakadva,
az mintha belőle fakadna,
mint mérhetetlen nagy sirás,
amely fölgyül a földeken,
fénylőn csorog a zöldeken,
árkot betölt és gödröt ás,
hömpölyög a réten, az éren
hömpölyög fönn a levegőben
s a gyermek megindul a téren,
útja van ebben az időben -
így tört e vágy rám, ily veszetten,
ily hirtelen, ily szilajon,
férfi létemre sírni kezdtem.
S e könnyel ázott talajon,
hol nehezen emeli lábát
az ember, ki pedig sietne,
megállok most. A kívánságát
már észre sem venném, ha szeretne.
(1936. november)

Kutatásaink az öcsödi, falusi évek megértéséhez még csak az elején tartanak. Ha előre haladunk minden bizonnyal az itt írottak is helyükre kerülnek. Nem akarjuk észrevételünk jelentőségét eltúlozni. Annyi azonban bizonyos, hogy van benne néhány új észrevétel és József Attila költészetének megértéséhez közelebb visz. Ezért úgy vélem ennyit a vizsgálatoknak ebben a stádiumában is érdemes közreadni.

Irodalom

- Enyedi Antalné: A mi József Attilánk. Öcsöd, 1999.
- József Attila összes versei. Budapest, 2005.
- József Jolán: József Attila élete. Budapest, 1940.
- Kulik Zsolt: József Attila. Öcsöd Nagyközség Honlapja.
- Mérei Ferenc: „...vett a füvektől édes illatot.” in: Művészetpszichológia. Budapest, 1986.
- Mérei Ferenc – V. Binet Ágnes: Gyermeklélektan. Budapest, 1993.
- Pukánszky Katalin: Gyermekkor – történeti tanulmányok. Budapest, 1997.
- Szabolcsi Miklós: József Attila élete és pályája. I–II. Budapest, 2005.

Szenti Ernő

A Nagykunság szellemi élete*

A magyar vidék, tehát a mi vidékünk is, gazdag tehetségekben. Az alig lakott pusztáról is éppúgy emelkedtek ki tehetséges művészek, tudósok, színészek, közéletformáló egyéniségek, mint a legkisebb faluból, vagy a nagobbacska városokból.

Akit valamilyen téren tehetséggel áldott meg a sors, és segíti az önismerete, vállalja a küzdelmet, nem kíméli erejét, következetes és kitartó, ráadásul még a szerencse is mellé szegődik, az országos hírnél is magasabbra emelkedhet. A fentieket bárki számos példával tudná illusztrálni. A kevi embernek legelőször *Balogh János* akadémikus neve jut az eszébe, a Dunántúlon élő elsőként *Illyés Gyulát* említené. Az állatokat őrző *Soós Imre*, ha nem veszi fel azt az újságdarabkát, amiből megtudta, hol és mikor lehet felvételizni a Színművészeti Főiskolán, éveken később aligha kapta volna szárnyra az országos hír.

A hely szellemét is engedjük szóhoz jutni. *Finta Sándor*. Nem Budán, a Rózsadombon született és nevelkedett, hanem Túrkevértől elindulva emelkedett ki és vált világhírű szobrászszá. Finta Sándor és Gergely, valamint az ifjú Finta Sándor szobrászművészek nélkül a város szegényebb lenne egy értékfényforrással. Ez még akkor is lélekgazdagító, ha valaki nap, mint nap nem gondol rá, de tud róla.

E rövid előadásban nem lehet céloom a részletes kifejtés, dióhéjban hozom szóba a Nagy Magyar Alföld, azon belül a Nagykunság szellemi életét.

A vidéken született tehetségek esetében evidens a diplomaszerezés. Egyetem, főiskola. Ezek a felsőfokú intézmények zöme Budapesten van, vagy a nagyobb városokban. Évtizedes, évszázados múltja van az elvándorlásnak. Tartja magát, de ma már nagyon ingatag módon, hogy befutni csak Budapesten lehet. Az viszonyt tény és való, hogy Budapesten az egy négyzetkilométerre eső művészek száma lélegzetelállítóan magas. Nem egy vagy két ember állítja: ez egy vízfejű ország.

Az imént, szinte elszólausként, megemlítettem az ingatag módon szavakat. Jogosan.

Az elmúlt évtizedekben jó néhány neves alkotó fordított hátat Budapestnek, és tette át lakhelyét nagyobb vidéki városba, nem kevés estben eldugott, madárcsicsergéses kicsinyke faluba. A fenti jelenség a szellemi élet hangsúlyeltolódását jelzi. Ma már a legnagyobb vidéki nagyvárosok szellemi élete, kivívott rangja nem sokkal, vagy egyáltalán nem marad el a fővárositól. Minden jel arra mutat, a szellemi életnek ez a decentralizálódása tovább fog folytatódni.

A pécsi *Jelenkorban*, A Debrecenben megjelenő *Alföldben*, a szegedi *Tiszatájban*, a Győrben kiadott *Műhelyben*, a békéscsabai *Bárkában* majdnem több a prominens alkotó, mint a fővárosi lapokban. És még valamit: olykor még a közepes lélekszám körüli városban is szerkesztenek irodalmi lapot. Néhány év óta jelenik meg Egerben a könyvre emlékeztető irodalmi kiadvány: az *Agria*. Ezekben a kiadványokban sem csak helyi szerzők kapnak helyet. Igényt elégítenek ki, érdeklődést keltenek fel. A magasabb szellemi szintre emelkedés

* Elhangzott a Nagykunságért-díjasok III. találkozásán Túrkevéren 2010. szeptember 4-én.

kulcsa a rendszeres olvasás. Most a tartalmas, az életet átfogóan bemutató művekre gondoltam, és nem a bulvárlapok, vagy a napi sajtó felületes átnézésére.

Mindenki előtt köztudott, az utóbbi évtizedekben, példanélkülően kiszélesedett a kulturális választék. Amikor még nem volt televízió, nem volt Internet, mobiltelefon, a könyv mellett a mozi is a monopolhelyzet élvezője volt. A könyv számára kihívást jelentett a versenyársak megjelenése, de nem kell félni, hogy népszerűsége csökken. A könyv, az olvasás annyira személyes, meghitt és intim, hogy nem fog veszíteni népszerűségéből. Az viszont igaz, hogy az Interneten szocializálódott fiatal beállítódása a világhoz és önmagához merőben más irányultságú.

A televízió kínálata nem veszélytelen. A tartalmas műsorok, a ritkaságszámba menő értékeket közvetítő csatornák mellett vannak olyan műsorok, amelyek sok-sok gyanútlan nézőt becsábítanak az üres szórakozás zsákutcájába. A könnyebbet és a kellemesebbet választás különben ősi emberi reflex. Az igényességről lemondás egyszerre a kezdet és a vég. Hogy ki az, aki élni tud a meglévő lehetőségekkel, és ki az, aki nem is akarja áttörni a behatárolódások korlátait: ez már egyéni adottság, valamint az akarat kérdésköre.

De hát hol van itt szó a kunsági ember megkülönböztető jegyeket tartalmazó identitás-tudatáról?

Ha van, az csakis a hagyományok ápolásában gyökerezhet. Ha van, a múltba nézést kitágító múltismeretben gyökerezhet. Ha van, az intézmények szellemiségének, cél és feladat kitűzéseinek kell sugallnia. Hogy legyen, át kell másolni a jelenbe a múlt organikus közösségekre alapozott cselekedeteit, tetteit, szokásvilágát.

Bárki kitalálhatja, miről beszélek, mire gondolok. Ma már minden kun településnek van *kunkapitánya*. Jövőre lesz a kunok második világtalálkozója. A lovasversenyek és sportok az egész országban, de kivált a Jászkunságban, évek óta elterjedőben van. Szaporodnak a korábbi évszázadok, évtizedek ízléséből kinőtt öltözködési formák, szobrok, emlékművek.

A fenti kitérő, úgy gondolom, szervesen beleillik *A Nagykunság szellemi élete* címszó alá.

Visszatérek az elhagyott kerékvágásba.

Fentebb már szóltam róla, a tehetség olyan, mint a virág, a leggyengébb talajból is kisarjadhat. Ezen analógia alapján állítom, jó gondolatokra, helyes erkölcsi beállítódásra, tiszta és természetes életszemléletre bárhol szert lehet tenni. Mi következik ebből? A legdöntőbb az *egyén szellemi befektetése önfejlődése érdekében*.

A folklór, a népművészet, a néprajz megyénk legelhíresültebb területei. Ez sok tekintetben *Győrffy István* érdeme. Ő az Alfölddel és a Nagykunsággal kapcsolatban minden lényegeset és fontosat szavakba foglalt. Ragyogó elme volt, nagyhatású pedagógus. A néprajzosok hadát nevelte ki.

A néprajzhoz számos szállal kötődnek a helytörténeti kiadványok. Ezeknek a szerepe, jelentősége ma még szinte felbecsülhetetlen. E tevékenység a legtöbb Alföldi városban – ezt a kifejezést kell használnom: a szűkös anyagi viszonyok ellenére is – pezseg.

Az együttleges szellem kötetét Körmenyi 2002-ben jelentette meg. Ebben minden karcagi tollforgatót szóba hoz, és mindazokat az írókat, akik Karcagon megfordultak. A könyvben megközelítőleg 50 név szerepel: Csokonai Vitéz Mihálytól, Móricz Zsigmondon át, Féja Gézáig, egészen a Sopronban élő Sarkady Sándor költőig.

2006-ban jelent meg Dr. Kiss Kálmánné *Kisúji harangszó* című könyve.

Sorra veszi a városhoz kötődő írókat, költőket. Kiss Tamás (1912–2003) és Csukás István (1936–) a város szülötte. Arany János, de főleg Móricz Zsigmond életében kiemelt szerep jut Kisújszállásnak. A következő alkotók munkásságáról szól még értékelőleg a könyv: A költő Nagy Imre (1817–1840), az író Sarkadi Imre (1921–1961), a lektor és irodalomtörténész Czibor János (1922–1961), a költő és grafikusművész Szent Ernő (1939–), az író Szilágyi Andor (1955–).

1961-ben kerültem Kisújszállásra. Attól kezdve már érzektem a *Jászkunság* nevű kiadvány kisugárzó hatását. Az irodalom csak albérlésben volt jelen a lapban, a néprajzhoz kapcsolódó írások, tanulmányok töltötték meg a kiadványt nagyobb részét. Később, a nevet megtartva, a lap átállt az irodalom oldalára. Napjainkban inkább társadalomtudományi lap.

Alig több mint tíz éve kerül kiadásra Szolnokon az *Eső* című negyedévenként megjelenő irodalmi orgánium. A lap gondozója az Abádszalókon 1962-ben született *Jenei Gyula*. A megyében alkotó kortárs, mai irodalmárok száma megközelíti a tizet. Zömük írószövetségi tag. Ők az Esőn kívül, más, rangos országos lapokban is jelen vannak írásaikkal. Természetesen az *Eső* is szívesen fogad és közöl jó írásokat, éljen bárhol is a szerző.

A megyében működő képzőművészek száma meghaladja az irodalmárok számát. A szolnoki a legpatinásabb művésztelepek egyike. *Györfi Sándor* és *Lajos*, nevét jól ismerik a szobrászatban járatosak. Mezőtúr, Takács-tanya, művésztelep, vezetője Györfi Sándor.

E rendezvény – a Nagykunságért-díjasok III. találkozója – helye Túrkeve, a minimum, hogy kiejtjük *Füleki Gábor*, *Bácskai Bertalan*, *Horváth György* festőművészek nevét.

Körmendi Lajos (1946–2005) Karcagon született. Költőként kezdte, írt elbeszéléseket, regényt, szociográfiai ihletésű riportokat, tanulmányokat, cikkeket, karcolatokat. Messzire bemelegkedett a múlt erdejébe, és a jelenébe is. Ő volt az, aki már 25 évvel ezelőtt is összefogta a megyében írással és képzőművészettel foglalkozókat. Ennek az egyik impozáns dokumentuma az 1994-ben megjelentetett megyei antológia, amely *A szelek útja* címet kapta.

Évekig sikerrel foglalkozott könyvkiadással is.

Mérföldkőnek számít a berekfürdői Írótábor. Az ötletgazda és a szervező neve: Körmendi Lajos. Az idei, szeptember 12-én kezdődő már a tizenegyedik lesz. A létszám húsz körül mozog. Minden égtáj felől érkeztek, érkeznek alkotók. Kárpátaljáról éppen úgy, mint Erdélyből. A szóvivőnk a rendszeresen visszatérő *Jókai Anna*. De jönnek nagy kisugárzással bíró alkotók északról és a viharsarokból is. Körmendi élettel tudta megtölteni a hagyományt, és bele tudta ágyazni, illeszteni a jelenbe.

A művelt, széles látókörrel rendelkező értelmiségi, a legjobb szándék mellett is, a vélt vagy valós igazához ragaszkodva, gyakran gerjeszt egymásnak feszüléseket. A szőnyeg alá söpört probléma nem probléma. A valós ellentétek elvtelenséggel felvizezése, csak a dolgok elodázása. Körmendinek nem kellett messzire mennie, hogy benne legyen az élet sűrűjében. Hogy miként reflektált ezekre a situációkra, őt kell megidézmem.

„Az ember valahogy nem tud haragudni szülővárosára: mellőzik, megbántják, belerúgnak, megismertetik vele a kivert kutya-sorsot, mégis szereti Karcagot. Nem a városra haragszik, inkább annak különféle érdekcsoportjaira, akikről elszenvedte a méltánytalanságokat. S ha esze van, még a rosszért is hálás, mivel annak is van haszna: erősíti a lelket,

keményebbé teszi az embert. Amit a szülőváros nyújt, az nem steril módon csak jó. Akár az élet, jó is, rossz is. Ám rossz nélkül a jót sem éreznénk igazán jónak.”

Még csak annyit: aki minőségi gondolkodással vértelíti fel magát, az a bajt nem bajjal, a rosszat nem rosszabbal tetézi, hanem a helyes megoldás felé terelgeti a dolgot. Aki látásmódjával esélyt teremt az élet számára, az *a legnemesebb hagyományok szintjére emeli a jelent*. A gondolkodás, az értéket teremtő szellem nemzeti kincs. Ha ezek a fényes, csillogó kincsek a Kunság területén kerültek a felszínre, érthető, ha némileg megemelkedik az itt élők büszkesége, önérzete.

Befejezésül mi mást kívánhatnánk: További eredményes szellemi, morális gyarapodást, gazdagodást hazánk javára!

Novák László Ferenc

A hagyomány szerepe a magyar kultúrában*

„Hagyományon általában az elődeinktől reánk maradt szellemi javakat értjük [...] A hagyomány ősi soron szájról-szájra terjed. Többé-kevésbé minden ember tanítómestere ennek az ősi „iskolánkívüli népművelés”-nek, mégis a hagyományátadásnak és -átvételnek megvannak az erre született mesterei, minthogy a népköltészetet, népdalt sem a nép minden tagja költi, hanem erre született kiválóságai” – írja a Nagykunság kiváló ismerője, Karcag tudós szülöttje, Györffy István a „Néphagyomány és a nemzeti művelődés” című írásában.

A kultúra röviden értelmezve – a jeles etnológus, Bodrogi Tibor szerint – „egy adott korszak társadalmának jellemző szellemi és anyagi értékrendje, amely az embert fizikai környezetével és társaival kapcsolja össze abból a célból, hogy biológiai és nem biológiai szükségleteit kielégítse és ezzel társadalmi létét fenntartsa.”

Tehát, a hagyomány és kultúra szervesen kapcsolódik egymáshoz, hiszen a hagyomány valóban egy-egy korszak társadalmának szellemi és anyagi értékrendjéhez tartozik, s annak részben meghatározója is egyben, viszont átörökítődik más-más korszakba is.

Györffy István véleményét tovább szükséges gondolnunk, hiszen a hagyomány, jóllehet szellemei javak összessége, ám nem csupán népnyelv, nyelvjárási, népköltészeti kérdés, hanem jóval tágabb fogalom. Szükséges beszélnünk a népelet teljes egészéről, így a „hagyományos” településről, építkezésről, a hagyományos gazdálkodásról, s nem utolsó sorban a társadalomról is, a hiedelem- és szokásrendszer mellett. Mindezek nem csupán a népi kultúra megnyilatkozásai, hanem a nemzeti kultúránk szerves részei, összetevői.

A hagyományok szájról-szájra szállanak, örökítődnek, de a hagyományok átszövik mindenkor a nép életét, melyek iratlanul, szükségszerűen maradtak fenn. Gondoljunk csak a hagyományos mezőgazdálkodásra. Nyelvemlékeink őrzik az ősi korból származó szavainkat, amelyeket magunkkal hoztunk a kárpát-európai hazánkba. A termelőeszközök, a sarló, eke, s más szerszámok funkcionális formakincse az adott körülményekhez alkalmazkodva töltötték be rendeltetésüket. A magyar nép ősi hagyományként hozta és alkalmazta évezredek tapasztalatait a gazdálkodás gyakorlásában. Használta munkaeszközeit, természetesen sajátos módon a különböző gabona és takarmánynövényeket. Termelési gyakorlatainak alapja az *évezredek-évszázados tapasztalat, amely elválaszthatatlan a hagyománytól*. Csak érdekességként említem meg, hogy a XIX. század második felében, amikor a jobbágyfelszabadítás, és azt követő tagosítás következményeként megszűnt a kötött, nyomásos határhasználati, földművelési rendszer, sok helyütt, mint a hegyes-dombos hegyvidékeken – Hontban, Nógrádban, Gömörben – a földművelő parasztság ragaszkodott a régi, jól bevált termelési gyakorlathoz, a hagyományt óhajtván őrizni – ez „hagyományozódik” szépirodalmunkban, Mikszáth Kálmán műveiben is-, mint ez tapasztalható még szinte napjainkban

* Elhangzott a Nagykunságért-díjasok III. találkozóján Túrkevéen 2010.szeptember 4-én.

is, például az erdélyi Kalotaszegen, Sóvidéken. Évezredek során alakult, változott, mondhatnók fejlődött a világ, s ebben a hagyománynak, hagyomány őrződésnek alapvetően fontos szerepe volt. Az élet minden területén előremutató változások történtek, a társadalmi, gazdasági szükségességek megfelelően, spontán módon, belső önszerveződés, vagy külső, törvényes hatásra, a történelmi körülményeknek megfelelően. Korról-korra, bizonyos jelenségek, lényegi dolgok feledésbe merültek, azonban fontos elemek, elemrendszerek megmaradtak, szerves alkotóelemeivé váltak a magyar kultúrának.

A törvényes, hatalmi tényező gátolta, de ugyanakkor segítette is a hagyományok erősödését. Gondoljunk csak I. István, I. László, s több királyaink törvényeire, amelyek többek között a pogány szokásokat akarták felszámolni (pl. a boszorkányság üldözése, a keresztény vallás gyakorlásának kötelezővé tétele), vagy ellenkezőleg, rendeleteikkel akarták a kor fejlődési színvonalának, erkölcsösségének megfelelő életmód és termelőtevékenység meghonosítását, mint történt az a XVII. század végén, a XVIII–XIX. században. Például a törökösség ellen küzdve a „dohányivás” (a vízpipázás), majd tűzbiztonság miatt is a pipázás tilalmazása, s a viselet rendszabályozása, a törökös salavárdi hordását, vagy Mária Terézia korában a módfeletti és alacsonyabb, szegény társadalmi réteghez nem illő költséges felszámolása érdekében a cifra viseleti darabok, mint a szűr, suba, ködmön varrása és hordása, a divatosnak számító rövid derekú ingek viselete. A gazdálkodásban a határhasználat rendszerét (a három nyomás bevezetésével), egyes növények termesztésének (eperfa, lucerna, burgonya), állatfajták (köztük a merinói birka, tejelő szarvasmarhák) elterjesztését is nyomon követhetjük.

A tilalmazó törvényrendeletek részben eredménnyel jártak, azonban egyes szokások szívósan tartották magukat, még ha egyszerűbb módon, szolidabb formában, de élt továbbra is például a fonók tartása, a több napos lakodalmaskodás, s a halotti torozás, vagy a vajakosság, kuruzslás, gyógynövények felhasználása. A viselet is sok archaikus elemet őrizve hagyományozódott.

Györffy István megállapításához visszatérve, a hagyomány széleskörűségét példák sokaságával lehet szemléletessé tenni, s többet szükséges is számba venni. Csak utaljunk a településre, amely az emberi lakóhelyek összessége, s egyben a gazdasági és társadalmi élet központja is. Éppen Györffy István vezérgondolata az, hogy az Alföld jellegzetes településszerkezete, a kétbaltelkű „ólaskertes” település, a magyarság ősi, sztyeppei nomád életmódjának hagyományaira vezethető vissza. Hajdúböszörmény példáján mutatja be, hogy a településközpont lakóházra és gazdasági udvarra, ólaskertre tagolódik térben, míg a határon szabad vagy kötött földművelő és hozzá kapcsolódóan az állattenyésztés tartozott. Véleménye szerint a XIX. század közepén, a század második felében – a megváltozott határhasználati rendszer következményeként – az „ólaskertek” megszűnve a központban, „kiköltöztek” a határba, s ezzel megtestesítve a tanyás települési és gazdálkodási rendszert. A nomád rendszerre utaló települési hagyomány itt, a Jászkunságban, de Alföld-szerte is megtalálható, a sajátos természeti-táji, s abból eredő gazdálkodási lehetőségeknek megfelelően.

Mint a település, az építkezés, s gazdálkodás, a XIX. század második feléig, főként a XX. század közepi sarkalatos és sajnálatos politikai változások következtében beállott társadalmi-gazdasági változások bekövetkezéséig a hagyományos kultúránk sajátos szeg-

mensét képezi. Példaként említem továbbá a temetkezési szokásainkat, amelyek a hagyományörzés jellegzetes megnyilatkozásai. A temetkezési szokások legmarkánsabb része a vitézi temetkezési pompa, amelynek gyökerei felfedezhetők a harcias nomád életmódban is, majd az állami keretek között, a Kárpát-medencében megtelepedett magyarság körében is általános jelenség volt, a „vitézi életmód” lehanyatlásáig, a XVIII. századig. Viszont egyes elemei tovább éltek a népszokásokban. Temetés alkalmával lovasok kísérték a halottat utolsó útján, díszesen, feketébe öltözve, s zászlókat, kopja harci fegyvert hordoztak. A főúri temetés végén a kopjákat a vitézek a templom falán összetörték, vagy egyszerűbb esetekben a sírhantba döfték, hirdetve az elhunyt rangos ember harci dicsőségét. A vitézi élet elmúlásával ez a hagyomány tovább élt – függetlenül a vallási különbözőségektől – a kisgyermekes temetkezési szokásaiban. A protestáns, elsődlegesen is a reformátusok temetkezési szokásaiban fontos szerepet játszik a kereszttől eltérő fejfa alkalmazása a sírjelölésben. A fejfa formakincsében ősi elemek bukkannak fel, mint az emberalakúság vagy antropomorfia, amely a hagyományok továbbörzödésének szép emlékei.

Szükséges említenünk a hagyományos népzénet és néptáncot is. A hagyományos életmód szokásrendszerében fontos szerepet játszott, s helyenként, főképpen a peremi területeken, zárt térségeken a népzene, népdal, néptánc napjainkban is még élő hagyomány. Ezek hagyományozódása széleskörű. Gondoljunk csak Bartók Bélára, Kodály Zoltánra, akik művészi alkotásaikban éltetik tovább a hagyományos zenekultúrát. Vagy említsük azokat a hagyományörző együtteseket, amelyek szép számmal, a jelen korban is őrzik és felmutatják az elmúlt világ múlhatatlan értékeit, erősítve nemzeti kultúránk karakterét. Különösen fontos a népi iparművészet, amely alapvetően a hagyományos kulturális területeket örökíti tovább. A népi kerámia, cserép, a kovácsolás, bútorok, faragások, bőr- és szőtt, festett, textilféleségek, hagyományos viseleti darabok (köztük a díszes népviselettől az úri viseletig bezáróan) a népi iparművészek, iparművészek keze nyomán örökítődnek tovább, megváltozott életmódunkban, társadalmi viszonyaink között is méltó helyet biztosítva a hagyománynak a nemzeti kultúránkban, nemzeti sajátosságainkat hirdetve ezáltal. A Nagykun-ság kapcsán fontos kiemelni a kerámiát, a szűrhimzést, s viseletből a kisbundát.

Hogy a hagyományteremtés mennyire lehet új keletű, érdekes adattal támaszthatjuk alá. Karcag a XX. század elejét megelőzően nem tartozott a neves kerámiaközpontok közé, összehasonlítva a szomszédos Mezőtúrral és Tiszafüreddel. Karcagon fazekaskodott Kántor Sándor, aki a közsükségleti cserépedényeket (csirkeitató, köcsög, fazék). készítette és árusította a piacon. Munkájára felfigyelt Györffy István néprajz tudós, aki biztatta, hogy „Sándor”, készítsen olyan cseréptárgyakat, amelynek motívumkincse a nagykun, s a magyar-népművészetben is megtalálható. Kántor Sándor megteremtette a rangos karcagi kerámiaközpontot, a népi iparművészet korai remekeit alkotta meg. Munkássága mélyebb gyökereket vert Karcagon, hiszen Kántor Sándor után veje Kungazda Ferenc folytatta az alkotóműhely tevékenységét, s idős és ifjú Szabó Mihály is míves cseréptárgyaival növelte a karcagi kerámiaművészet hírnevét.

A vitézi életmód kapcsán nem mehetünk el szó nélkül a jászkunok katonai hagyományai mellett. Köztudott, hogy a Jászkun Kerület népe, kiváltságaik fejében katonai kötelezettségeket vállalt magára. A vitézi életmód szervesen áthatotta a mindennapi életet. A katonai

állítás, verbunk, seregszervezés, külsőségekben is látványos és belső büszkeséget, sajátos jászkun öntudatnak megfelelő önkifejezést valósított meg. A jászkunok önértetének rangosságát testesítette meg a Nádor huszárezred. A hagyományos életmód átalakulása, a jászkunok katonai szerepvállalásának elmúlása nem történt nyomtalanul. A hagyományörzés keretében feltámadtak a régi szokások, s egyben kifejezik nemzeti kultúránkban betöltött egykori jelentőségét, s hatnak a hagyományok továbbélésére, nemzeti öntudatunk, kultúránk erősítése érdekében.

Tehát, megállapíthatjuk, hogy a hagyományos életmód, amely végeredményben hagyományos népelet, amely évszázadok során az agrárviszonyok által determináltatott, teljes egészében a kultúra különböző ágaira oszlik, a népi kultúra a nemzeti kultúránk szerves részét alkotja.

Tanulságos és követendő példa, amit a Nagykunságban, s közelebbről Túrkevén is meg tapasztalhatunk. A hagyományörzés, a hagyományoknak a nemzeti kultúra szervezés részévé történő ötvöződése.

Örsi Julianna

Hagyományőrzés, hagyományteremtés a Nagykunságban*

A Jászkunságot – benne a Nagykunságot – sajátos közjogi állapota – a területhez kötődő kiváltságos helyzet – elkülönítette az ország más területeitől. A gazdasági előnyökkel járó önállóság elvesztése a 18. század első felében mozgósította a helyi társadalmat az összefogásra. Ez a négy évtizedes harc a települési és a kerületi önkormányzatok megerősödését eredményezte. Eszmei háttérrel pedig a saját történelem felelevenítése, megfogalmazása és ennek belső visszacsatolása, valamint a külvilág felé történő demonstrálása adta. A közönség nevében tárgyaló képviselők (deputánsok) a közjogi harcot igyekeztek kellő történelmi ténnyel alátámasztani. Összeszedték, lemásolták, becsben őrizték a különböző okleveleket, iratokat. Megszülettek az első történelemlékek.¹ Lejegyezték a kun miatyánkot.² A kulturális elemeket szimbólumként használták. Az uralkodók fogadására és ünneplésére (Mária Terézia, József nádor) a 18–19. században felvonultatták *lovas bandériumukat*. Az 1800-ban megalakított nádor huszárezred ruhája lett később az ünnepi egyenruha. Ebben szerepeltek a redempció 100 éves évfordulóján csakúgy, mint az 1896-ban a honfoglalás ezer évét ünneplő országos millenniumi felvonuláson. A huszárként harcoló jászkunok katonai szerepükre büszkék voltak. Ennek jelképe a huszáruha, a kard és a ló.

Az önkifejezés másik módja a *pásztorhagyományok* bemutatása. József nádort 1805-ben pásztorviseletbe öltözött lovasok karikással a kezükben fogadták a nagykun települések határain és kísérték át a városukon.

A vendégfogadáshoz mindig hozzátartozott az *ünnepi ételek* felszolgálása is. Az étkek-nél is igyekeztek a tájjelleget hangsúlyozni. Mária Teréziát és udvari hivatalnokait teknősbékával, alföldi kenyérral és mézeskaláccsal, perccel igyekeztek lekenyerezni a karcagi reformátusok, hogy a templomépítéshez az engedélyt megkapják.³ A nagykunsági körútján tartózkodó nádort étellel kínálták. Egy évszázaddal később Erzsébet királyné látogatásakor Karcagon ugyancsak nagy fogadást tartottak. Az 1896-os millenniumi kiállításon a jászkun bandérium mellett a *kunsági lakodalom* elemeit is felhasználták az önkifejezésre.

Nézzük mi maradt mindebből a 20. századra, illetve milyen új elemekkel gazdagodott a jászkunok ünnepi szokása!

* Elhangzott a Nagykunságért-díjasok III. találkozóján Túrkevéen, 2010. szeptember 4-én

1 Horváth Péter: A jászkunok története, 1823.

2 A kun miatyánk kutatásának, lejegyzésének ugyancsak nagy szakirodalmi van. A 20. században nyelvészek és néprajzosok egyaránt foglalkoztak a kérdéskörrel. Lásd: Szentesi Tóth Kálmán: Elmélkedés a „kun miatyánkról”. In.: Szentesi Tóth Kálmán: Történelmi emlékek a Jászkunság és Karcag múltjából. Karcag, 1940. Györffy Lajos: A kun miatyánk I.: Örsi Julianna (szerk.): Túrkevei emlékkönyv 5. Túrkeve, 2001.!

3 Györffy István: Nagykunsági krónika. Karcag, 1984. 79–89.p.

4 Szilágyi Miklós: A nagykun öntudat. In.: Bellon Tibor – Örsi Julianna (szerk.): A Jászkunság összefogása. Karcag, 1995.

I. A katonáskodás emléke

a.) bandériumok

Mind a hivatalos történelemkönyvek, mind a népi tudat első helyre sorolja a jászkunok jellemzésénél, hogy a történelem során jelentős katonai szerepük volt.⁵ Különösen a redempciótól (az 1745-ös önmegváltakozástól) önálló egységekben szereplő huszárok emlékét őrzik előszeretettel. Az 1800-ban alakult Nádor huszárezred tárgyi emlékei közül a 20. század közepén is fellelhetők egyes tárgyak. Az 1896-os millenniumi felvonulásra készült huszáregyenruha utolsó példányai is ekkor kerültek múzeumba, csakúgy, mint a szereplők fényképei. A 19. század végén ugyanis a korábbi festett képet már egyre inkább felváltotta a fotó. A nagyméretű fénykép a szoba falán ugyanolyan becsben volt, mint a leggazdagabbaknál a festmény. A 20. század népi színjátékai kellékei között a huszárruhák gyakran ott voltak. Még az 1950–60-as évek farsangi maszkái között is vannak huszárok. Az ünnepek közül különösen március 15-e alkalmas arra, hogy a szereplők huszárruhát öltsenek magukra. A redempció 250 éves ünnepségre készült el Túrkevén az első huszárruha (a millenniumi mintájára). A redempciós nyitó ünnepségen a kiskunok már egy jászkun huszár ruhában díszelgő bandériummal állottak ki. 1998-ban hivatalosan felállott a jászk bandérium is. 2001-ben a jászk bandérium mintájára megalakult a nagykun bandérium is Horváth György vezetésével, amely civil szervezetként működik.⁶ Az egykori Hármaskerület közösségei, tehát napjainkban meg tudják valósítani a múltban gyökerező azon szokásmódot, hogy lovas bandérium felvonulása teszi ünnepélyessé a rendezvényeiket.

b.) kun verbunk

Ugyancsak a katonáskodás emlékei közé tartozik a „kun verbunk”. Túrkevén Csíder vőfélytől ugyancsak az 1950-es években vették fel a néptáncutatók ezt a táncot. Az Egres Kiss Lajos néptáncsoport a redempciós ünnepségre ismét betanulta a kevi verbunkot és állandó műsorszámként szerepeltette az elmúlt évtizedekben.⁷

II. A lokalitást kifejező jelképek

a.) zászlók

A jászkun településeken a zászlók alapszíne leggyakrabban a kunokhoz kötött kék lett. A helyi rendezvények legfőbb szimbóluma a városi zászló.

1995-re Túrkevén (a helyi múzeumban őrzött másolataként) elkészült a jászkun zászló. Azóta is nagy megbecsülésben részesül és a közösségek magukénak vallják, rendezvénye-

5 A jászkunok katonáskodásának történetét Botka János dolgozta fel legteljesebben. Lásd: Botka János: Kunok és jászkok katonáskodása és ünnepi bandériumai a betelepüléstől a kiegyezés koráig. H.n. 2000.!

6 A nagykun bandériumról részletesebben lásd Bartha Júlia: Egyéni szerepvállalás a nagykunági lovas hagyományok feléledésében. In.: Órsi Julianna (szer.): Kulcssemberek. Túrkeve, 2002. 281–290. p.!

7 A tánc koreográfusa és betanítója Szegő Hedvig.

ikre kölcsön kéri. A nagykun zászló elkészítésére még ugyanazon évben került sor és a nagykunsági őszi rendezvényt sorozaton avatták fel.⁸ Ennek a zászlónak a megalkotásában az egyik oldalán a 19. századi nagykun zászlón szereplő oroszlános címer került megfogalmazásra. Környezetében a felirat mind a területi egységre (Nagykunság), mind a régi hagyomány újraélesztésére utal (Redempció, 1745–1995). A zászló másik oldalán a mai ország-címer látható jelezve ezzel azt, hogy a jelen társadalmában kíván ez a kistérség a hagyományok felvállalásával élni és működni. A zászlót egyéni adományok segítségével készítették el. A zászlószegvásárló családok a túrkevei és a karcagi rendezvényen kaptak kiemelt szerepet.⁹ A gondosan felépített ceremónia mindenütt nagy közönségi részvétellel, ünnepélyes keretek között zajlott. Az ünnepi beszédek ugyancsak emlékeztettek a jászkunok történelmi eseményeire. A zászlószegvásárlók emléklappal térhettek haza. Mind a jászkun mind a nagykun emlékérmét elkészítette a Túrkevei Kulturális Egyesület, amelyet a rendezvényen szereplők kaptak.¹⁰ A jászkun és a nagykun zászló a történelmi és ma is meglévő kistérségekhez tartozás szimbóluma. A helyi és térségi rendezvények jelképe, amelyet szinte minden esetben a jászkun huszáruhába öltöztetett fiatalok tartanak, visznek. A redempciós rendezvényt sorozat után ezeket a szimbólumokat ugyancsak szerepeltették az I. nagykun bálon Túrkevéen 1998-ban, az elszármazottak találkozóin, a kunkapitány-választáson Kisújszálláson 2000-ben, Karcagon 2001-ben, Túrkevéen 2002-ben. Túrkevéen a 2000. augusztus 20-án megrendezett millenniumi ünnepségen az ország és a városzászló mellett a redempciós és a nagykun zászlót is fiatalok tartották az újonnan felavatott kun emlékmű körül. 2005-ben újabb zászlót készítettett a Túrkevei Kulturális Egyesület. De ma már van nagykun zászló Karcagon és Kisújszálláson is.

III. Közszerplők

A nagykunsági kistérség önmaga meghatározásához és a lokális szálak erősítésére, elősegítésére főleg kulturális téren működik együtt. Előzménye szintén a történelmi múltban gyökerezik. Mivel az egykori Jászkun Kerület eleve a lokalitás elvén működött, így az előképeket nem volt nehéz megtalálni. Az együttműködésre való hajlandóságot pedig elősegítette a 20. század első felében létező rendezvényforma, a „Nagykun sportviadal”.¹¹ Bármennyire is hihetetlen, de az 1960-as években még a nagykun városok úttörői együtt táboroztak. Igaz, az élet más területén is rákényszerültek ekkor az együttműködésre, hiszen ezek a települések lettek az '50-es évek elején az ország első termelőszoövetkezeti városai. A közös gondok és az útkeresés bizonyára erősítette az egyébként is meglévő kapcsolatokat. A nagykun települések közötti kapcsolat olyan történelmileg kialakult természetes együttműködés, amelyet sikerült átmenteni máig. Így lehetséges az, hogy a kulturális együttműködés, egyeztetés már az 1980-as években megindult.¹² Ezt segítették elő a közös kuta-

8 A zászlókészítést a Túrkevei Kulturális Egyesület koordinálta. A nagykun zászlót a karcagi Csokai Diána festette. A zászlónyelet a karcagi Órsi Sándor faragta.

9 A zászlószegvásárlók nevét lásd: Órsi Julianna: A Jászkunság összefogása. Krónika a redempció 250. évfordulójának megünnepléséről. In.: Bellon Tibor – Órsi Julianna: A Jászkunság összefogása. Karcag, 1995.

10 A jászkun redempciós emlékérmét Györfi Sándor készítette, a nagykun Talamasz Lajos túrkevei szobrász alkotása.

11 Erről lásd: Porcsalmi Lajos: A Nagykun sportviadalk története. Szolnok, 1991.!

12 A kezdeményezője Veréb József karcagi művelődési osztályvezető és dr. Bellon Tibor múzeumigazgató volt.

tások, Györfly István Nagykunsági krónikája újbóli megjelentetése, a Nagykunsági Füzetek sorozat beindítása.¹³ 1985-től együttműködési megállapodás volt a nagykun települések között. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy közös rendezvényekben is gondolkodjanak. Pályázatok, kiállítások is segítették a térségi szemlélet erősítését.

A rendszerváltás után megalakult a *Nagykun Együttműködési Társulás*. A települések szerződést kötöttek egymással és elfogadottak lettek az egyeztetések, az együttműködés. Az ülések állandó résztvevői a városok vezetői (polgármesterek) lettek. Az eredmény számos kistérségi rendezvény, közös támogatással megjelent könyv, köztéri alkotás, pályázat, kutatás.¹⁴ Az együttműködés fő kezdeményezője Karcag volt. A nagykun jelző is hol itt, hol ott bukkan fel. (Például a kisújszállásai adnak ki nagykun kalendáriumot, vagy Karcagon rendezik meg 1990 óta a Nagykunsági Kulturális Napokat.) A Nagykun Együttműködési Társulás székhelye mindig ott van, ahonnan a társulás elnökét választják. A kistérségek újrendeződése után 2007-ben a *Nagykun Hagyományörző Társulás* vette át a NET szerepét.

A nagykun települések 1989-ben létrehozták a „Nagykunságért díj”-at. Ezt eddig 22-en kapták meg. Olyan személyek ők, akik az egész Nagykunságért dolgoznak.

Kisújszálláson 2000-ben civil kezdeményezésre elindítottak egy kistérségi rendezvénysorozatot, amelynek eredményeként egy jelképes tisztségviselő választására került sor. Ez a *kunkapitány*.

E tisztség előzménye is a lokális történelemben létezett. A középkorban a vérségi alapon szerveződött falvak fokozatosan területi közösségek lettek. Az egykori jász és kun nemzetségek által megszállt területek élén kapitányaik álltak. A kerületek működésében így a legdöntőbb befolyással bíró személy a mindenkori nagykun-, kiskun- és jászkapitány volt. Tevékenységét azonban a jászkun törvények, a jászkun kongregációs közgyűlés és a partikuláris gyűlés határozta meg. Ezekben a közgyűlésekben a települések képviseltették magukat. A Jászkun Kerületek megszüntetésével 1876-ban ezek a méltóságok is megszűntek.

A Kisújszálláson méltóan ápolt Illéssy-hagyomány indította a javaslattevőket a kunkapitány-választás felélesztésére. 2000-ben Kisújszálláson választották meg az első újkori nagykun kapitányt. A ceremónia számos elemében kifejezi a történelmi kötődést (kapitányi ruha, kulacs, kard stb. adományozása). A 2000-ben elindított új kistérségi ünnepsorozatot és a régi-új tisztség méltán reprezentálja a Nagykunság népe lokális identitásának kifejezését.

IV. Pásztorhagyományok

Különösen a Nagykunság legnagyobb pusztáján Ecsegen voltak rendszeresek az ünnepek. A „kiverés”, azaz a tavaszi állatkihajtás még az 1980-as évek derekán is jeles napnak számított. Különösen így volt ez a két világháború között. Napjainkban azonban a rendszerváltozással elhalt ez az ünnep. Ennek fő oka, hogy a legelőn ma alig van számosállat.

13 Bár a kutatásokat az egyes városok finanszírozták, de a kutatók a térségből kerültek ki. Mind a kutatások, mind a kiadványok keresték a nagykunsági kultúra jellemzőit.

14 Kutatásunk is ilyen összefogással létrejött konzorcium keretében zajlott.

Így pásztorokra sem igen van szükség. Az 1950-es évek ecsegi pásztorünnepének forgatókönyvét Dévaványán Bereczki Imre néprajzkutató írta és a szervezésbe is tevékenyen részt vett.¹⁵

2009–2010-ben a Nimfea Természetvédelmi Egyesület újíttotta fel az állat kihajtás ünnepét Túrkevén.

Sem a kiverés, sem a vásár, sem egyéb rendezvény nem múlhat el birkahús főzése nélkül. Az 1950–70-es években még a budapesti nemzetközi vásárokra, tenyészállat-bemutatókra is magukkal vittek egy-egy birkafőző embert a tsz-vezetők, akik a helyszínen bográcsban főzték meg a birkapaprikást. A nagykunok fő ünnepi eledele a birkapörkölt maradt mind a mai napig. Az 1998 óta Túrkevén megrendezett Országos Juhászfesztivál egyik fő programja a birkafőző verseny. Karcagon ez az augusztusi Nagykunági Kulturális Napokhoz kapcsolódik. Az államszocialista korszakban a május 1-jei és augusztus 20-ai ünnepségeknek, a zárszámadásnak, pedagógusnapnak, lakodalomnak, névnapnak is része volt a birkafőzés, bár nem versenyszerűen. Ma Túrkevén hétféteken a kocsmákban főznek birkapörköltet, amire mindig van vevő.

A pásztorhagyományok kinyílvánítását mutatják a pásztorviseletben való közszereplések. Az 1950-es, '60-as éveinek felvonulásainak, rendezvényeinek állandó szereplői voltak a pásztorok (viseletük: bőgatya, ing, pásztorcalap, cifraszűr, suba, terelőeszközük: karikás ostor, kampó). Megjelentek az álarcos bálon, a népi színjátékban (pl. betlehemesek között) csakúgy, mint a május 1-jei, szüreti felvonuláson. A pászortánc (kanásztánc vagy botos tánc) a népi együttesek műsorában is szerepelt.

A felvonulásoknak napjainkig nagy népszerűsége van Karcagon. Az 1990-es években újraledő elsősorban lovas felvonulások egyéni és civil szervezetek nagy számú részvételével zajlanak. A lovasok paraszt-, pásztor és huszárviseletben pompáznak. A lovas felvonulás mellett még jellemző a hintós és egyéb szekeres menet is. A történelmi előzmények után legtovább a lakodalmas menetben szerepeltek hintók az 1960-as évek végéig.

V. Kunági lakodalom

Az egyén, de környezete számára is nagy esemény a házasságkötés és a hozzá kötődő lakodalom. A külső szemlélő számára különösen a lakodalmas menet számít látványosságnak. Az 1990-es években néhány városban megpróbálták visszatérni a lovasmenethez (Karcag, Túrkeve), de ez nem vált általánossá.

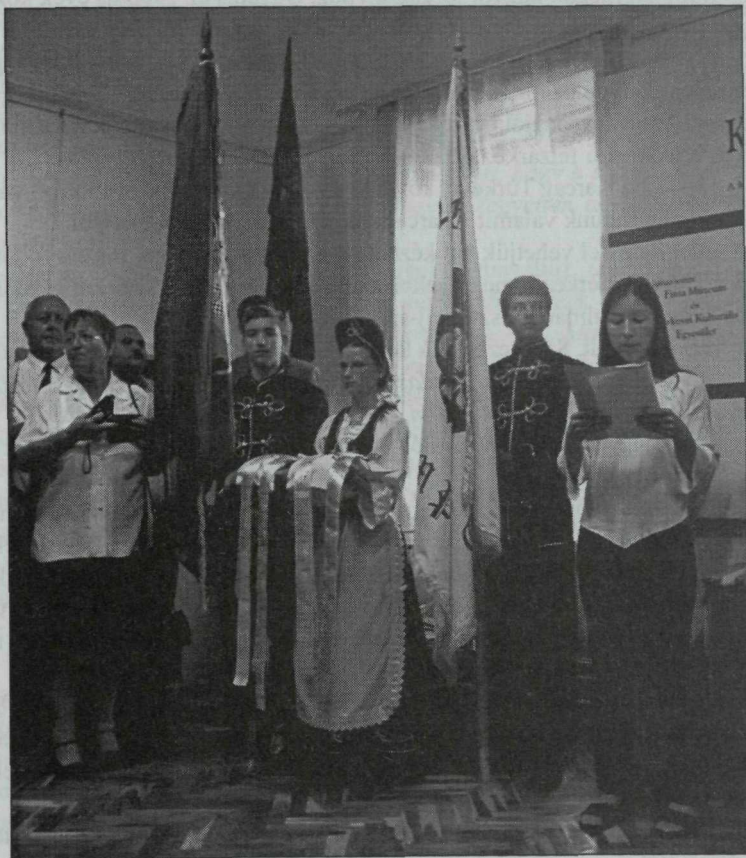
Anélkül, hogy az egész lakodalom szokásrendszerét leírnánk, elemeznénk itt most csak a hagyományos étrendre térünk ki. A 20. században a lakodalom étrendjében uralkodó menü a tyúkhúsleves csigatésztával és a birkapörkölt. A birka feje a násznagyok elé került, míg a birka farka az újpár elé – ezeknek szimbolikus jelentése van.

Az esküvő és a lakodalom napjainkban is a legnépesebb és legszínesebb családi rendezvény.

¹⁵ Bereczki Imre ez irányú tevékenységéről lásd e kötetben Őrsi Julianna írását: A vidéki értelmiség szerepvállalásáról szóló írást! Őrsi Julianna: A kisvárosi értelmiség szerepvállalása a lokális közösségekben. In: Őrsi Julianna (szerk.): Kulcssemberek. Túrkeve, 2002. 7–26. p.

VI. Összegzés

A mai nagykunsági hagyományok szerves folytatásai a 18. századtól meglévőeknek. A napjainkban kialakított új szokások is beilleszkednek a történelmi alapokon nyugvó szokásrendszerbe. A közösség éppen ezért igen hamar elfogadta az új hagyomány teremtésére irányuló törekvéseket a rendszerváltás után és beépítette a saját ünneplési rendjébe. A régi és az újhagyományokra is jellemző, hogy erősen kötődnek a kun származástudathoz és a katonáskodás emlékeihez. Ezek megnyilvánulnak szóbeli és írásos emlékekben is, mind ebből merít a képzőművészet is. A külső jegyek közül a jászkun katonaviselet és a zászló, mint szimbólum a leggyakrabban szereplő elem, míg a nyelvemlékek közül a kun miatyánk idézése. A hagyományok másik vonulata a pásztorkodáshoz kötődik. Ez azonban már nem annyira néprajzi csoport meghatározó, mint egy nagytáj, az alföldi kultúrában meglévő kultúrelemek itteni jelenlétére utal (pásztorviselet, ételek, ünnepek). Vannak olyan szokáselemek is, amelyet igyekeztek lokális ünneppé alakítani (nagykunsági lakodalmak), de ezek a próbálkozás ellenére is megmaradtak családi (rokonsági) ünnepnek.

Zászlók a Kötöny népe című kiállítás megnyitóján, Túrkeve, 2005

Rideg István

Negyven év szigorúan szép élet dokumentációja

Nagy Jenő: *Széljárta mezők*. (Novum Pro. Sopron, 2009. 635 p.)

Nagy Jenő professzor úr nemcsak figyelmet felkeltő „mezőgazdasági-élelmezési” szakkönyvet ír – ilyen volt 2008-ban a *Kultúrnövényeink gyógyhatása* – hanem 2009-ben egy szépirodalmi igényű „memoárral” is előrukkol, és ez a *Széljárta mezők*, amelyben egyetlen hős életpéldája bontakozik ki sokoldalúan.

Legalább három körülmény teszi izgalmassá ezt a könyvet.

Egyrészt az, hogy ritkán adatik meg valakinek az a szerencse, hogy a szakmája minden területén dolgozhasson, s hogy sorsa a szakma és a vele összefüggő politika minden csínját-bínját megtapasztalhatta.

Másrészt az, hogy ennek a munkásságnak java része éppen arra az időre esik, amikor a magyar agráriummal megint nagyot fordult a világ. Ugyanis az 1960-as évek közepétől az 1980-as évek derekáig világszerte a „magyar csodáról” beszélnek. Elég csak arra emlékeznünk, hogy a szocialista táboron belül egyedüli magyar specialitás volt a háztáji gazdaság. Mégis a termelés színvonala megközelítette a franciáét, például az egy főre eső gabona- és hústermelésben. Magyar csodáról beszéltek a hibrid kukorica-vetőmag, a sertéshibridek előállításában és a technikai felzárkózásban is.

Továbbá: 1951-ben Karcag Túrkevét követve az ország termelőségvetkezeti városa lesz. Mégis, ma már alig tudunk valamit a karcagi téveszek mindennapi életéről.

Fokozott érdeklődéssel vehetjük hát kézbe ezt az életrajzregényt, hiszen főhőse, Tiszai László éppen 1964-ben érkezik meg gyakornoknak Keservesre, a kísérleti gazdaság egyik központjába, ahová tanulmányi ösztöndíj-szerződése köti.

A mű nagyon jól tagolt. Szerkezete – a kétoldalas *Végszót* leszámítva – az életút fő szakaszait tárgyalja. Először az *Állami gazdaságban*, aztán a *Termelőszövetkezetekben*, majd a *Kutatóintézetben*, s végül a *Főiskolákon*.

Nagy Jenő két magyar író nyilvánvalóan különösen tisztel. Az egyik Eötvös József, a másik Veres Péter.

Nagy Jenő ábrázolási törekvése, s főleg névadási technikája részben a nagy kritikai realista módszeréhez hasonló. Lehetőleg „beszélő neveket” talál ki a személyek, települések jellemzésére. Így lesz a főhős Tiszai László, a Tisza-vidéki alföldi ember empirikus látásmódját megörökítendő. Aki például jól tudja: „*az éghajlati tényezők közül az egyik legkevésbé a szél tud lenni, állandóan fúj és járja a mezőket!*” (634. p.) De például telitalálat Karcag helyett Szikvárt mondani vagy Tilalmas helyett Keservest.

Mi az előnye ennek? Az, hogy az önéletrajzot viszonylagos szabadsággal alkalmazhatja az író: a vallomásos előadást kritikusabban formázhatja meg. És ez az alapforma, a főhős emberi bensőjét tükröző elbeszélés mindvégig polemizáló lehet, miközben sok helyen igen magas művészi erőt is elérhet.

És mi a hátránya? Az, hogy visszafogja, nem engedi kibontakozni a korrajz hittelességre törekvő inspirációját.

Az író furcsamód: a párbeszédekkel kevésbé gazdaságos. Helyenként mintha túlírt lenne a „figyelmeskedés”, a vezető emberek közötti bevált érintkezési-alkalmazkodási, közlekedési forma.

Van viszont ebben az önéletrajzi regényben négy olyan jelenet, amikor az egyedi megjelenés túlmutat önmagán, és nagyon érzelmesen is az általános emberi jószágot képes kifejezni illetve felidézni.

Megható, amikor a gyakornok elbúcsúzik a lóistállóban a sárga félvértől. „– *figyelj, Sátán, én elmegyek – mondtam neki. – Nem látjuk többé egymást. Legyél jó kis ló. Vigyázz magadra, egészségedre. Ha jó gazda jön utánam, ahhoz legyél rendes, szófogadó. Tudjál róla, hogy én nagyon szeretlek, de ilyen az élet, el kell válnunk.*” (123. p.)

Villámcsapás öli meg a felvett, erős fiatalembert a téeszben. „*Alacsony, vékony kis szőke asszony volt. Ráborult a férjére, és szinte nyüszítve sírt. Mindenki megdermedve, lehajtott fejjel állt, részvétellel figyeltük az asszony csendes, döbbenetes gyászát.*” (183. p.)

Mint főiskolai tanárnak, az az elve, hogy „*csak keményen és igazságosan*”. Így történetelt azután, hogy egy alkalommal rá kellett döbbenie túlzott szigorúsága embertelenségére. „*Egy kislány annyira félt tőlem, hogy félelmében leblokkolt, és nem tudott gondolkodni. Ma is sajnálom, hogy nem ismertem fel a helyzetet, és kirúgtam szegényt (...) Harmadjára (...) magam akartam helyrerakni a hibámat. Megnyugtattam a kislányt, és az szépen, lassan elkezdte mondani a tételét. Miután láttam, hogy ez a kicsi nő borzasztóan megdolgozott ezért a tárgyért, leállítottam, és hang nélkül beírtam neki egy jelest. A kislány látta, hogy ötöst írtam be, és annyira meghatódott, hogy a szeméből elkezdett folyni csendben, minden zokogás nélkül a könny. Nagyon kegyetlen és igazságtalan tanárnak éreztem akkor magam.*” (546. p.)

Halálos beteg. Esméletvesztéséből csak reggel tér magához. Zengő főorvos áll az ágya végénél. „– *Megmenekültél. Most már az én markomban vagy, és nem engedlek elvinni annak a csúnya halálnak. – El akart vinni? – kérdeztem. – El. Mindent megtett, hogy megkaparintson, de nem bírt velünk, mi lettünk az erősebbek.*” (628. p.)

A tanulópnzt mindenütt meg kell fizetni. Még nem teltt neki téli ruhára, majd megfagy az októberi lehalászáskor. A természetnek kitett és ezért azt nagyon tisztelő ember érzékletes elbeszélésével ad arról számot. Aztán „puha szájú” lovat adnak alá, meg akarják fürdetni a sárban. Szerencséjére lószakértő, így rájön a trükkre; „szégyenletes, amit műveltél” – vágja keményen a szemébe a heccelőnek. Akkor is kitolnak vele, amikor a keservesi kerületben kitört a szarvasmarha-állományban a száj- és körömfájás. Az igazgató őt is kirendeli, és hat hétig ki sem jöhet onnan. Majd helyt kell állnia az értelmetlen mezeipocok-irtásban.

Tiszai László nyíltsága, közvetlensége, alkalmazkodó képessége – egyszerűen: intelligenciája – azonban előnyére fordítja a hátrányokat. Az emberek elfogadják vezetőjüknek, mert közéjük megy, szót vált velük, meghallgatja a magánjellegű ügyeiket is. „*Következő vezetőnek tartottak, akivel nem célszerű kikezdeni, nem érdemes átvágni.*” (115. p.)

Nem csoda azonban, hogy elvágyik Keservesről. „*Perspektívátlan helynek tartottam, nem sajnáltam. Nem volt egy igazi kellemes percem se itt.*” (124. p.)

Nagy Jenő Tiszai László szemüvegén át nézve próbálja rekonstruálni a karcagi volt téveszéletből azt, ami eddig elmaradt. S mintha a szociológiát a népiektől, Illyés Gyulától vagy Veres Pétertől tanulta volna. Tudvalevő, hogy *A Balogh család* története című trilógiában (1950–0957) „sült realizmussal” (az író kifejezése) örökíti meg Veres Péter a magyar szegényparasztság 1900 és 1944 közötti negyven évének enciklopédiáját.

Tiszai László a városi pártbizottság javaslatával 1965 nyarán kerül a Barátság Termelőszövetkezethez, és 1977 tavaszán jön el onnan. Az eltelt 12 év történéseiről maga a főhős mondja el a Végzőban: „A legtöbb élményem a termelőszövetkezetből maradt.” (633. p.)

Kétségtelen, hogy Nagy Jenő művének legterjedelmesebb, leggazdagabb része a *Termelőszövetkezetekben*. A főhős személyiségéről is itt tudunk meg a legtöbbet, ráadásul a közösségéhez való viszonyulása révén.

Tiszai László főagronómus-helyettes iránti szimpátiánkat csak növeli, hogy az „elcsábító” elnöknek szinte fogadalmat tesz tettekrekszségéről. „Tudom, hogy nekem is kell vállalom valami felelősséget, hogy termelésvezető legyek önöknél. Fialat is vagyok, tehát meg kell, hogy ismerjenek, bizonyítanom kell.” (119. p.)

Tiszai László „életes” elbeszélései mintha egy nagy, mindent hüen dokumentáló „ősnapló” alapján íródtak volna. Ha valakit ma még érdekel, milyen volt a „magyar csoda” karcagi földköznelben, azaz Szikváron vagy bármely alföldi mezőváros életében, mit látott meg belőle egy „középvezető”, az a Nagy Jenő-i tudós dokumentáció alapján már tájékozódhat róla. Kezdve a pontos időjárás helyzetektől, a termelés munkafolyamatainak lebonyolításán át, egészen a felsőbb pártpolitikai elképzelésekig. Korrajz is ez az alkotás, helyenként egészen elmélyült feltárással.

Tiszai László eleinte még élvezzi az elnök bizalmát. „Kiallok melletted, de elvárom, hogy sokat és okosan dolgozzál, fejlődjön szakmai irányításod alatt a szövetkezet.” (149. p.) Mégis 1969-ben, éppen a házassága évében, a szövetkezet vezetősége megszervezi ellene az első puccsot. Ót okolják azért, amiért nem érték el a városi átlagos fejlődési ütemet: miért nem gyorsította eléggé a szövetkezet fejlődését. A voluntarista politika helyi megnyilvánulása 1971-ben már második puccsot szervez ellene: „az eddig elért eredményeink most sincsenek összhangban a természeti adottságainkkal.” (291. p.)

Pedig Tiszai László kemény ember és becsületes, igyekvő. 1966-ban megszünteti a munkahelyi italkimérést, visszautasítja a földmérő mérnök korrupt rizsterület-rekonstrukciós tervét, korszerűsíti a vetésszerkezetet, 1969-ben gördíthető üvegháztelepet épít. Józan észjárása egyre több termelési tapasztalattal rendelkezik. „Hamar rájöttem, hogy az eredmények nem akkor jönnek, ha mi, vezetők nagyon akarjuk azokat. Az eredmény elsősorban a szaktudás, az időjárás és a technika fejlettségének függvénye.” (213. p.)

Tiszai László mind közelebb kerül az egyszerű, de nagyszerű emberekhez, a rizsörökhöz. „Valamennyien középparaszt emberek voltak (...) előttük a föld a legnagyobb érték volt (...) Náluk az adott szó szent volt, a pontosság, a tisztesség, a tisztelet a zsigereikben volt (...) ezek az emberek lesznek a szövetkezetben hosszú éveken keresztül a leghűségesebb támogatóim, tőlük tanulom majd meg a termőföld szeretetét, amely minden élet forrása ezen a földgolyón.” (145. p.)

A nyitott szemmel járó Tiszai már korán észrevette a téeszben a visszásságokat. „Azt találtam meglepőnek, hogy a vezetőségben egy valódi parasztembert, egy valódi volt tulajdonost nem láttam.” (158. p.)

Veres Péter-i bölcsességgel fogalmaz: „Az egyszerű ember nehezen fogadja el a tanulat, de ha nyitottságot, bizalmat érez, akkor maga is megnyílik.” (159. p.) Na, ennek lehet aztán szem- és fültanúja akkor, amikor felkéredzkedik a szénakazlázók közé, hogy gyönyörködhesse a tájban. „Nem tudjuk elfelejteni, hogy hol volt a földünk. Én, ha a halálos óráim előtt kihoznak ide, még betegen is, centiméteres pontossággal megmutatom a mezsgyém helyét – mondta az egyik.” (261. p.)

„Egyikünk sem kívánta magának ezt a kolhozot. Nincs nekünk ezzel semmilyen érzelmi kötődésünk. Dolgozunk benne, mert el kell tartani a családot, de hogy szeressük is, az nem megy.” (262. p.) Hát, ezt tapasztalja a „dolgozó nép” között, rövidebb az első puccs után.

„Új gazdasági mechanizmus” ide (1968), „nemzetközi enyhülés” oda (1972, SALT-szerződés): Tiszai 1972-ben a téeszszövetséggel tíznapos látogatást tesz a Szovjetunióban, Krasznodarban, ahol majdnem öt évet tanult, és az ottani kolhozelnök a búcsúzáskor megkérdezte: „ugye szerintük is Sztálin volt a legokosabb ember és a legnagyobb hadvezér a háború során” (319. p.); illetve 1973-ban megtudja, hogy az asztalán kutakodtak, egy papírlapra fel volt jegyezve, hogy „egy ilyen nagy szervezetet első számú szakmai vezetőjétől elvárható lenne, hogy az ilyen fontos iratokat elzárva tartsa”; vagyis: „az állambiztonságiak néha benéznek éjszaka hozzánk.” (333. p.)

Tiszai László 1973-ban világosan látja, „Az eddigi tapasztalatok igazolták, hogy csak az iparszerűen szervezett termelés képes a termelési folyamat összehangolására, új ismeretek alkalmazására, a szükséges biológiai biztonság megadására.” (325. p.)

1975-ben a posztgraduális képzésen „A talajművelés, műtrágyázás és öntözés hatása a lucerna termelésére az Alföldön” című témát kapja tudományos kidolgozásra.

Még ez év telén téeszösszevonások következnek a városban. Az új elnök világmegváltó ötletekkel jön elő, de az 1976-os „ködmönös nyár” betesz a 3330 hektáros rizstermelésnek. Fagyos lesz a hangulat a vezetőség és az emberek között. Tiszai úgy látja, „Az egyesülés megette a saját vezéreit”, s bár az új elnöknek „hatalmas kitartása, szorgalma volt, de országos hírű, kiemelten jól menő szervezetet így sem lett soha ez a hatalmas üzem.” (386. p.)

A „ködmönös nyár” megrontja a rizstermelési főágazatvezető Tiszai munkatársi viszonyát a vezetőséggel. Sajátos helyzetét egy kombájnos világítja meg előtte. „Tudjuk mi, hogy magának sem volt az érv könnyű. Az lehetett a legszörnyűbb, amikor rájött, hogy ha egész évben egy napot sem dolgozik, nem lett volna a szervezetnek ekkora hatalmas kára, mint így, dolgozva, gürcölve.” (378. p.)

Mellőzöttnek érzi magát: „alapvető emberi tartásomban sértettek meg.” (387. p.)

Tiszai László a kutatóintézetben alapozza meg a későbbi oktatói tevékenységét. 1977 és 1988 között itt szerzi meg a szakmérnöki, doktori, kandidátusi címeit. 1980-ban az egyetemi doktoriját lucernatermesztésből szerzi, 1984-ben a kandidátusi értekezésének címe: „A tiszántúli szikések gyeptermelésének fokozása a természetes csapadék jobb felhasználása és a vízforgalom javítása révén.” (431. p.) Leteszi az orosz és német nyelvvizsgáit.

A kutatóintézet igazgatóját a „vezetők egyik legkiválóbbikának” tartja, mert – mint emlékezik – „magam is a kemény vezetői stílust részesítettem előnyben.” (392. p.) A kutatóintézeti munkát a kölcsönös tisztelet és megbecsülés jellemzi.

Amikor Tiszai híret veszi, hogy a téeszben megszüntetik a rizstermelési főágazatot, némi elégtétellel mondja: „én mondtam azt ki először, hogy önálló géppark nélkül nem főágazat a rizstermelés, hanem a növénytermesztési főágazat része.” (405. p.)

Tiszai a *Végszóban* is kiemeli: „saját szakmai fejlődésem érdekében a legértékesebb lehetőségeket a kutatóintézet biztosította,” s hogy „itt volt a baráti kör a legsegítőbb”. (633. p.)

A kutatóintézeti 11 év legnagyobb tanulsága: „a kutatói pályán a szakmai, baráti eszme-cserék nélkülözhetetlenek.” (455. p.)

Mivel mindig jó előadónak tartották, Tiszai László kedvet és hivatást érez arra, hogy a mezőgazdasági felsőoktatásban folytassa munkásságát. Réttő, Bikás, Réttő: ezek a 2004-es nyugdíjazásig tartó időszak főbb állomásai.

A bikási főiskola „négyzetes, szocreál stílusú épület volt.” (497. p.) Tiszai földművelést tanít: elméletet és gyakorlatot, valamint mezőgazdasági alapismereteket. Megújítja a segédanyagot. Fontos feladatának tekinti a fűmagvak, a fűfajok és a gyommagvak felismerését. Mint a növényvédelmi tanszék oktatója s egyetemi docens, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa – szigorú feltételeket szab a tanítványai elé. Ennek ellenére szeretik, átéli azt az örömet, hogy a hallgatósága nő: „elment a hire, hogy az új tanár nagyon jó és hasznos előadásokat tart. A hallgató a világ legsodálatosabb emberi lényé. Ha jó a tanár, azonnal jelzi. A jó tanárnak nagyobbat és előre köszön, nagyobb tisztelettel tekint rá.” (499. p.)

1992-ben a bikási polgármester, az ökonómiai tanszék adjunktusa arra kéri, hogy legyen a tanszék vezetője, de ő erkölcsi okokból nem vállalja el, nem akar karrierista lenni. Visszatartja az állattenyésztési tanszéket is. Aztán Réttőre a „szükség” viszi 1997-ben, hogy a nyugdíjazása előtt anyagilag összeszedje magát.

Tiszai László Réttőn a növénytermesztési tanszék vezetője és a mezőgazdasági szak szakvezetője. Első dolga, hogy rendet teremtsen: „mindenkinek megnézem az előadás- és gyakorlatvázlatait. Arra vagyok kíváncsi, hogy egyénenként hogyan van felkészítve az előadás és a gyakorlat anyaga egy félévre.” (587. p.)

2001-ben megszerzi a habil. címet is. Elér a csúcra. 2004-ben azonban azt tanácsolja neki az orvosa: „ha élni akarsz, akkor nyugdíjba kell jönnöd.” (631. p.) Így aztán Bikásról hazaköltöznek Szikvárra. Egészsége csak hathetes kórházi kezelés után jön rendbe.

Visszatekintve a pályájára, Tiszai László mezőgazdász elégedett az életével. Hamar rádőbbedt arra, hogy a természet szigorától tanulhatja a legtöbbet, hiszen „ott nincs tréfa, mindig komolyság, szigorúság van csak, és a hibák mindig tőlünk, emberektől erednek.” (634. p.) Ám az is igaz, hogy a „józan paraszti ésszel” csökkenteni lehet e tévedéseket.

Tiszai László életútjában mégis az becsülendő a legjobban, hogy a szegénysorból küzdött fel magát olyan magaslatra, ahova ember csak úgy juthat el, ha toronymagasra tűzi ki a célt, és hozzá rendkívül konok szorgalommal, etikusan, de keményen és következetesen dolgozva, szigorúan-szépen közelít.

Márki Gábor

Paulus Alajos: A magyar falu, Mezőhék küzdelme a megmaradásért (1972-2006)

(Püski Kiadó, Bp., 2007. 216. p.+ Erőviszonyok DVD)

A magyar falu, Mezőhék küzdelme a megmaradásért – ezzel a címmel jelent meg egy könyv 2007-ben a Püski Kiadó jóvoltából. Szerzője, szerkesztője, írója, fotografálója, filmfelvevője, a forgatókönyv megálmodója és szereplőinek szószólója Paulus Alajos. Azért ez a furcsának tűnhető felsorolás (amely talán nem is teljes), mert, aki olvasta, olvassa vagy olvasni fogja, könnyen zavarba jött vagy zavarba eshet az alkotás műfaját illetően.

Mit találhatunk benne? Elsősorban egy falatnyi történelmet a magyar Alföldről, közelebről a Nagykunság egy szegletkéjéről, az ott élt és részben most is élő parasztságáról.

Mezőhéknek, egy félig falu, félig tanyavilág lakóinak élete, küzdelme, apró örömei, drámái, sikerei és csalódásai jelennek meg ebben a ... kimondom: forgatókönyvben.

Paulus Alajos családi eredete, becsületessége, beleérző-képessége révén azonosulni tudott az itt élő emberekkel. Mondhatjuk úgy is, hogy hamar észlelte helyzetüket, lehetőségeiket, kiszolgáltatottságukat. Szinte pillanatok alatt felismerte azokat, akikre számíthatott az elmaradott térség felemelkedését segítő tevékenységben. Fő támogatóját, egyben informátorát Nagy Kálmán tanár (tanító) úr személyében találta meg, aki feleségével együtt türkevei származású. Ők már akkor sok év óta Mezőhéken dolgoztak, szinte a hékieknél is hékiebbek lettek.

Talán az eddig leírtakból is sejthetik, hogy hőseink harcoltak, küzdeni kényszerültek. Na, de ki vagy kik ellen? Tömör válasz: ahogyan általában „szokásos”, az éppen hatalmon lévő politika, az azt kritikátlanul elfogadó, kiszolgáló funkcionáriusok hada voltak az ellenfelek.

Nincs szándékomban újra írni a könyvet, de még szükségesnek tartom megemlíteni, hogy Mezőhék és környéke 30–38 aranykoronás – tehát nagyon értékes – földterület. Az ottgazdálkodók, így a 10 ezer holdas termelészövetkezet is többnyire kimagasló termelési eredményeket értek el. Ezáltal jó néhány ember meggazdagodott és hírnevet is szerzett, de a tanyákon és a falucskában élő zsellérivadékok életfeltételei nem javultak, sőt romlottak. Kemény, áldozatokat követelő és hatékony munkájuk sem érdemelte ki a villanyt, a vízvezetékét, az óvodát, iskolát stb. Ígéreteket, arcpirító hazugságokat viszont bőven kaptak, az ő tevékenységükből megtollasodó, kiskirálykodó vezetőiktől.

A magas politika újabb és még újabb ötletei tovább nehezítették helyzetüket, többségüket teljesen ellehetetlenítették, sokukat a körülmények száműzték a nagyon szeretett szülőföldről.

Nem részletezem tovább a históriát, na meg miért is tenném. Akiket érdekel, vegye meg ezt a könyvet. Garantálom, hogy érdekes, érdekfeszítő olvasmányt tart majd a kezében. Abban is biztos vagyok, a más tájakon élők egyszer csak megszólalnak: „Azannyát, ná-

lunk is úgy mentek a dolgok annak idején, mint Mezőhéken.” Ha így lesz, már csak azért is érdemes elolvasni, hogy sokan egyet fogunk érteni valamiben vitáktól hangos országunkban.

Befejezésül gratulálók Paulus Alajosnak és Nagy Kálmánnak művükhöz és akkori kitartó munkájukhoz, bátorságukhoz.

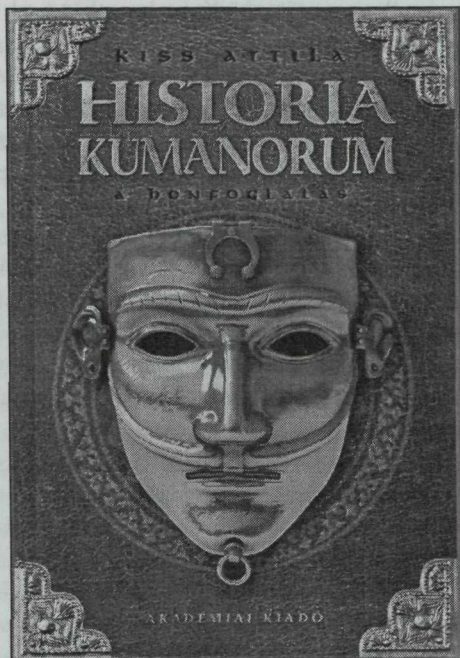
Elek György

HISTORIA KUMANORUM

Kiss Attila: *História Kumanorum: A honfoglalás*
Bp., Akadémiai kvk., 2010. 136 p.

A Magyarországra költözött kunok kereszténnyé tétele és letelepítése a honfoglaló magyarokhoz képest jóval lassabban haladt, de a 15. századra mégis befejeződött, a 17. század végére pedig, a közben földművessé szelődült, s még a hódoltság elején, a 16. század közepén is két nyelvű Kunság az anyanyelvét is elfeledte és magyarrá lett. A nyelvváltással, a kun szókinccsel együtt a 13. századi kunok népköltészete, eredetmondája, hősi énekei, régmultjuk eseményeibe vezető legendáik, történeteik, meséik sokasága is eltűnt. Ezért aztán a korai (10–13. századi) történelmük eseményeiről és életükről főként a szállásaikkal, illetve birodalmukkal szomszédos államok – Kína, az orosz városok, Bizánc, Magyarország etc. – krónikái, néhány utazó (Plano Carpini, Rubruk) leírásai, egy korabeli kun szótár, a Codex Cumanicus szókészlete, és újabban a régészeti leletek árulkodnak. A régi írások alapján állította össze legújabb, a kunok európai és magyarországi történetét bemutató összefoglaló munkáját Kiss Attila, akinek munkásságát eddig is olyan könyvek jelzik, mint az *Altináj*, a *Medvetánc* vagy a *Gesta Avarorum*.

A közelmúltban az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent *Historia Kumanorum: A honfoglalás* a gesták íróinak módszerét és stílusát felhasználva szedte csokorba a kunok történetének eseményeit, törzseik megtelepedését a kelet-európai sztyeppén, a nép töredékének Magyarországra költözését. A szerző, (aki a középkori krónikáiróként lép elének a kötet elején, és Mátyás királynak ajánlja művét) a 10. századtól 1290. július 10-éig, IV. (Kun) László király megöletéséig kíséri végig a kunok tetteit. Olvashatunk Kína területén lévő őshazájuk elhagyásáról, a hosszú vándorlásról az óriási sztyeppén, amely alatt az együtt menekülő kunok, ujgurok, kipcsakok összefogása szoros szövetséggé olvadt össze. Ezek a maguk korában *sárga*, *fakó*, *kun*, *kipcsak* néven egyaránt említett nomádok 1050 körül érték el az orosz államok keleti határait, 1055-ben hadjáratot vezettek Oroszország városai ellen, 1068-ban már Magyarországra törtek, s az évszázad végéig egészen az Al-Dunáig megszilárdították a hatalmukat.

A kötet terjedelmes része az ősi krónikák és évkönyvek monoton egyhangúságával sorolja fel a kunoknak az orosz államok, Bizánc, Magyarország vagy éppen a besenyők ellen vívott, általában véve győzelmes hadjáratait, melyek taglalásánál a krónikás nem feledi el pár szóban ismertetni a konfliktus okait, politikai előzményeit, a korabeli politika kun és orosz vagy magyar vagy bizánci etc. főszereplőit sem, s a korabeli leírások alapján megismertet bennünket kunok országának földrajzi jellemzőivel. (Nagy segítség ezek olvasásánál a könyv végén található, több mint négyszáz tételes Szómagyarázat.) A kun nép életével, öltözködésével, szokásaival kapcsolatban főként a kun szókinés szolgáltat adatokat és a krónikás ezeket is igyekszik megcsillantani előttünk.

Az európai feudális államok szomszédságába került, s nyugati peremén már a kereszténységgel ismerkedő kunok birodalmát az 1220-as évektől Európa felé vezetett mongol támadások számolták fel. A vereség után szétszórótatott nép maradványai más népekbe olvadtak, Magyarországra került töredékeik a legutolsók között adták fel anyanyelvüket, s lettek magyarrá.

A Historia Kumanorum című kötet a szerkesztők jóvoltából a Képes krónika, és más kódexek külső jegyeit is magán viseli. Illik is hozzá, hiszen a szerző a régi krónikások dísztelen tárgyilagosságával vezet el bennünket a kunok 11–13. századi, még a Kárpát-medencén kívüli történetébe, honfoglalásuk előzményeihez és magyarországi tetteikhez. A krónikás kiváló ismerője az orosz évkönyvek, a hősi énekek világának, a kunok rokonnépei költészetének, a bizánci forrásoknak. Ezek segítségével színes és érdekes históriát ad az olvasók kezébe.

Szathmáry István

Jász kincsek Szolnokról

Második kötete jelent meg idén dr. Nemes András főorvos füzérbe gyűjtött írásainak. A gyógyító, közéleti és tudományszervező munkássága mellett nívós közismereti tanulmányok sorát útjára bocsájtó Nemes András „A kiséri harangszót Szolnokon is hallom” című kötete szerzőjünknek a „Jász vagyok Szolnokon” című munkája óta megjelent írásait tárja az olvasók elé.

Ő maga munkáját az emlékezet könyvének nevezi, nem érdemtelenül. Egy kisebb nagyobb közösségnek, mint Jász-Nagykun-Szolnok Megye és ezen belül a Jászság, létszükséglete, hogy értékeit számba vegye, megőrizze azokat az enyészettől. E munka is ezt a célt szolgálja, egybefoglalva azt a számtalan, egymástól gyakran látszólag független emlékcserpet, tudásanyagot, amik nem csekély részét adják itteni önismeretünknek. Ez pedig elengedhetetlen feltétele annak is, hogy tudjuk, merre megyünk, mert aki nincs tisztában azzal, honnan jött, az a további útirányt sem tudja igazán. Ahogy a könyv első fejezetének címe mondja. „Aki nem lát, annak muszály eltívedni”. Főleg mivel fontos dolog ez a fajta emlékezet, ahol a mi világunkat nagyon nem kímélő történelem pusztítása nem egyszer csupán azt hagyta meg a számunkra, amit az emlékezet magával tudott vinni.

Nemes András írásai újabb válogatásának széles látósugarába valóban nagyon sok minden belefért. Szülőföldje értékeinek büszke felmutatása mellett hívő református emberként nem egy írása foglalkozik a hazai protestantizmus, benne Szolnok, illetve a katolikus Jászságban szigetként létező Jászkisér egyháztörténetével. Szól a régi protestáns iskolák örökségéről, reformátorainkról, jeles lelkipásztorainkról, kik közül nem egy kötődött szűkebb pátriánkhoz is, régvolt, és mai is élő tudósainkról, művészeinkről, amit olvasva magunk is meglepődhetünk rajta, hogy ez a vidék milyen nagy betűkkel írta be magát a világ tudománytörténetébe. Írásai között nagy hangsúlyt kapnak a mára kissé elhanyagolt, de szerencsére még is ható közös lengyel-magyar múlt értékeinek emlékei, mellettük nagy súllyal szerepelnek olyan gondolatsorai, elmélkedései, amelyek mai közgondolkodásunk egyik tragikus jellemvonását, nemzeti önbecslésünk hiányosságait járják körül.

Egy rövid ismertető nem teszi azt lehetővé, hogy kimerítő tájékoztatást adjon egy könyv értékeiről, mondandójáról. Nem is tudná pótolni magának a műnek a feladatát, annak ellenére, hogy manapság divat már az irodalmat is kivonatos formában megközelíteni, ami egyértelműen csak gyenge pótléka az eredetinek. Jelen esetben is pusztán a könyvvel, Nemes András „A kiséri harangszót Szolnokon is hallom” munkájával való tüzetesebb megismerkedést tudjuk ajánlani a Tisztelt Olvasónak.

Elek György

In memoriam Gombos Imre

(Karcag, 1916. – Budapest, 2010.)

Karcagon született 1916. november 19-én. A Nagykun Református Gimnáziumban tett érettségi vizsgát, de ugyanakkor Debrecenben zenét is tanult. A Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett magyar-angol szakos tanári oklevelet. Fiatalemberként részt vett a lengyelországi cserkész világtalálkozón (1935), 1939-ben a Soli Deo Gloria szövetség tagja lett. Alapító tagja volt a Bolyai Kollégiumnak, és Györffy István hatására a falukutató mozgalomba is bekapcsolódott. A háború után, a budapesti Lónyai utcai Református Gimnáziumban kezdte a tanári pályát, mellette – 1945-49 – között a Nemzeti Parasztpárt szakértője, a budapesti választmány pótagja, majd Keresztúry Dezső vallás- és közoktatásügyi miniszter titkára, a Magyar Népi Művelődési Intézet titkára, később igazgatója lett. 1947-ben feleségül vette Török Erzsébet (1912–1970) énekművészt. 1949–1956 között Csepelen, két év „szabadfoglalkoztatású” íróskodás után, 1958–1963 között az I. István Gimnáziumban tanított. 1963-tól nyugdíjazásáig (1978) volt az Akadémiai Kiadó angol osztályának felelős szerkesztője, sok-sok tudományos munka (pl. az angol nyelvű, öt kötetes Magyar népzene tára) kiadásának szakmai irányítója. (A nyugdíjazás után sem szakadt meg a kapcsolata a könyvkiadással, hiszen még tíz évig, 1988-ig dolgozott a kiadónak.)

Első cikkei és tudósításai az egyetemi évek alatt jelentek meg, de irodalmi, pontosabban írói munkássága 1945 után bontakozott ki. 1946-ban jelent meg tankönyve, a Magyar olvasókönyv, de svédországi utazásán szerzett tapasztalatai és megfigyelései alapján önálló kötetben hívta fel a figyelmet a szövetkezetek alapításának és működtetésének fontosságára. Az 1950-es évektől számos sikeres színművet írt, főként történelmi tárgyú hangjátékait, néprajzi, irodalomtörténeti előadásait, az általa összeállított irodalmi rádióműsorokat rendszeresen adta a Petőfi vagy a Kossuth Rádió. A Móra Kiadó 1958-ban jelentette meg Éjjél Vitéz című elbeszélő költeményét, amit a szülőváros önkormányzata 1999-ben ismét kiadott. Nagyon jelentős a műfordítói munkássága. Fordításkötetét (Angol és skót népballadák) 1955-ben jelentette meg a Magvető, de az angol és skót népköltészet mellett Walt Whitman, W. B. Yeats, Geoffrey Chaucer, Robert Burns, Federico Garcia Lorca és mások verseit ültette át magyarra. Fordított még dalszövegeket (Beethoven, Csajkovszkij, Rimszkij-Korszakov etc.), színműveket, elbeszéléseket, verseket, tanulmányokat, főként angol szerzőktől, de neki köszönhetjük Agatha Fasset: Bartók amerikai éveit és Defoe: Körutazások Nagy-Britannia szigetén című munkák magyar fordítását is. Ugyanilyen bőséges azon művek jegyzéke, amiket magyarról angolra fordított. (Kiemelkedik ezek közül A magyar népzene tára V–VII. kötete, összesen 2852 oldal.) Bár az 1940-es évektől a fővárosban élt, a szülővárossal is szoros kapcsolatot tartott. Írásai a Karcag című művészeti lapban és a Karcagi Kincses Kalendáriumban jelentek meg. Az önkormányzat 2006-ban munkásságát a Karcagért Emlékéremmel ismerte el.

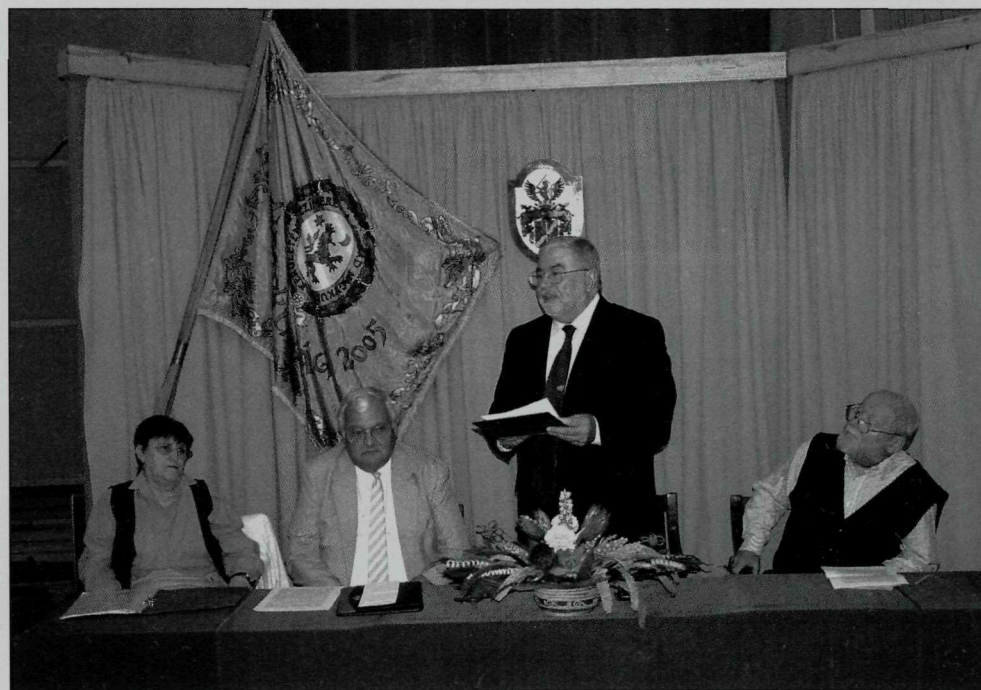
Gombos Imre 2010. július 10-én hunyt el, hamvait szülei déli temetőbeli sírjában helyezték el. Nyugodjék békében!

KÖTETÜNK SZERZŐI

- Dr. Bagi Gábor** történész, Damjanich János Múzeum – Szolnok
Dr. Cseh Géza főlevéltáros – Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár – Szolnok
Dr. Ducza Lajos ny. főiskolai docens – Kisújszállás
Elek György helytörténész, újságíró – Karcag
Dr. Gulyás Éva kandidátus néprajzkutató, a Damjanich János Múzeum ny. osztályveze-
tője – Szolnok
Márki Gábor ny. gyógypedagógus tanár – Túrkeve
Dr. Novák László Ferenc, az MTA Doktora, néprajzkutató
Dr. Habil. Örsi Julianna a néprajztudomány kandidátusa, a Finta Múzeum ny. igazgatója –
Rideg István irodalomtörténész – Karcag
Prof. Szabó László egyetemi tanár, az MTA Doktora, néprajzkutató – Debreceni Egyetem
Szathmáry István publicista – Szolnok
Szenti Ernő grafikus, költő, ny. tanár – Kisújszállás

Nagykunságért-dijasok I. találkozásán szalagkötés, 2007

Nagykunságért-dijasok III. találkozója, 2010

Kutatóúton Euráziában (kiállításrészlet) - Túrkeve, 2010

Nagykunságért díjasok 1. találkozója, 2005